

2015

Jul i Nord-Odal

Innhold

Forord: Historien gjentar seg	3
Han stupte til siste foran hjemmets port.....	4
Fattigdommens omskiftelige tilværelse	9
Den usynlige	12
Fløting gjennom Løsetåa fra Otten til Råsen	13
Glimt fra Odalsrutas historie	23
Nabogardsnissen (2).....	31
Mørkhudet «utlending»	33
Utvikling	34
Bærbeint i tipperskoga.....	35
En reise gjennom Nordre Odalen i 1906	40
Hans og Kari på topp for 100 år siden	42
Fanejunker Peder Pedersen fra Vestby	44
De falne fra Nord-Odal under 2. verdenskrig	47
Skolebilde fra Knapper på femtitallet	52
Blomster, hage og trivsel	53
Den ensomme fisker.....	55
En gammel cowboy har salet av	58
Et hundreårsminne.....	63
Leseombudsordningen i Nord-Odal.....	64
Et varmenne bål.....	66
Med livet som innsats i seks krigsår	67
Nordodølinger på Oppstads fotballag i 1953	70
Fire aforismer.....	71
Knivmakeren Søren Gustavsen Dammen	72
Mosokninger «til skræk for bygden» i 1875.....	75
Nordodølinger på FN-tjeneste i Gaza	76
Martea minnes julefeiring i gamle dager	79
Suksess med levende undervisning.....	81
Tilbakeblikk på året vi har lagt bak oss	84
Husholdningkursus for unge piger i 1906	91
«Nordodøling» i USAs Viking-bataljon	92
En lurdagskvæll bortimot midtsommars	95
Minner fra krigen i Nord-Odal 1940-1945.....	100

«Jul i Nord-Odal» 2015

Utgiver: Nordre Odalen Kulturminnelag
Layout og førtrykk: Gunnar Nygård
Trykk: Flisa Trykkeri
Illustrasjoner: Jon Utheim (forside) og Rune Nor

I redaksjonen: Bjørn O. Andersen, Steinar Bjørnstad, Hans Ludvig Fredheim, Roar Jonsrud, Gunnar Nygård, Bengt Ringvold, Ola Erik Tangen, Ingegerd Tronbøl og Asgeir Østli.

Historien gjentar seg

Årets utgave av Jul i Nord-Odal inneholder mange artikler med tema fra andre verdenskrig. Det er ikke tilfeldig. 2015 har vært preget av to jubileer; det er 75 år siden Norge ble okkupert, og det er 70 år siden frigjøringen. Selv om det med årene naturlig nok blir færre som kan fortelle om egne opplevelser fra krigen, er interessen for det som skjedde i løpet av de fem årene fortsatt stor. Stadig publiseres forskningsrapporter, bøker og dokumentarfilmer om hendelsene. Nye, vitebegjærlige ungdomskull vokser til og krever kunnskap.

Derfor er det gledelig at to unge lærere i Odalen har startet organisasjonen «Levende undervisning». I vår tok de ungdomsskolelever med på en svært realistisk lostur, der ungdommene fikk kjenne på kropp og sjel hvordan det var å være å være på flukt fra krig og forfølgelse til frihet. Dette gir verdifull erfaring og forståelse som kan overføres til dagens dramatiske situasjon med hundretusener av mennesker på flukt fra krig over Middelhavet og nordover gjennom Europa til en ny og trygg tilværelse. Historien gjentar seg.

Vi håper at årets Jul i Nord-Odal også kan bidra til å kaste lys over de fem dramatiske krigsårene. Noen av artiklene bringer nytt og hittil lite kjent stoff; mens andre vil inneholde mer kjente beretninger, i hvert fall for de av våre lesere som har levd en stund.

En av våre mangeårige medarbeidere, Hans Haagenrud, døde i desember 2014, vel 77 år gammel. Redaksjonen minnes Hans som en svært kunnskapsrik, kreativ og humørfyllt medarbeider og venn.

I det vi legger vår 26. årgang i hendene på våre lesere og ønsker god jul, benytter vi anledningen til å minne om at vi gjerne tar i mot ferdigskrevet stoff eller tips til artikler. Ta gjerne kontakt med oss!

Gunnar Nygård

En oversikt over alle utgavene av «Jul i Nord-Odal» finner du på våre internettsider:
www.kulturminnelaget.no

Han stupte til sist foran hjemmets port

Per Nyland (2.9.1896 - 7.4.1945) var eldste sønn av Hans Bråten fra Øststua Trautbråten på Trautskogen og Kari Johansdatter Slåttsvea fra Espa. Hans bygde Nyland og kjøpte det fra Øststua i 1921.

Per giftet seg med Marie Dagfinrudhagen og fikk etter hvert seks barn. Han overtok Nyland, brøt opp jord, ryddet åker og var et arbeidsjern av de sjeldne. I var han en svært nevenyttig kar som også hjalp andre skoginger; blant annet var han slakter.

Per dannet småbrukerlag, var lokalpolitiker, fagforeningsmann og foreslo blant annet at skoginga skulle få kjøpe 100 mål skog til småbrukene sine for en billig penge. Hjelpsom som han var, ga han sommeren 1942 mat til to russiske krigsfanger på flukt og hjalp dem videre mot Sverige. Dette ble hans bane.

27. juli 2013 arrangerte en komite bestående av Aslak og Silje Indreeide (som bor i Nyland i dag), Thor Sørheim, Kirsti og Erling Indreeide, Torgeir Rebolledo Pedersen og Marit og Hans Ludvig Fredheim en Per Nyland-dag med tema «Grenser». Intensjonen var å belyse viktige tema som har holdt seg aktuelle fra Per Nylands tid og fram til i dag. 22. august i år ble en ny Per Nyland-dag arrangert med tema «Nyrydding».

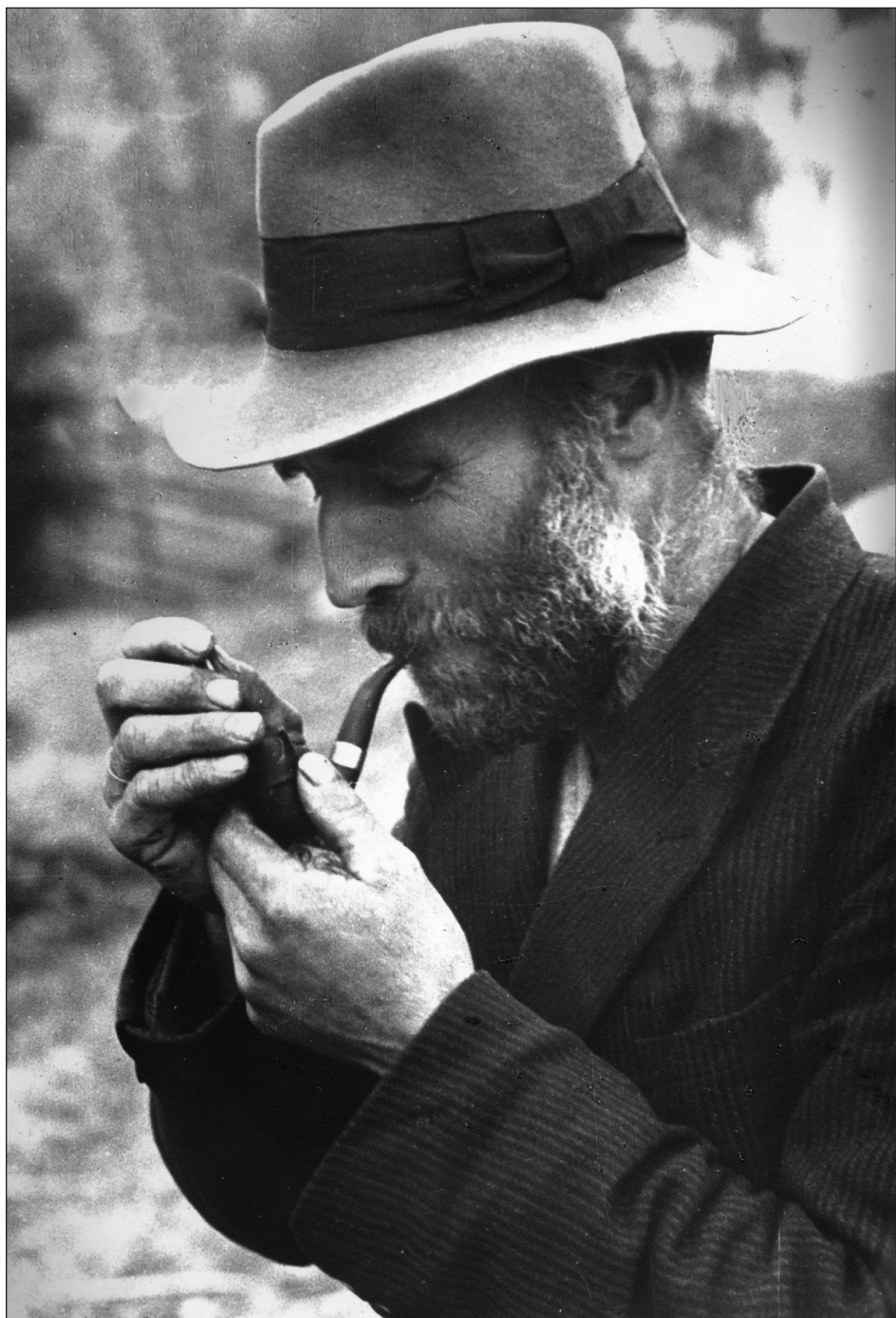
Under følger et lite foredrag som ble holdt på Trøftskogen kapell i 2013.

Det tyske felttoget mot Sovjetunionen startet juni 1941. Tyskerne trengte arbeidskraft til å bygge veger, jernbaner og forsvarsverk, og de tok ca fem millioner fanger, «Untermenschen», til slaver for å arbeide til de ikke orket mer.

Ca. 100.000 krigsfanger kom til Norge, og de fleste ble sendt til Nord-Norge med tog, i kuvogner med 90 mann i hver vogn, stående tett i tett uten mat og drikke og uten å komme på do. Første last ble sendt i slutten av 1941, og de fortsatte videre utover våren 1942. Togene ble fyrt med ved da jernbanens kullforsyning var oppbrukt. Det ga dårligere trekraft, og mellom Espa og Stange klarte flere fanger å bryte seg ut i april 1942 og flyktet østover. Fortvilte og utsultede søkte de etter hjelp.

To russiske fanger fikk hjelp av Kristoffer Hansen i Stange. Han ble siden arrestert og døde i tysk fangenskap, Dachau, i januar 1945. De to fangene oppholdt seg i ei hule dannet av to store steinblokker, «Russerhula», til mai/juni. Da fulgte Kristoffer Hansen dem til Gammelsaga der de overnattet.

Dagen etter gikk de videre til Trautskogen der Per Nyland og Åsmund Fredriksen overtok ansvaret og fikk dem velberget til Sverige. Åsmund Fredriksen fikk lånt en lastebil av Per

Brev til Marie

Brev fra Per Nyland til kona, Marie, mens han satt i tysk fangenskap i Dachau konsentrasjonsleir. Datert 6/ 10-44. Det er skrevet på tysk, og oversettelsen er gjort i forbindelse med Per Nyland-dagen 27. juni 2013.

Dachau 3K, den 6/10-44

Liebe Marie.

Wie habt ihr es alle, mit mir ist alles gut und ihr braucht ihr nicht für mich Sorgen haben. Ich denke so oft an ihr und wie es geht zu Hause. Ich hoffe es ist eine gute Ernte diesen Jahr, so dass ihr keine Not leidet. Ich hoffe dass ihr haltet die Verpachtung des Hofes in Ordnung bis ich nach Hause komme.

Meine Konto hier ist bald Schluss und ich brauche etwas mehr Geld ob du mir etwas schicken kann so bald wie möglich. Ich danke dir für die Paketen ich von dir bekommen habe, und bitte dich dass du auch bringe meinen Dank zum Rote Kreuz für Paketen von Danische und Schwedische R.K., und gleichzeitig besorgen dass meine Anschrift wird geändert so die Paketen kommen hier.

Ich hoffe Erik und die Kindern sind ebenso gut gegen dir wie Sie waren früher. Ich sende dir, unseren Kinden, und Bekannte meine hesten Grüße.

Dein Per

Kjære Marie.

Hvordan har dere alle det, med meg er alt bra/godt og dere trenger ikke ha sorg for meg (være redde for meg). Jeg tenker så ofte på dere og hvordan det går hjemme. Jeg håper det er en god innhøstning dette året, så dere ikke lider nød. Jeg håper dere holder forpaktningen på gården i orden til jeg kommer hjem.

Min konto her er snart slutt/tom og jeg trenger noe mere penger om du kan sende meg noen så snart som mulig. Jeg takker for pakkene som jeg har fått fra deg, og ber deg også å bringe min takk til Røde Kors for pakkene fra dansk og svensk Røde Kors, og samtidig besørge at min adresse blir endret så pakkene kommer hit.

Jeg håper at Erik og barna er likeså gode/snille mot deg som de var før. Jeg sender deg, våre barn og bekjente mine beste hiIsner.

Din Per

Ved onkelens bauta på Per Nyland-dagen i 2013: søstrene Else-Brit Thorkildsen og Anne-Karin Kjeldset.

Soløst, bror til Morten Soløst, som de kjørte dem med.

29. august i 1942 ble Per Nyland og Åsmund Fredriksen arrestert av Gestapo og 5. september sendt til Grini. Til tross for grusom behandling røpet de ikke det de visste om flyktingetransporten.

Sammen med nærmere 200 andre fanger ble Per Nyland 27. februar 1943 kjørt til Vippetangen i Oslo og derfra fraktet med det tyske skipet M/S Monte Rosa via Danmark og videre med tog til Sachsenhausen, en fangeleir nordøst for Berlin. Åsmund Fredriksen ble sendt samme sted 18.

april. Han fikk brysthinnebetennelse og ble værende her til 1945.

I Sachsenhausen, med mer enn 200.000 fanger, var det hardt arbeid, lite og dårlig mat og terror. Flere titusener fanger døde av mishandling, sykdom, underernæring, eller ble drept ved henging og medisinske eksperimenter.

I begynnelsen av oktober 1943 fikk en del av de norske fangene, deriblant Per Nyland, beskjed om å holde seg klare for videre transport.

Det skjedde med tog til tyskokkupert område i Frankrike, ved Strasbourg, til den beryktede fangeleiren Natzweiler. Fangene fikk betegnelsen NN-fanger (Nacht und Nebel), natt og tåke-fanger. Meningen var at de skulle pines i hjel med minimale matrasjoner og hardt fysisk arbeid. De skulle forsvinne i natt og tåke. Her var en ondskap og en råskap som vi ikke evner å forstå.

Leirkommandanten, den beryktede sadisten Josef Kramer, hilste fangene med følgende beskjed: «Hier gibt es nur einen Ausgang», med en håndbevegelse mot krematoriepipa.

Høsten 1944 startet den allierte offensiven fra vest, tyskerne ble presset tilbake og evakueringen fra Natzweiler startet. Av 8000 fanger ble 2500 evakuert. 150 nordmenn, deriblant Per Nyland, begynte på en marsj på

8-9 km til jernbanestasjonen Rothau. De som ikke gikk fort nok, ble skutt. Etter noen kilometer måtte de snu, for jernbanestasjonen var bombet, og toget var ødelagt. Et nytt tog ble satt opp dagen etter, og en ny marsj begynte til kuvogner som fraktet dem til Dachau, en forstad til München. Krigen gikk inn i sin slutfase, og Dachau ble brukt som en evakueringsleir for fanger fra andre konsentrasjonsleire i Tyskland.

Med så mange samlet på et sted ble forholdene uholdbare, og i oktober 1944 ble 1.500 arbeidsføre fanger sendt til Neuengamme, like sør for Hamburg. Denne leiren ble også brukt som transitleir for fanger som satt i andre leire i Tyskland, etter å ha blitt hentet av de hvite bussene fra svensk Røde Kors i mars/april 1945. Hit kom Per Nyland i begynnelsen av april, og den 9. april dro de første bussene nordover mot den danske grensen. Men for Per Nyland var det to dager for seint. Han døde av tyfus 7. april.

På bautaen som ble reist over han ved kapellet på Trautskogen, kan en lese følgende inskripsjon: «Tålmodig bar du svie og tort, men stupte til sist foran hjemmets port». Hver 1. mai blir det lagt ned krans ved bautaen til minne om Per Nyland.

Kilde: «Gammalt frå Stange og Romedal, 2012»: Artikkel av Egil M. Kristiansen

Fattigdommens omskiftelige tilværelse

– med Rovelstadgrenda som bakteppe

Fra tid til annen dukker det opp skildringer av fattigdom i media. Det kan dreie seg om familier som ikke har råd til å reise på ferie, eller barn som ikke har foreldre som har råd til å kjøpe merkeklær eller moderne vesker til dem. Da er det lett å forstå at Norge har gjennomgått en dramatisk utvikling etter krigen, og min generasjons oppvekst må fortone seg mer enn underlig sett med moderne øyne.

Ferie var det ingen som hadde hørt om, men skolefri fantes. Da kom det unger fra byen på sommerbesøk til besteforeldre. Nærmere begrepet ferie kom vi ikke. Noen utstrakt reisevirksomhet var det heller ikke. Årets store begivenhet var skoleturen som ble arrangert like etter skoleslutt av læreren og formannen i kretstilsynet. Foreldrene måtte betale en del som de selv samlet inn. Så ble det en dagstur

Fra Rovelstadgrenda på 50-tallet. Fra venstre Terje Skogheim, Bjørg Stuen, Bjørn Westheim, Agnar Stuen, Bjørg Sandvoll og Bjørn O. Andersen. Huset i bakgrunnen tilhørte knivmakeren Ole J. Vestby.

med buss til fjerntliggende steder som Oslo, Lillehammer, Hadeland eller Charlottenberg (det var fortsatt sukker-rasjonering). Lommepenger hadde blitt spart over lengre tid, for det kunne være en mulighet for å få kjøpt noe så ekstravagant som en iskem. Nistemat var naturligvis medbrakt. Vi kjøpte bare drikke til maten. De voksne hadde sine dagsturer med buss, arrangert av Småbrukerlaget eller Sanitetsforeningen. Jeg husker ennå den store flokken av godt voksne damer som ventet på turbussen utenfor butikken.

Av klærne våre var mye hjemme-

Av Bjørn O. Andersen

produsert; strikket eller sydd. Finere ting ble satt bort til sydamer som det fantes flere av i hver krets. Konfirmasjonsdresser ble sydd av skredderen på Labben til bortimot 1960. Omsøm var utbredt.

Et av mine mindre hyggelige barn-domsminner var den gang jeg fikk kommentarer fordi jeg hadde omsyddde klær 17. mai. Jeg husker godt at ei av jentene i klassen ble ertet fordi hun hadde en litt spesiell kjole. Bestemora hadde sprettet opp to av sine gamle kjoler, tatt de peneste stykkene og kreert, ville det vel blitt kalt i dag, en ny kjole til barnebarnet. «Vi er flere unger hjemme, og mor og far sier at vi må gå med det vi får», var jentas forsvar. Og slik var det naturligvis. Vi måtte godta tingenes tilstand selv om det ikke alltid var like populært. Så lenge vi ikke frøs eller sultet, var det ingenting å jamre over.

Jeg skulle gjerne likt å se dagens unge fryde seg over datidens kosthold. Det måtte gjøres så billig som mulig. Derfor ble det uendelige mengder med kortreist mat. Vi hadde høner, men ikke råd til å spise alle eggene selv. Mesteparten ble solgt. Mor kinnet og lagde smør. Det måtte leveres på butikken. Så kjøpte vi margarin i stedet. Det var god fortjeneste. Vi hadde to kuer, og da sier det seg selv at mjølkemat var en viktig del av kostholdet. Grøt til middag var ikke

så vanlig, men til kvelds vanket alle mulige slags vellinger, variert med havregryn, hele gryn og risengryn. Favoritten var klotmjølk. Den er dessverre helt forsvunnet fra dagens kosthold. Til middagen var råvarene ofte å finne i saltbalja, svinekjøtt i forskjellige varianter. Hvor godt det smakte var underordnet. Hvis det var noe du ikke likte, var det værsgod å spise, noe annet ville ikke bli tillaget. Jeg husker ennå hvordan jeg strevde med å spise lettsaltet torsk og salt sild. I dag er det faktisk godt. Supper ble servert for å drøye maten, enten før måltidet eller som dessert. Søtsuppe av saft med havregryn var standard, luksusvarianten med rosiner var unntaket.

Bortsett fra høytidene var det bare i slaktetida at det ble fråtset litt. Alt

---

av slaktet ble brukt. Hjemme hos oss ble bare nyrene kastet fordi mor ikke likte å spise dem. Det er vel slik i mange hjem at det som kjøkkensjefen misliker, ikke blir servert. Derfor er det først i voksen alder jeg har fått sjansen til å nyte nyrer til middag.

Når det gjaldt fritidssysler, måtte vi finne på ting sjøl. Å få utstyr til både dette og hint var ikke til å tenke på. Jeg har aldri gått på skøyter, for jeg forstod instinktivt at innkjøp av skøyter lå helt i det blå. Jeg har aldri satt særlig pris på å gå på ski fordi jeg fikk en veldig skjev start på skikarrieren min. De skiene som ble kjøpt inn, skulle vare en god stund. Ettersom jeg var i voksealderen måtte de være litt ekstra lange. Det førte til at jeg ikke riktig rådde med dem og syntes at skigåing var bare strev og lite moro. Men vi hadde leker som var kjempeartige og ikke kostet noen ting slik som gjemsel og «boksen går». «Vippe pinne» var toppers, spesielt ettersom det hendte at vi fikk med oss noen voksne.

Slik gikk oppveksten uten at vi følte enormt på at vi var fattige og at tilværelsen for foreldrene våre gikk på sparebluss. Den eneste gangen jeg kan huske at jeg følte direkte ubehag, var da skatteoppkreveren, Hans Viken, dukket opp på sykkel med skinnveske for å kreve inn ubetalt restskatt. Jeg forstod jo da at vi balanserte på knivseggen, og at det å måtte gå på fattigkassa var en stor skam.

Men ellers var tilværelsen grei,

til tross for alt vi manglet, sett med dagens øyne.

Så det er ikke så sikkert at det er fattigdommen i seg selv som skaper den store ulykken hvis du ikke er sulten eller fryser. Det var noenlunde likt de fleste steder. Folk fant seg i at slik var det, og det gjorde vi ungene også. Kanskje består den store forskjellen i at vi delte felles skjebne. Det var ingen som skilte seg nevneverdig ut av oss som var på bunnen i samfunnet. Det var toppen som representerte avviket. Og det er kanskje det som dagens medieoppslag forteller. Det er det å være annerledes som er vanskelig. Å føle seg ensom, alene og så skille seg ut ved at du ikke har råd til det ene eller det andre som skinner i øynene dine. Det må vi vel kunne gjøre noe med. Myndighetene kunne vel sette av litt mer til fattigdomsbekjempelse. Det er ikke sikkert at vi behøvde betale så mye mer i skatt for å løse det mest prekære. Men vi må også lære å avfinne oss med at vi ikke kan få alt, at vi ikke kan kjøpe alt. Vi må ikke havne i ei luksusfelle. Like rike blir vi jo aldri, men de av oss som har god økonomi, behøver slett ikke å briljere med rikdommen sin. Har du en syltelabb eller to ekstra, er det vel ikke nødvendig å vifte med dem foran nesa på naboen som du vet må feire jul uten en eneste en.

Kanskje det er på tide å stoppe her og ønske hverandre god jul. Hvis jeg har gitt noen en ide til et vettugt nyttårsforsett, så er jeg ikke lei meg for det.

Den usynlige

Så kaster den seg over deg igjen –
til det innerste rommet
hvor bare dine nærmeste er.

Og gir deg kuldegys –
inntil marginen – rokker ved deg,
der bare du er.

Den kommer som mistralvind
tidlig en varm morgen ved havet.

Den kommer uten å be om lov –
banker usynlig på deg.

Sveiper ut og inn for å terge –
finner åpninger du trodde var lukket.

Angsten har tatt bolig.

Av Thor-Egil Danielsen

Fløting gjennom Løsetåa fra Otten til Råsen

Løsetåa renner gjennom vestre del av Nord-Odal og har sitt utløp i Råsen. Den kommer fra sjøen Stor-Otten hvor Stjernbeita danner delet mellom Eidsvoll, Stange og Nord-Odal. Fløterrettighetene hadde først Lillestrømskogene (nå Føsker skog), men Kommuneskogen kjøpte seg inn i vassdraget i 1904 og betalte kr. 1.000 for fløterretten. Lisætra var sentral i fløtingen i Løsetåa.

I 1918 var det følgende dammer i Løsetåa: Løsetdammen, Koiedammen, Kjonsteindammen, Myrdammen og Otttdammen.

Den som har stor kunnskap om området og fløtinga her, er Olav Verket (f. 1939). Olav vokste opp i Sør-Verket, og siden faren var fløter, ble også Olav det fra han var 16 år. Både han og faren, Torstein Verket, holdt mer eller mindre på til fløtinga opphørte i 1968. Bildene faren hans tok fra blant annet fløtinga, har Olav beholdt som kjære minner. Han kjente alle som var med i arbeidet, og han kjenner godt til alle dammer, lukehus, fløterkoier og andre fløterkulturminner som er igjen.

Stor-Otten og Vesle-Otten

Stor-Otten (369 moh) er en temme-

lig stor sjø, og ned i den renner flere små åer. Raudvassbekken kommer fra Raudvatnet ved Brøstadgruva og renner ut i Ottbekken (Løsetåa) rett sør for Stor-Otten. Stor-Otten var vannreservoaret for fløtinga i Løsetåa. Stor-Otttdammen er en steindam med støp utenpå. Den ligger på østsida der Ottbekken renner ut av Stor-Otten. Dammen er ca. 20 meter lang og hadde to luker. I dag er det flere hytter i området ved dammen. Kommuneskogen og Lillestrømskogene har delt ansvar for dammen. Ottbekken renner videre og svinger 180 grader før den renner ut i et lite, vakkert tjern som heter Vesle-Otten. Her var det også attholdsdam, på vestsida. Dammen er en steindam med støp på vannsida. Det var to luker også her.

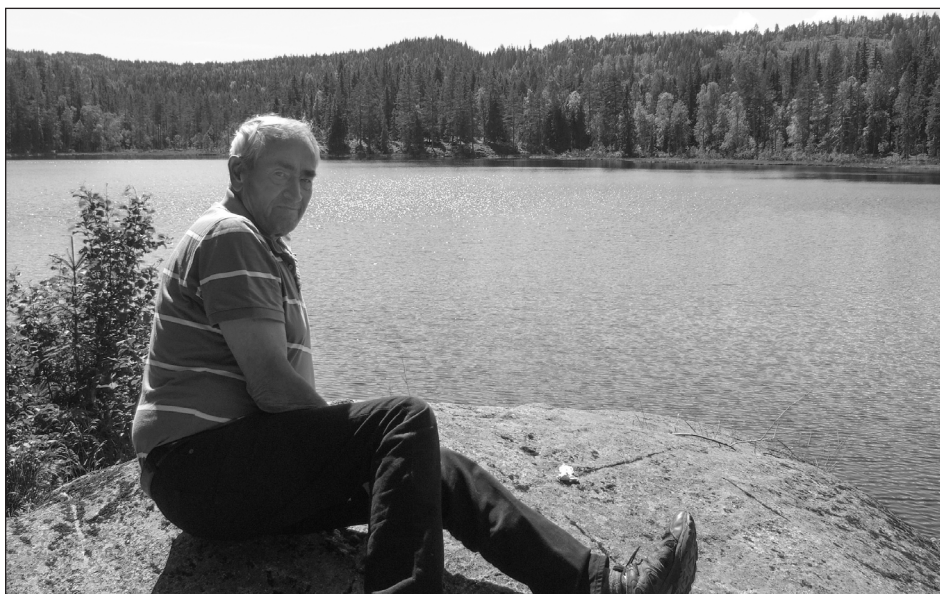
Først ble lukene åpnet i Vesle-Otttdammen, og så ble lukene åpnet i Stor-Otttdammen, og da var det rikelig med fløtervatn. Tømmeret ble kjørt ned på Lisætervangen, og herfra ble det fløtt helt ned i Råsen. Ferden skulle gå gjennom flere dammer og stryk, og vi skal følge med på denne ferden.

Ottbekken

Ottbekken kalles ofte Løsetåa mellom Ottsjøene og Lisætra. Den går i slyng og sving og forener seg med mindre bekker. Kjente stedsnavn i området er Korsgranmyra og Åkroken. Tømmeret ble kjørt ned til Lisætervangen, og her

---

Av Ingegerd Tronbøl

Fra Vesle-Otten. Olav Verket på østsida av sjøen. Bak ham og til høyre ses Vesle-Ott dammen.

Stor-Ott dammen i dag. Sigrun Verket og Henrik Tronbøl på dammen.

ble store mengder tømmer lagt, også fra Stange og Eidsvoll allmenning.

Nydammen

I gamle dager gikk Løsetåa forbi Lisætra, og det var klopp over åa der Lisætervegen kom inn på vangen fra øst. Etter at Nydammen ble bygd ca. 6-700 meter sør for Lisætra, har det blitt nærmest en liten sjø fra dammen og til sætra. Kloppa kan en nå skimte på bunnet av «sjøen». Nydammen er en steindam med støp utenpå. Det ble laget ei grunnluke i dammen slik at åa fortsatt rant gjennom. Det ga tørrere sætervang utenom fløtingsperioden. Det var fire luker i dammen, men de to midterste ble vanligvis brukt.

Lukene ligger fortsatt i området, og lukehuset står rett ved dammen. Ved dammen ligger også ei privathytte med en stall. På østsida av «sjøen» ligger også noen hytter. Området er vakkert, og mange tar turer hit opp.

Ei fløterhistorie: Damkar Mons Ruud var i arbeid med fløting på Nydammen da han falt uti. Det er bratt ned og stri strøm. Sønnen hans, Leif Amund, var der tilfeldigvis, og han fikk øye på faren i strømvirvelene. Leif Amund løp nedover på land, kom seg ut i vannet og fikk tak i faren med fløterhaka. Så denne gangen gikk det bra.

Kjonsteindammen

Noen hundre meter sør kommer vi til nok et vatn – Kjonstein. Her ble Kjonsteindammen bygd med tre luker. Her var det også et lukehus som er borte nå, men lukene ligger fortsatt i skogen like ved. Dammen er bygd av stein med støp utenpå. Dammen ble bygd mellom to bergskjær, og

Torstein Verket på snikke mellom tømmer på Nydammen.

den ligger fint til. Navnet Kjonstein stammer fra en stor stein nordøst for dammen som ligner på ei kjone. Ved den lille «sjøen» som har blitt her, ligger et par hytter/koier. Den ene er satt opp av to koier – Morttjennskoia (minste del) og Føskersæterkoia.

Storkoiedammen

Den eldste Storkoia sto der vegaskillet til Føskersætervegen er i dag. Like nord for der, er det bru over Løsetåa og veg inn til Mortjennet. Og vegen til Slåmotsætre går opp til venstre rett etter brua.

På området ved dammen er Storkoia, slakteri og stall. Her har skogsarbeidere og elgjegere hatt tilhold i årevis. Dammen har fire luker, men også her ble de to midterste hovedsakelig

Nydammen har blitt som en liten sjø etter oppdemming. Lisætra på andre sida. Fra denne sida og over til sætra gikk sætervegen på ei klopp over Løsetåa. Nå ligger den på bunnen av vannet.

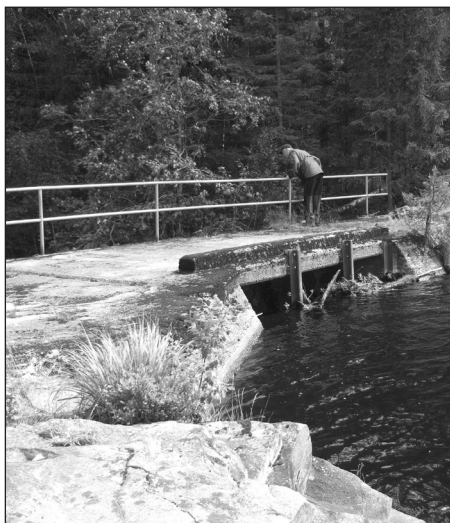

Nydammen med lukehus.

Fløtere på Nydammen (1956): Fra venstre Mons Ruud, Arne Lishaugen, Per Føsker jr., Torstein Verket, Kåre Lishaugen, Hans Haugsmoen, Kåre Solberg og Hans Solberg. Halloard Haugsmoen har tatt bildet (1956).

Kjonsteindammen er et idyllisk sted – i dag.

Storkoiedammen med Storkoia.

Ved lukehuset på Løsetdammen.
Fra venstre: Knut Verket, Ole Årud,
Ole Klengerud og Lars Strand.

Store tømmermengder går gjennom Løsetdammen. På dammen: Per og Ole Verket.

På snikke ovenfor Løsetdammen:
Per Føsker senior og Åsmund Verket.

Fra Stamphusområdet.

brukt. På nedsida av dammen er det vilt og temmelig bratt.

Stamphus-området

Et par kilometer lenger nedover kommer vi til Stamphuset. Navnet kommer av at det engang sto ei vadmelsstampe her. Den ble drevet av et vasshjul i åa. Stamphuskoia som engang huset tømmerhoggere og -kjørere er nå borte. Men den er innebygd av et av husa der. Husa som står her i dag, er Stamphusstugua, stall og fôrhus. Det er rester etter andre uthus. Hytta/koia av nyere dato brukes ennå. Det er bru over Løsetåa her, og på oversida er det en lang og solid skådamm på nordsida av åa.

Løsetdammen

Den gamle dammen var en steindamm med fire luker, og alle var i bruk. Luker og annet utstyr var lagret i lukehuset på vestsida av dammen. Da fløtinga var slutt, overtok Løset dammen og

lukehuset, og eieren ga huset bort til Anders Lindstad som satte det opp som skåle. Men luker, meddører og annet fløterutstyr finnes fortsatt, lagret i et uthus på Løset.

I 1974 ble et lenge ønsket prosjekt realisert – å senke Løsetdammen. Det ville gi bøndene i området mer dyrkningsjord. I dag kan en se den gamle steindammen langt der nede under brua over Løsetåa.

Lenseutløser

På ei furu ved Løsetdammen er det festet en mekanisk innretning av jern. Dette er en lenseutløser, og den er ganske gammel. Tømmeret ble samlet i ei lense i åa rett før dammen. Her var det stort trykk. Det var vanskelig å løse opp lensa på grunn av vasstrykket. Med denne utløseren kunne fløterne greie å løse opp lensa slik at tømmeret fritt kunne dra videre gjennom dammen.

Olav Verket har nå festet denne

Løsetdammen og rester av sagdammen til Slåmotsaga. Bak: Løset.

Lenseutløseren ved Løsetdammen. En lensestokk (tømmerstokk) er festet til utløseren. Olav Verket t.h. har laget arrangementet. T. v. Henrik Tronbøl.

lenseutløseren på ei furu nærmere dammen og har forbundet den med deler av en tømmerstokk (lense) for at det skal være mulig å studere innretningen bedre.

Velte- og merkeplasser

Den øverste plassen var Lisætervangen, så fulgte Kjonsteinvelta, Stamphusvelta, Løsetvelta, Løsetmyra og Bjørnstadvelta. Hit ble tømmeret kjørt og lagt før fløtinga tok til. Det ble også merket.

Telefon

I 1918 ble det enighet om å legge telefon fra Verket til Nordre Otten. Omkostningene var kr. 2000. Eierne av Nordre Otten skulle få bruke telefonen fritt mot å holde utkik etter skogbrann og gå med fløterbeskjeder.

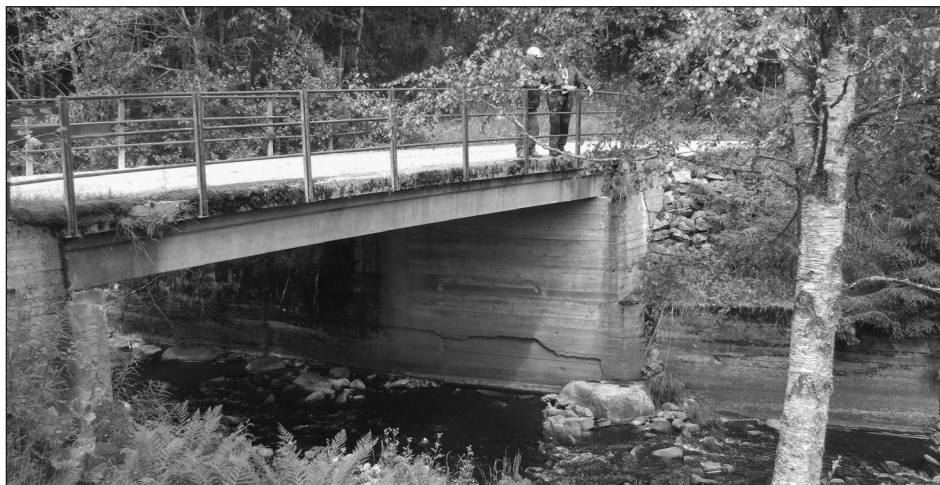
Slåmotsaga

Slåmotsaga lå ved Løsetåa mellom Slåmot og Løset. Sagdammen lå i Løsetåa. Markus Hesbråten var sag-

mester her, og saga ble nedlagt i 1937. Turbinen er fortsatt intakt og befinner seg i Monsstua Haug.

Tømmersetter i åa

Det ble også i Løsetåa tømmersetter fra tid til annen. To store setter er blitt avbildet. Den eldste av de vi kjenner til, er fra Brattfossen i 1907. Brattfossen krysses i dag på bru, rett nordøst for Løkker, og fossen er på høyre side. Olav Verkets bestefar, Ole T. Verket, var med og løste denne store setten, og han har fortalt historia til sønnen Torstein og han videre til sønnen Olav. Originalbildet befinner seg hos familien, men hvem som var fotograf, er ukjent. Mannskapet på bildet, i alt 21, måtte dra løs stokk for stokk da vannet ikke fikk setten løs. Setten begynte ca. 50 meter nedenfor der folka står og fortsatte videre fra bildets slutt og ca. 350 meter oppover Rudsenga. Kvantumet i tømmerhauget var ca. 3200 m³. Stor-Otten var vannreservoaret under fløtingen, men

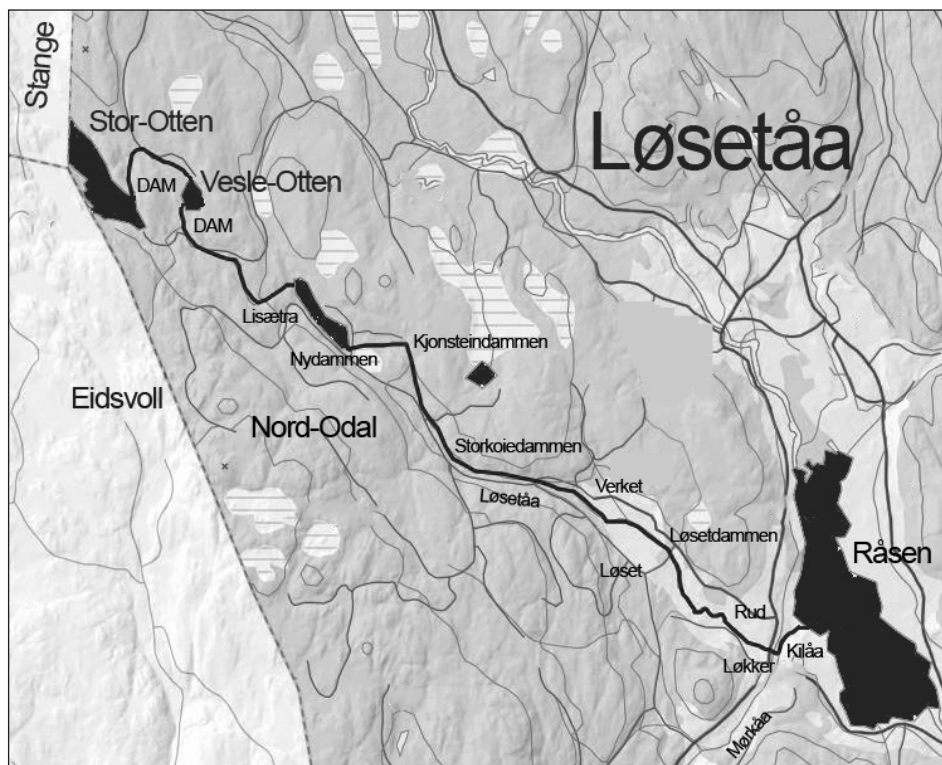
Brua over Løsetåa ved Stamphuset.

Tømmersetten i Brattfossen i 1907.

Tømmersetten ved Rud i 1932.

da siste stokken seilte ut i Råsen, var det nesten tomt for vann.

Det andre bildet av en stor tømmersett ble tatt i 1932 fra Bjørnstadhaugen av gårdbruker og fotograf Ole H. Bjørnstadhaugen (1897-1985). Bildet fikk andrepremie i en landsomfattende konkurranse. Tømmersetten er i Løsetåa ved Rudgardene, og det har samlet seg mange interesserte tilskuere. Husene i bakgrunnen er fra venstre Rud skole og bedehus, samt Nordstua Rud. Husklyngen til høyre er Arstua Rud, hvor det en gang var butikk.

Løsetåa går mellom Rud og Bjørnstadhaugen, så passerer den Brattfoss

før den kaster seg utfor Brattfossen. Rett nedenfor fosser møter åa den noe mindre fløteråa Mørkåa, og de renner sammen noe hundre meter og kalles Kilåa. Det kunne ikke fløtes samtidig i begge åene, men dette ble organisert bra. Ute i Råsen lå det som regel store tømmeringer, og disse ble fløtt til Sandsfossen.

Kilder

- Birger Kirkeby: Nord-Odal bygdebok, bind 1*
- Marius Skogstad: Nord-Odal kommuneskoger 1902-2002*
- Diverse kart*
- Informant: Olav Verket*

Glimt fra Odalsrutas historie

De første årene holdt Odalsrutas til i lokaler hos Amund Sandberg.

– Det var trangt på verkstedet, og under krigen var det stor mangel på deler. Det hendte vi måtte støpe rådelagre om natta, slik at bussene kunne settes i trafikk igjen dagen etter. Når bussene skulle vaskes, ble de kjørt ned til Sandsdammen, forteller Oddmund Breiby (95).

Som 18-åring begynte Oddmund som bilmekaniker da NSB Odalsruta startet sin virksomhet. Han ble senere verksmester, og Odalsruta skulle bli hans arbeidsplass i over 40 år, helt til han gikk av med pensjon i 1989.

Stortinget bestemte i 1939 at Norges Statsbaner skulle begynne med buss-transport. Flere små private busselskap ble kjøpt opp av NSB. Blant dem var Klaus Kvernstuen i Knapper. Med

sin 19-seters buss hadde han i noen år drevet rutetrafikk til Skarnes.

Seks mekanikere

Med Kvernstuens buss startet Odalsruta sin virksomhet 1. januar 1940. I tillegg ble det kjøpt inn to nye Mercedes-busser med 23 og 33 sitteplasser, en kombinert person- og godsbil samt en lastebil kun for godstrafikk. Ved Amund Sandbergs verksted i Sand ble det satt opp en ny garasje, og det ble ansatt seks mekanikere, blant dem Oddmund Breiby.

De nye bussene var grålakkerte med ei bred burgunder rød stripe under vinduene. Ankertorvet var endeholdeplassen i Oslo. Billettprisen i 1940 var fem øre per personkilometer. De første sjåførene som ble ansatt var Karsten Knapperholen, Magnus Bjørnstadhaugen, Rolf Ruud, Ole Nordli, Reidar Mora, Ole Amundsen og Erik Amundsen.

---

*Av Ola Erik Tangen
og Gunnar Nygård*

Dårlige veger

På denne tida var vegene dårlige. Både i Odalen og på byvegen helt til Kløfta var det grusveg, og i vårløsningen kunne det være store påkjenninger for så vel sjåfører som kjøretøy. Om vinteren ble det brukt kjetting.

Under krigen var bussene utstyrt med generatorer som gikk på knott – lauvved som var kappet i «knotter» på i underkant av 10 cm. Knotten lå i sekker på taket. Med dette som drivstoff ble vegen til Oslo lang. Det

tok mye tid med påfylling av knott og vann, og ofte var det nødvendig å stoppe og rensse generatoren for aske. Ruta til Oslo ble derfor innstilt. Bussene gikk bare til Skarnes, slik at folk kunne ta toget videre innover. En tid gikk det en dieseldrevet skinnbuss med tilnavnet «Padda» mellom Skarnes og Lillestrøm.

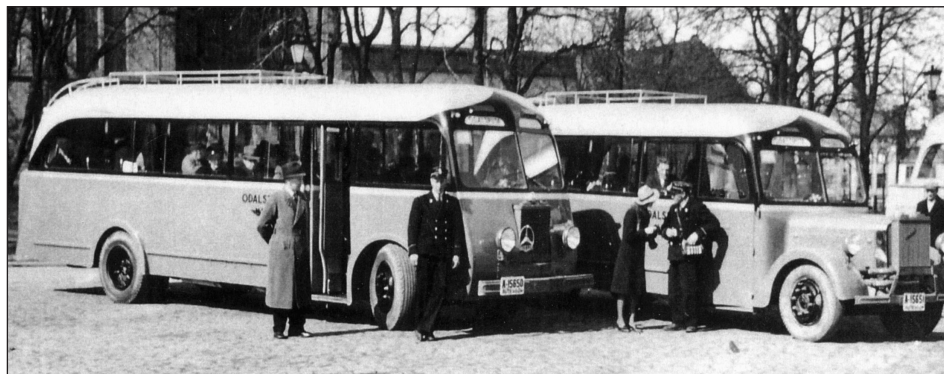
Trafikken var i perioder stor, og i tillegg til bussene ble det brukt en lastebil med høye lemmer og krakker på to sider av lasteplanet. Sommerstid ble passasjerene ofte grå av støv som virvlet opp fra grusvegene.

Måtte gå over brua

– Kjøretida til Oslo de første åra etter krigen var to og en halv time, inkludert et kvarters stopp på Herbergåsen i Nes. Her var det et eget «sjåførbord» på kjøkkenet. Ved Vormsund måtte passasjerene gå av bussen og spasere over trebrua over Vorma, forteller Oddmund.

Magnus Bjørnstadhaugen (ved rattet) og Karsten Knapperholen to av Odalsrutas første sjåfører.

Ankerørøvet i Oslo i 1941. Bussjåførene er Ole Amundsen (t.v.) og Karsten Knapperholen. Begge disse Mercedes-bussene hadde innbygget generator.

Utforkjøring ved Grauli. De tre karene i forgrunnen er f.v. Nils Dagfinrud, Kristian Fosshaug og Rolf Rud.

Nye tider: Det flotte anlegget på Sand ble tatt i bruk i 1948.

I 1946, da vegen vestover over Eidsvollskogen ble tatt i bruk, ble Odalsruta utvidet med ei personrute til Oslo over Eidsvoll, og navnet ble samtidig forandret til Odal-Eidsvollrutene. Selskapet tok etter hvert over andre mindre person-, gods- og mjølkeruter både i Odalen og på Romerike, Mjølkerutene til Oskar Dalen og Erik Pedersen var blant disse.

Økende pendlertrafikk

I 1947 fikk Odalsruta to nye Volvo-busser. Disse gikk på bensin og hadde bedre seter enn de gamle bussene. Trafikken økte på etter hvert som stadig flere odølinger fikk arbeid i hovedstaden og ble ukependlere. På det meste var godt over 1000 norddølinger pendlere. Ryggsekken var et kjennetegn på odølingene der de hver søndag kveld gikk oppover Havnegata klare for ei ny uke på arbeid «innafør».

Det ble også opprettet godsroute til Oslo, både fra Sand og Mo. Av spesielt gods var kasser med skillemynt fra Norges Bank til Nordre Odalens Sparebank.

Havnegata

Holdeplassen i Oslo ble flyttet til Havnegata. Her ble det satt opp et bygg for varemottak og oppholdsrom

for sjåførene, samt en hybel til Einar Gruben som betjente all varetransport til og fra Odalen. Alle fraktruter var lagt opp av ham. Sjåførene hadde mange timer med ventetid her. Dette benyttet de til handleærend for folk hjemme i bygda. Disse tjenestene ble utført av ren og skjær godvilje.

Høsten 1947 var det mye oppstuss om Odalsruta i Glåmdalens leser-spalte. Noen personer, både i Nes og Nord-Odal, klaget over at odalsbussene kjørte altfor fort. Driftsbestyrer Bjarne Sørensen tilbakeviste påstandene. Han viste til at bussrutene var satt opp etter en gjennomsnittsfart på 40 kilometer i timen, mens den generelle fartsgrensen var 60 kilometer i timen.

Nytt, moderne anlegg på Sand

I 1948 startet ei ny tid for Odalsruta. Da ble det nye verkstedet og bussgarasjen på Sand tatt i bruk med 23 ansatte. Verkstedet ble regnet som et av de mest moderne i sitt slag i landet.

– Vi utførte store arbeider med ombygginger og karosserireparasjoner samt alt annet mekanisk vedlikehold. Det var et godt og muntert arbeidsmiljø, forteller Oddmund.

Odalsbusser på rekke og rad. Bildet er trolig tatt et sted i Nes en gang tidlig på 50-tallet.

24 ganger rundt jorda

I 1949 kjørte bygdas tre busselskaper en distanse som tilsvarer 24 turer rundt jorda ved ekvator. Odalsruta hadde sju busser og seks lastevogner og fraktet 229.160 passasjerer og 2044 tonn gods. Morterud hadde tre busser og fraktet 45.500 passasjerer, mens Hagens to busser transporterte 36.000 passasjerer.

Ti øre kilometeren

– Billettprisen var lenge uforandret. Fra 1953 til 1963 var den ti øre per

kilometer. En voksenbillett fra Sand til Oslo kostet 9,60, sier Finn Albretsen (80).

Han begynte på «ruta» i 1953 som kontorassistent. Han hadde også sertifikat for buss og var rett som det var å se bak rattet når det var behov for en ekstra sjåfør. Også Finn sto i jobben i 40 år. Han gikk av med pensjon i 1993.

Utover på femtitallet overtok Odalsruta flere mindre transportfirmaer på Romerike. Rutebilstasjonen i Sundet, bedre kjent som Rubis, var adminis-

To busser i Havnegata i Oslo. Østbanen i bakgrunnen til høyre.

Verkstedgjengen har matpause. Ved bordet sitter f.v. foran Søren Dagfinrud, Kristian Fosshaug, Simon Klokkehaug, Thor Hagen, Kjell Flikkerud, Einar Gravlíe, Erling Nygård, Einar Hesbråten og Oddmund Breiby.

Kampsang for Odalsruta

Sangen ble framført av driftsbestyrer Bjarne Sørensen på en fest for Odalsrutas ansatte på RUBIS i Eidsvoll 16. oktober 1954. Melodien var «Tom Brown's baby».

Skritt for skritt, slik var det folket tok seg frem,
hesten kom og det ble lettere for dem.
Tog man fikk som kjørte mange tusen mil,
– men så kom rutebil.

Refreng:

Hipp hurra for Odal-Eidsvollruta vår,
den skal vokse så den trygt i stormer står.
Ingen bedre finnes i vårt land,
– det mener alle mann!

Baner går nok over både land og strand,
men alikevel, det mangler litegrann.
Mangen plett i Norge folk de måtte gå,
– men så kom busser blå.

Med en buss og bare to-tre gode mann,
smått det var med publikum og mjølkespann.
Odalsruta både sped og liten var,
– men kursen den var klar!

Nå i dag må sikkert alle kunne se,
ruta vår er jammen blitt å regne med.
Og vårt motto, det er ganske kort fortalt:
– Vi kjører overalt!

Gamle, unge, som i ruta har sitt brød,
gjør sin jobb, vi trosser sol og regn og snø.
Ja, vi sier, kanskje med litt brask og bram:
– at Ruta den skal fram!

Godsruta har stoppet ved Nyrud i Mo. Bilen er en Chevrolet som tidligere ble brukt av de amerikanske styrkene som kom til Norge i mai 1945. Bildet er tatt av den kjente fotografen A. B. Wilse i 1948.

Over: Finn Albrehtsen i sjåføruniform.

Over t.h.: Oddmund Breiby (t.v.) og driftsbestyrer Bjarne Sørensen.

Til høyre: Fra rutebilstasjonen (RUBIS) i Eidsvoll midt på 60-tallet.

trasjonssted for bussene i Eidsvoll. Her var det også en kafeteria som var mye brukt av odølinger. Det var også bussgarasje ved Dysterud i Nes. Hagens bilruter ble overtatt i 1957 og Morteruds i 1966.

Turkjøring med «Europabusser»

Odalsruta begynte med turkjøring allerede tidlig på 50-tallet. Det ble kjøpt inn moderne turbusser, «Europabusser», som hadde luftkondisjonering, kjøleskap og toalett. Turister ble fraktet mellom Bergen og Gøteborg, av og til helt til København, og mellom Hamar og Karlstad. I mange år var Odalsruta også fast transportør for militære mellom Trandum/Sessvollmoen og Oslo. Med sentraliseringen av skolene ble det behov for buss-transport av elever. Fra slutten av 1950-åra ble dette en viktig oppgave for Odalsruta.

100 kjøretøyer

På det meste hadde Odalsruta administrasjon og vedlikehold av omkring 100 kjøretøy. For å ha best mulig oversikt over tilstanden og når de skulle inn på service, ble det ført kartotek over alle kjøretøy.

– Dette bidro til å holde skader og reparasjonskostnader på et minimum, sier Oddmund.

Oddmund Breiby og Finn Alberthsen med ei velbrukte pengeveske.

16 busser til Oslo

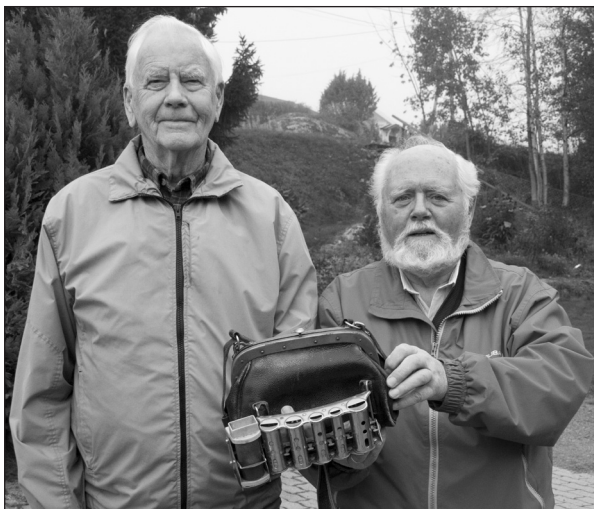
I mange år var det også flere pensjonater i Nord-Odal. De ble mye benyttet av byfolk i feriene. Om kvelden annen påskedag en gang rundt 1960 gikk det 16 fulle busser innover til Oslo.

Av NSBs 11 rutebilavdelinger var Odal-Eidsvollruta i 1966 den desidert største både når det gjaldt rutenett, materiell, antall ansatte og omsetning. Foruten å eie 62 personbusser innehadde selskapet også 16 godsvogner, og det befordret årlig 1,7 millioner passasjerer. Dette året anskaffet selskapet sju nye busser og to godsvogner. Odal-Eidsvollruta beskjeftiget totalt 109 personer og hadde en omsetning på fem millioner kroner dette året.

Flyttet til Kongsvinger i 1995

Administrasjonen og verkstedet ble flyttet til NSB Biltrafikks anlegg i Kongsvinger i 1995. Dette var et stort tap av arbeidsplasser for Nord-Odal.

I 2015 er det bare noen få sjåførere og busser til skole- og lokaltrafikk stasjonert på Sand.

Nabogardsnissen (2)

Våningshuset var kaldt og tunet lå øde, men likevel satt nissen på låven og gledet seg til jul.

Så tasset han stivbeint bort til gluggen og kikket ut. Stjernene var ikke så klare i kveld, men det var mest fordi månen var full og sto og lyste oppe over åsen, så klart at snøen skinte blekblått og dokkestua kastet en lang skygge bortover tunet. Slik er det jammen med livet også, tenkte nissen...

Blodet banket hardt i tinningene og synet ble tåkete et lite øyeblikk. Han ble visst svimmel av å tenke så mektige tanker, eller var det bare det at han ikke hadde spist på mange dager. Uansett måtte han sette seg litt. Han satte seg midt i den gamle haugen med Donald-blader og krafset litt rundt etter et julehefte, men det hadde nok musene spist for lenge siden – og snart måtte han bort til gluggen igjen. Kom han ikke snart?

Der fikk han se en rev som satt og ventet ved et halvgammelt haespor. Mikkel så så forventningsfull ut at han måtte le. Ja, ja – den som venter på noe godt, venter ikke forgjeves, humret han for seg selv. Men så falt han i tanker igjen. Han kunne ikke helt sette fingeren på det, men det var noe alvorlig feil med det uttrykket. Han lot det ligge og mulle bakerst i bakhodet mens han stirret lengselsfullt bortover mot nabogarden. Nå måtte han vel komme snart?

Han tenkte på de lange mørke årene

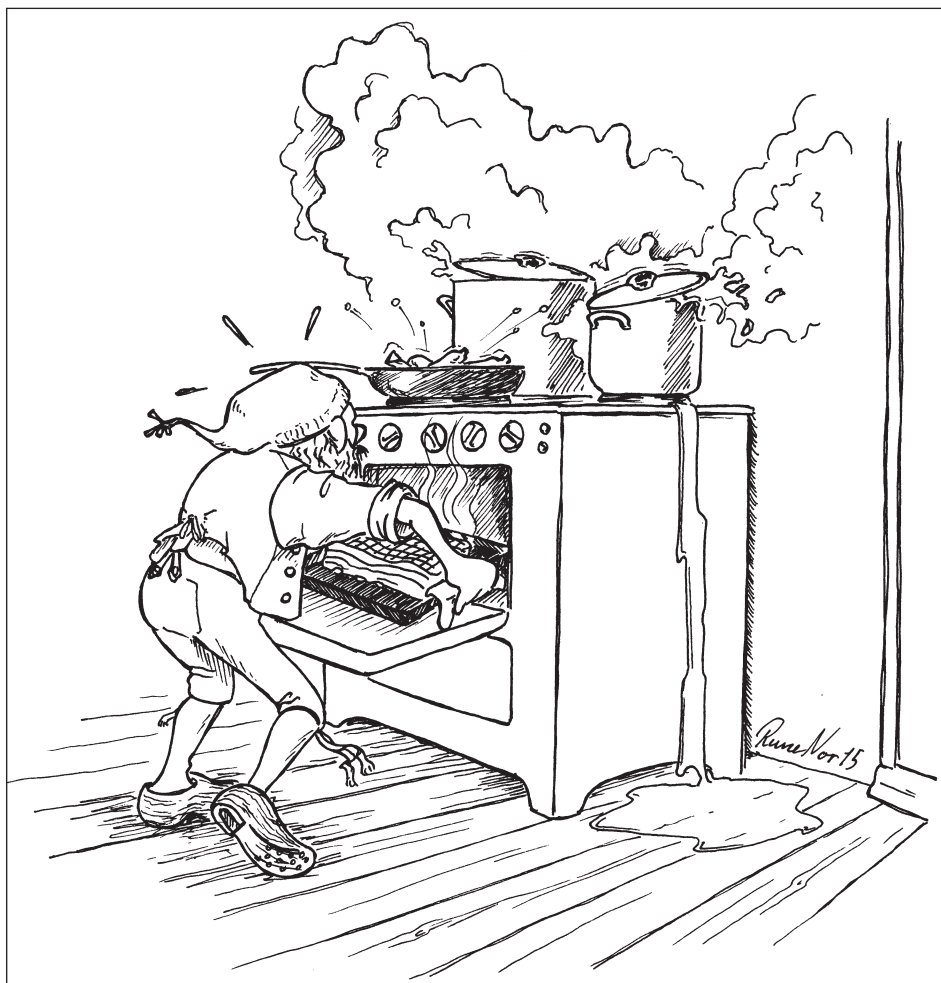
uten dyr i fjøset, uten hest i stallen, uten folk i våningshuset, uten mat og selskap, uten, uten, uten. Helt til i fjor, da Nabogardsnissen plutselig hadde kommet på uventet julevisitt, med god mat og enda bedre selskap. Etter det hadde de riktig nok ikke sett så mye til hverandre, men nå var det endelig jul igjen!

Nå visste han forresten hva som var feil med uttrykket. En kan ikke bare sitte og vente på noe godt. En må ordne opp sjøl – slik han hadde gjort.

Oppskriften hadde vært enkel: Barnebillett på bussen, billig ribbe i frysedisken, rosa smågodt som luktet fersken og smakte som en bit av sjølje himmelriket. Alt betalt for med penger han ærlig og redelig hadde tusket til seg den tida han drev som fjøsnisse på heltid.

Så fikk det ikke hjelpe om en av ungene på bussen hadde spurt om han var en hobbit, at moren til krapylet hadde nappet ham i skjegget og sagt det var «søtt» med nissekostyme til Halloween, eller at ekspeditøren på systembolaget hadde ryddet bort igjen juleakevitten og gitt ham ei flaske med bringebærbrus. Nå sto flaska borte på redskapskista den, med pen rød sløyfe rundt halsen og ventet.

Der ventet julematen også. Det var ribbe og pølser, surkål og poteter og selvlaget tyttebærsyltetøy. Til dessert hadde han smågodt med ferskensmak – og riskrem med kirsebærsaus. Han hadde kokt og stekt til sikringene gikk. Sjølfolket kom til å tro det var

noe feil med strømmåleren når de kom innom en gang utpå vårparten. «Den som venter på noe godt...»

Selv ventet han bare på nabogardsnissen. På invitasjonen hadde han skrevet: «Sjølveste julekvelden klokka sju.», og det var visst omtrent... der banket noen på låvedøra. Den magre nissekroppen løftet seg nesten fra gulvet i et ufrivillig hopp av ren glede før han samlet seg og tasset kjapt mot låvedøra. De doble dørene knirket

skjærende i kulda, og snøen på utsiden holdt godt igjen, men han dyttet på til pusten gikk tungt og månen slo sterk og klar inn over låvegulvet. Utenfor – med månen i ryggen – sto den trolske silhuetten av en liten skikkelse med skjegg og topplue. I hånden hadde han en striesekk.

Nabogardsnissen steg inn – og tok hele jula med seg. Det ble liksom lysere i rommet da han skrøt av oppdekningen og pynten. Sløyfene

av sjølbindertråd, kulene av gamle julehefter (Der var de, ja! Det var ikke musene likevel!) og girlanderne av spindelvev hadde aldri sett så fine ut som når han nå så på dem med nabogardsnissens øyne.

Også var det maten, da. Tenk at han mente det var «oppfriskende» med bringebærbrus! Timene raste av sted for de to nissene. Lenge før de var fornøyde hadde månen gått ned og den første solrødmen begynte å skrive navnet sitt med store bokstaver over nattemørket i øst. Da syntes Nabogardsnissen han måtte takke for maten og for laget.

De gikk sammen mot låvedøra og vertskapet fikk en plutselig innskyttelse om å holde gjesten igjen, stappe ham ned i den gamle redskapskista og sitte på den en stund, gjøre hva som helst for å få denne enestående kvelden til å vare enda litt lenger.

«Ja, du får ha takk for laget! Det er vel min tur igjen neste år da?», sa Nabogardsnissen kjekt.

Avmakt og resignert tristhet gjorde verten stum. Jammen var det lenge til neste jul. Trehundreognoenogseksti dager med vind gjennom gluggen, fluer i taket, mus over golvet – og ingenting annet enn stillhet, uro og dystre tanker. Hva slags liv var dette? Vente på noe godt, liksom...

Da var det at nabogardsnissen snudde seg i døra, kremtet litt og sa: «Kan du... du vil vel ikke... har du det veldig travelt i januar?»

Og tusen klokker slo og alle engler sang i flerstemt harmoni da han svarte: «Nei, ikke noe spesielt. Hva tenkte du på?»

Og utenfor låven dalte snøen ned i store feite filler. På veien ned smeltet de litt i sola og la grunnlaget for et skikkelig holkeføre i januar.

Mørkhudet «utlending»

17. maistafetten på Gjemselund i Kongsvinger var i mange år svært populær og hadde mange deltakere. «Alle i distriktet» reiste til Kongsvinger for å se på.

I stafetten 1962 stilte som vanlig IL Moguttten med flere lag. Gutta var vårbleke etter en lang vinter, bortsett fra Klaus Flugind som kom rett fra sterk sol i Gaza. Han var mørkhåret, veldig brun, godt trent og løp i Moguttens sorte shorts med

hvite striper i siden og hvit singlett. Det var morsomt å se på løpet med en brun, sprek kar, ifølge damene.

Noen trodde derfor at Moguttten hadde med en utlending på laget og ville diske laget hans. Det var forbudt å ha med utlendinger på laget, og i 1962 var det heller ikke så vanlig å se mørkhudede i Norge.

Moguttten-tilhengerne var svært spente på utfallet før laget ble godkjent etter stafettslutt. De måtte stadig forsikre andre publikummere om at nei da, dette var ingen utlending, men en kar fra Nord-Odal.

Av Berit Grinden

Utvikling

Mennesket ble en gang skapt for
å høste jorden, formere seg,
og bli klokere.

Da fant vi etterhvert ut at redskaper
var nødvendig for å komme raskere fram
og endre landskap.

Hjernekapasitet og muskler ble til maskiner
ved hjelp av ild og svette.

Maskinene ble kontinuerlig erstattet av
mer hurtiggående arvtagere,
og pipene spydde.

Vi pustet inn en blanding av kunnskap
og etterladenskaper.

Ut igjen kom en blanding av framskritt,
bange anelser, og Fanden.

Deretter pustet vi inn en blanding av mer kunnskap
og etterladenskaper.

Ut igjen kom noen mennesker som ville høste jorden,
formere seg, og bli klok på
hva som hadde skjedd.

Av Thor-Egil Danielsen

Bærbeint i tipperskoga

– Vi flaug bærbeinte til langt ut på høsten, både i tippersankinga og da vi skulle på skolen. Det kunne være rimfrost om morgenen, og da var det godt å varme føttene på en stein som sola hadde varmet opp. Det er aldeles sant; jeg juger ikke ett eneste ord.

Dette forteller Gunder Bergsvangen i en samtale med Kolbjørn Spilhaug i april 1975. Gunder var da 83 år gammel og kunne se tilbake på et rikt, arbeidsomt og innholdsrikt liv.

Samtalen mellom de to ble tatt opp på bånd, og opptaket er stilt til Nordre Odalen Kulturminnelags disposisjon av Spilhaugs datter, Berit Spilhaug Johns.

Gunder ble født på husmannsplassen Halden, «Hald», i Austvatn i 1892. Han var sønn av Søren Nilsen Bergsvangen fra Fjellshagen og Anne Tostensdatter fra Amundsbråten. Begge plassene hørte til under Søndre Berg. Senere flyttet familien til Bergsvangen, som ligger oppe i skogen nordøst for Kuggerud.

Tipper for tre øre kiloen

– Far gikk husmann i Hald. Vi var fattige. Mor døde tidlig, og vi unga, jeg og to eldre brøyr, måtte hjelpe til fra

vi var små. Før vi begynte på skolen var vi med og drog ved fra skogen, og vi måtte plukke bær for å tjene penger så vi hadde til noe på beina. Vi kunne gå til langt østa Meitsjøen for å finne bær. Ikke nok med at vi gikk mye over ei halvmil att og fram med bærspanna; vi måtte gå enda ei halvmil til kremmers og, til og med om søndagen hendte det at butikken på Austvatn var oppe til tolv om natta. Det kunne bli to mils gange om dagen bærbeint. Diesen ga oss lenge ti øre kiloen for tippera, men seinere gikk prisen ned til både fem og tre øre. Da syntes vi det vart uråd.

Fanget og solgte trost

– Som smågutter fanget vi trost som vi solgte på butikken. Vi brukte rognebær som åte og laget doner av hestetaggel, som var lett å tvinne i hoppes. Vi fikk noen øre for fuglen; sju øre for fjelltrost og tre øre for tippertrosten. Trosten ble mye brukt til mat, den var god, men kjøttbiten var liten, forteller Gunder.

Musikalske smågutter

Da broren Nils var i konfirmasjonsalderen – han var seks år eldre enn Gunder – fikk han ei fele av ei tante som bodde i Kristiania.

– Alt første kvelden sto Nils oppå en stol og spilte «Vår Gud han er så fast en borg». Han hadde ikke spilt før, men han var svært musikalsk. Senere

---

Tekst og foto: Gunnar Nygård

Trofaste følgesvenner gjennom et langt liv: Gunder og fela. Bildet er tatt i 1975.

kjøpte han et enraders trekkspill for 25 øre, og han spilte også fløyte og harmonikk. Isak Sæther skaffet ham en torader, og han ble etter hvert fast spellemann i skytterlaget og i brylluper i grenda. Han tok fem kroner natta. Nils var en kunsternatur, sier Gunder.

Nils flyttet til Skogbygda i Nes, og han var i alle år en populær musiker. Han laget også en rekke komposisjoner som spilles den dag i dag.

Gunder ble inspirert av broren, og han lærte seg også fort å spille «Vår Gud han er så fast en borg» og andre melodier.

Spilte til dans

– Jeg gikk og les sammen med Per Nordli, og en slektning av ham ga meg ei fele. Etter at jeg ble gift, begynte jeg å spille til dans sammen med Nils og Arne Nygård. Vi spilte mye i Solør, blant annet på Breidablick i Brandval. Vi gikk over skogen om lørdagseftan og tilbake utpå søndagen. Jeg skrev også noen melodier sjøl.

På ski til presten

Faren ville at Gunder skulle gå for presten etter bare seks år på skolen. Han ville gjerne ha ham med seg i skogen så han kunne begynne å tjene

– Vi har aldri kranglet, sa Kari og Gunder Bergsvangen. Her er det fotografert hjemme på Sønsterud i Austvatn sommeren 1975.

---

penger. Lærer Larsen gikk ikke med på det, og Gunder fullførte skolen.

– Jeg var på lesinga i almuestuggua i Gardvik hver tirsdag om vinteren. Det var ei mil att og fram, og jeg gikk på ski, ei stutt og ei lang, med vijubittinger. Det var fint skiføre omtrent støtt. Da jeg kom hematt, gikk jeg videre i månelysset til Bergsætra, der jeg hjalp bror min med å barke tømmer. Der var jeg til neste tirsdag, da det var lesing igjen. Jeg brydde meg lite om å lese, men jeg kunne alt, både salmevers og skriftsteder utenat. Det gikk bra.

Senere på vinteren fikk Gunder hogge alene for Løfsgaard på Kuggerud og på Bergsskogen. For pengene han tjente kjøpte han støvler og konfirmasjonsdress.

På tømmerhugging i Østerdalen

– En høst dro jeg og bror Tosten til Østerdalen for å hugge tømmer. Vi tok toget til Elverum, og der overnattet vi i ei jernbanevogn før vi dro videre til Opphus. Derfra gikk vi på beina over fjellet. Det var snødrev, og vi hadde ikke mat. Vi kom tilslutt fram til et hem ved Storsjøen og ble vist videre til ei koie. Her ble vi hele vinteren. Det var snø til oppunder armene og ned mot 42 kuldegrader, og vi hadde dårlig på beina.

Deretter dro guttene til Sørkedalen ved Oslo. Der var det bedre forhold, og de tjente 40 kroner hver på en sesong.

Rekruttskole på Aur

I 1915 tok Gunder rekruttskolen på Aur. Siden dette var under 1. verdenskrig, ble Gunder sendt på nøytralitets-

vakt. Han var fem uker i Bergen, der han tjenestegjorde som kokk.

– Vi var innlosjert i et bedehus, men det var fullt av jenter, musikk og dans der!

Lang dagsmarsj

Deretter havnet han i Kongsvingerbataljonen. Her var han med på det som ble regnet som verdens hardeste dagsmarsj. 105 mann gikk 86 kilometer på litt over 19 timer med full oppakning og gevær.

– Det gikk bra. Jeg var tørr på beina heile tida, og jeg fikk ikke ei eneste blemme. Mange fra Mo var med. Jeg husker Einar Falldalen, Einar Smedheim, Ole Nordstrøm, Alfred Ødegård, Sjøanne Furuheim, Hans Haugstad, Hans Bergseter, Marius Nyhus og Einar Fossen. Etter krigen ble vi alle invitert til fest på Kongsvinger.

Tømmerkjøring i djup snø

– Etter rekrutten begynte jeg som tømmerkjører på Kjærskogen. Klarte vi fire kroner dagen var det bra. De beste kjørerne klarte 600 kroner på en vinter. Vi kjørte ofte fra norda Grasberget og ned på sjøen ved Kuggerud. Det hendte vi måtte håndmåke kjøreveg, fem kilometer i halvannen meter snø. Det var mange kjørere, også fra Nes-skogen i Brandval. Rustadhesten ble lenge brukt som laushest og kjørte foran nedover, og så kom vi andre etter med doninger.

Terrengløp, langrenn og hopp

Sjøl om det var lange og harde arbeidsdager, ble det også tid til idrettsaktiviteter. Gunder var kjent som kanskje den beste skihopperen i grenda.

– Det var skibakke fra Bergset og ned mot Kuggerud. Her var det mye folk hver eneste søndag. Jeg husker at Jørgen Benterud, sønn av skolelæreren i Slåstad, hoppet helt ut på sletta og braut av beinet. Det var også hoppbakke i Bakken.

Gunder var også en habil langrennsløper. En gang ble han nummer 17 av 1100 deltakere i sin klasse i Vidarløpet. Han gikk Odalsløpet mellom Skarnes og Sand flere ganger og Solør-Odalsrennet 17 ganger. Om sommeren deltok han i terrengløp.

– Den eneste som slo meg var Hans Solvang. Jeg ble som regel nummer to bak ham. Vi var med i løp ved Odals Verk og i Vinger. Jeg hadde god kondisjon, men dårlig teknikk. Jeg likte de lange løpene best.

37 år i Bakken

Senere begynte Gunder hos Rolf Bakken. Her var lønna kr 3,50 om dagen pluss kosten. Han kjørte blant annet rundlast over isen til Skarnes. Gunder ble 37 år i Bakken, og han er hedret med Norges Vels medalje for lang og tro tjeneste.

Aldri kranglet

I 1920 giftet Gunder seg med Kari Holt fra Holtbråten. Rolf Bakken lot

dem få overta Sønsterud nede i bygda mot å sette i stand huset. Her ble de boende resten av livet.

– Jeg har aldri angret på giftermålet. Snillere og flinkere kjerring kunne jeg ikke fått. Nå har vi vært gift i 55 år, og vi har aldri sagt et ufint ord til hverandre. Sjøl om det kunne være trange tider, svalt vi aldri. Vi hadde støtt mat. Svigermor var slakterkjerring og bodde sammen med oss, og Kari var flink med penga.

Huset brant

De første årene var det trangt på Sønsterud. På ett rom bodde tre voksne og tre barn. Så brant huset i 1936, men takket være god hjelp fra folk i grenda kunne de flytte inn i et nytt hus to år senere.

I et intervju med Glåmdalen sommeren 1975 forteller Kari at hun nettopp hadde sin første ferie. Sammen med 30 andre var hun ei uke på husmorferie på Solbakken ved Skarnes.

– Vi bare dro oss og gjorde ingenting. Ja, jeg hadde med meg håndarbeid, da!

Kari og Gunder fikk tre jenter; Anne, Klara og Gudrun. Gunder døde i 1983, 91 år gammel, og Kari døde i 1988, 93 år gammel.

En reise gjennom Nordre Odalen i 1906

Naar man reiser gjennom Nordre Odalen, særlig på en Sommerdag, vil det vanskelig undgaa ens Opmærksomhed, hvilke rige naturlige Næringskilder til økonomisk Velstand, Naturen har ødslet på denne fagre Bygd, der vistnok med Hensyn til naturlige Betingelser hører til vort Lands rigeste Oplandsbygder. Her er det, ligesom Fossefald og Skov med forholdsvis let Adgang til Flødningsdrift rækker hinanden Haanden til, særdeles gunstige Vilkaar for den næringsdrivende Befolkning.

Bygdens naturlige Beliggenhed – mellem Mjøsens og Glommendalens vandrige Vasdrag – vil undgaaelig engang, naar Kommunikationsmidlerne lettes, vise sig at være særdeles gunstig.

Hidtil har imidlertid denne Bygd unegtelig indtaget en tilbagetrængt Plads, den har ligesom ligget i en Bakevje. Dens naturlige Rigdomme har ligesom ikke faaet noget Udløb, de ligger latente, ventende paa en ny Tids Frembrud. Mon ikke denne nye Tid begynder at dæmre for denne Bygd? Den endnu forholdsvis lidet kjendte Kraftkilde, Elektriciteten, vil vitterlig engang komme til at sætte Nordre Odalen i en livlig Forbindelse med Udenverdenen.

Sandsfossen med det aarvise Vand i forbindelse med andre nærliggende Fossefald, ligger og venter paa at blive udnyttede til at aabne de om Vinteren stængte Døre til en rigelig Samfærdsel med de paa begge sider af Bygden gaaende jernveie. De ikke ubetydelige Skovvidder med rigeligt væksterligt Tømmer venter paa nye Anlæg av Sagbrug og Høvlerier etc. til i forædlet Tilstand at kunne nyttiggjøres for bygden.

Som bekjendt har Tanken paa en Jernveiforbindelse mellem de 2 nævnte Hovedvasdrag været paa Bane; men den har – som rimeligt er – stødt paa økonomiske Vanskeligheder, idet Bygden ingen Udsigt har havt til at faa noget Bidrag fra Nabobygderne, og alene at bære de med saadant Anlæg forbundne Udgifter, selv om Statsbidrag vilde kunne Paaregnes, overstiger selvfølgelig enkelt Bygds økonomiske Bæreevne.

Man tillader sig imidlertid at henlede Opmærksomheden paa et elektrisk Jernbaneanlæg – til en Begyndelse mellem Skarnes og Sand; en Art elektrisk Sporvei, der skulde gaa paa Landeveien. Denne maatte selvfølgelig være saa kraftig bygget, at den kunde taale Tyngden af en 3 a 4 Vognes Jernbane. Denne Art af Baner trænger intet fast Stationssystem, kun Stoppesteder mellem Endestationerne. Det elektriske Anlæg maatte være et kombineret Kraft- og Lysanlæg og

---

*Hedemarkens Amtstidende trykket
dette leserinnlegget – skrevet av
signaturen H.O. – den 2. juni 1906.*

vilde formentlig kunne paaregne ikke liden Indtægt ved tillige at kunne skaffe tilstrækkeligt Lys til Nordre og Søndre Odalen. I Tyskland vides lignende Baneanlæg at være i gang. Særlig har det store, verdenskjente Elektricitetsfirma Siemens & Halske i Berlin paataget sig flere saadanne Anlæg dels i og dels udenfor Tyskland.

En af de største Vanskeligheder at klare vil formentlig blive, hvorledes man paa bedste og billigste Maade skulde kunne komme over Glommen til Skarnæs, da Skarnæsbroen er for svagt bygget til at kunne bære en Jernbane; men muligens den ved nogen Forstærkning vilde kunne bære elektriske Sporvogne av ikke altfor stor Kaliber.

Den Fremsynthed, Nordre Odalens Kommunestyre har lagt for Dagen ved Indkjøb af en af Bygdens betydeligste Skovarealer, vil formentlig gjøre Spørgsmaalet om et Kraft- og Lysanlæg i Forbindelse med Spørgsmaalet om en Jernveiforbindelse med Glommens Vasdrag end mere aktuelt end før. Det er Spørgsmaal af vidtrækkende Betydning for Bygdens Fremtid. Kommer imidlertid først en Forbindelse istand mellem Nordre Odalen og Glommens Vasdrag, vil formentlig ikke en Fortsættelse til Mjøsbygderne lade længe vente paa sig, idet da disse Bygder først vil indse, at de er ikke lidet interesserede i en Gjennomgangsbane gennem Nordre Odalen.

Kommunehuset på Sand omkring 1906. I bakgrunnen skimtes Møllerbakken.

Hans og Kari på topp for 100 år siden

Navnestatistikk har blitt en av Statistisk sentralbyrås mest populære statistikker. Hvert år publiseres oversikt for de forskjellige fylkene i Norge (det lages dessverre ikke statistikk for de enkelte kommuner). «Jul i Nord-Odal» har sett litt på hvilke navn nord-odølingene ga barna siden for 100 år siden.

I 2014 var dette de 10 mest populære navnene i Hedmark:

Jentenavn: Nora, Emilie, Sofie, Ingrid, Tiril, Mina, Mia, Leah, Julie, Ida.

Guttenavn: Lucas, Mathias, Erik, Sander, Emil, Noah, Martin, Filip, Magnus, Elias.

Hvordan var det så i Nord-Odal for 100 år siden? En oversikt laget fra kirkebøkene i Mo og Sand for 1914 viser at navnetradisjonene har forandret seg en god del siden den gang.

I 1914 var Kari, Laura og Olaug de mest populære jentenavnene i Nord-Odal, fulgt av Anlaug, Anne, Aslaug, Jenny, Jorun, Klara og Kristine. Blant guttenavn var Hans og Ole på topp, fulgt av Anders, Einar, Kaare, Birger, Hallvard, Kolbjørn, Kristian og Per.

I 1914 var det 0,6% av jenter i Norge som ble døpt med navnet Kari, mens det var 0,4% med navnet Laura og 0,5%

som ble døpt Olaug. I Nord-Odal var tallene 1,6% for både Kari, Laura og Olaug.

På guttesida var det i Norge 2,1% som ble døpt Hans og 1,9% som fikk navnet Ole. I Nord-Odal var tallene 3,6% for både Hans og Ole. Det ser derfor ut til at de mest populære navnene i Nord-Odal var mer populære her enn i Norge som helhet, i hvert fall for dette ene året.

Navn har en tendens til å gå i bølger, spesielt synlig blir det hvis man ser på små områder, som for eksempel innenfor en liten kommune. Da ser man tydelig at når et «nytt» navn dukker opp et år, blir det ofte døpt noen barn med samme navn et år eller to seinere, altså en slags smitteeffekt. Eller man ser at enkelte navn dukker opp med noen tiårs mellomrom, da tyder det på oppkalling etter eldre familiemedlemmer.

For å få et litt «riktigere» bilde av navnebruken i Nord-Odal, må man telle opp navnene over en lengre periode. Jeg har derfor laget en oversikt som strekker seg fra 1900 til 1915 og da blir tallene litt annerledes: Det er fortsatt Ole og Hans som troner suverent øverst blant guttenavn, fulgt av Per, Kaare, Harald, Einar, Olaf, Ottar og Arne. For jentene er forskjellen større: Marie er suverent på topp, etterfulgt av Karen, Olaug, Ingeborg, Kari, Margrethe, Gudrun, Anna og Anne.

Av Asgeir Østli

Ingen av de 10 mest populære navnene i Hedmark i 2014 var altså på «10 på topp» i Nord-Odal i perioden 1900-1915, men både Nora, Emilie, Sofie, Ingrid og Mina er jentenavn som ble brukt i Nord-Odal i denne perioden. Det samme var Erik, Emil, Martin og Magnus blant guttenavnene.

Vi tror nok ofte at det var relativt få navn som ble brukt «i gamle dager», men i tida 1900-1915 ble døpt guttebarn med 179 forskjellige navn og det ble brukt hele 210 forskjellige jentenavn. Da er det ikke tatt hensyn til om barna ble døpt med et, to eller tre navn. Dobbeltnavn ble ganske mye brukt; 161 gutter og 225 jenter fikk dobbeltnavn mellom 1900 og 1916. Trippelnavn var det ikke så mye av; kun 1 gutt og 3 jenter.

Veldig mange navn forekommer kun én gang i Nord-Odal i perioden og er vel det vi kan kalle sjeldne. Edon,

Lionell, Maalfred og Rosenberg er guttenavn en ikke så ofte støter på. Det samme kan sies om jentenavnene Aadlov, Bergtora, Bodvild, Evinda, Nevvy og Kreola. Det er også interessant å legge merke til at navnene Thore og Jøran for hundre år siden ble brukt som jentenavn.

Av medlemmene i redaksjonen i «Jul i Nord-Odal» er det kun Gunnar (13 forekomster), Hans (72) Ludvig (4), og Ola (1) Erik (12), som har navn som ble brukt i perioden 1900-1915.

Dersom noen av våre lesere har interesse av å vite mer om hvilke navn som er brukt på barn døpt i Nord-Odal og til hvilken tid, så har Nordre Odalen kulturminnelag planer om å legge ut navnestatistikk for Nord-Odal på sin hjemmeside (www.kulturminnelaget.no) og oppdatere med flere år ganger etter hvert.

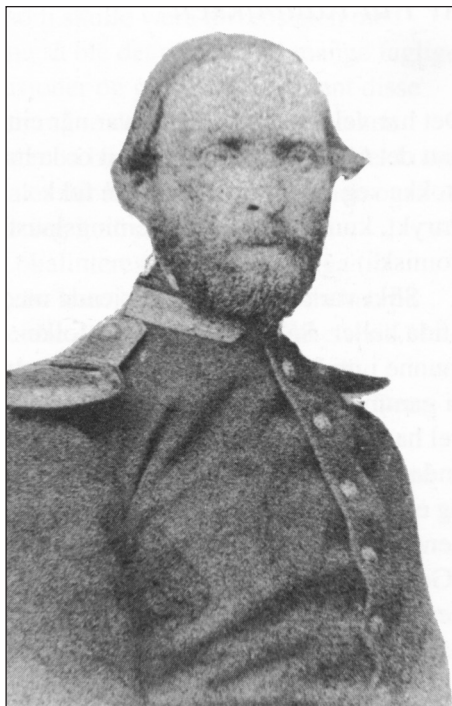
Fanejunkerens Peder Pedersen fra Vestby

Peder Pedersen ble født på Vestby, en husmannsplass under Trauten, den 13. juni 1823. Han var eldste sønn til nygifte Peder Pedersen og Mari Torstensdatter. Bestefar til Peder het også Peder Pedersen. Han kom fra Nordre Haug og ble i 1796 gift med Kari Andersdatter fra Vestre Svenneby. De ryddet plassen Vestby, og som leie holdt de geiter mot udyr som ulv og bjørn for storbonden på Trauten.

Peders far kjøpte ryddings- og byggeretten fra sin mor i 1826 for 120 daler. Han giftet seg i 1823 med Mari Torstensdatter fra Nerbråten. Den plassen lå på Trautskogen. Nå var det «vår» Peder som skulle ha plassen, men han valgte selv en annen livsbane og ga fra seg retten til sine to brødre som delte den i Nordre og Søndre Vestby. Arbeid på gården og gjeting var en del av Peder sin oppvekst, men folketallet økte og det ble trangt i Nord-Odal.

Siste oppholdssted i hjembygda er i barndomshjemmet til sin mor, hos tante Marte, før han våren 1844 reiser til Kristiania for å søke lykken.

Tiden her kjenner vi lite til, men det er nå Peder finner en ny veg

Peder Pedersen i uniform.

videre i livet. Han tar en utdanning som endte med underoffisertittelen fanejunker. Om han gikk den toårige skolen eller vervet seg og slik gradvis fikk opplæring, kjenner vi ikke til.

Rundt 1850 flytter Peder til Gausdal, der det nå er stor drift ved Nikkelverket i Espedalen.

Kontormann i Espedalen

Ikke alle fant en helårsjobb som underoffiser. Skrive- og regneferdighetene skaffet Peder jobb på kontoret til David

---

*Av Ole J. Hovdhaugen
Redigert av Gunnar Nygård*

Forbes. Han var skotte og medeier i Nikkelverket. Her var det etter tiden en stordrift som i Oppland bare kan sammenlignes med byggingen av jernbanen og OL i vår tid.

Her finner Peder sin første kone, husmannsdattera Marit Torgersdatter Vårsætervollen fra Svatsum i Vestre Gausdal. Hun ble født i 1824, og de gifter seg i februar 1852. Allerede 7. mars samme år blir dattera Mathea født.

Peder har nå tittel som korporal ved Espedalsverket. I 1855 blir det store innskrenkninger ved verket, og familien flytter til Glasmestermoen i Sør-Fron.

Eksisen var fram til 1868 på Breivegen i Fron, da ble alt flyttet til Jørstadmoen. I alle år siden hadde Peder forskjellige stillinger i hæren. Det var mange om stillingene, og han tjenestegjorde vekselvis som fanejunker, furer og sersjant.

Til Venabygd som jordbruker

Våren 1857 flyttet familien til søre Haugstadhaugen. Her hadde de tre kyr, en sau og to geiter ved folketellingen i 1865. Mathea blir konfirmert i Venabygd kirke i 1868 som nummer en av jentene. Hun kommer senere i tjeneste hos sogneprest Nils Hald som husjomfru, før ho i 1879 ble gift med «ungkarl og gaardmann» Anton Hansen Furusæter .

Neste og endelige stopp for familien blir Venåsgrenda. Peder kjøpte garden Venåshagen for 525 speciedaler i 1867, men de flytter ikke dit før i 1868. Nå blir det mer å stelle med og mer å betale på. Nå var ikke Peder noen stor gardbruker, og da han var borte på

eksis fra slutten av mai til slutten av august, ble det å leie hjelp. I 1870 selger han Venåshagen for 100 speciedaler, og det lettet litt på økonomien.

I 1875 har han en hest, åtte kyr, 13 sauer, 54 geiter og en gris. Han hadde også noen dyr bortsatt på foring hos andre. Det kan se ut til at han ville prøve noe nytt, for i 1876 søker han stilling som vaktmester ved Gjøvik kretsfengsel. Da søker han sognepresten om attest.

Til sogneprest Hald i Ringebu

Fra fanejunker Peder Pedersen av 2. Kompani av Gudbrandsdalens bataljon.

Da jeg ønsker at søke en civil post, nemlig vaktmesterposten ved Gjøvik distriktfengsel, og dertil var det mig meget om at gjøre at faa en attest fra min sogneprest. Jeg tillader mig derfor ærbødigst at anmode her prosten om de vilde være av den godhet at meddele mig en saadan attest, som jeg ønsker at faa med min datter tilbake, da jeg strax skulde sende min ansøgning. Som vejledning tillader jeg mig at oplyse at jeg er født 13 juni 1823 i Sand prestegjeld i Nordre Odalen af foreldrene Peder Pedersen og Mari Tostensdatter. Jeg har havt fast bopæl her i Ringebu siden 14. April 1857.

Vil provsten have den godhed at opgjøre min tiende som kan betaales af budet.

*Venaasen den 1. Juli 1876
Ærbødigst P. Pedersen*

Presten skrev følgende attest:
Fanejunker Pedersen der har boet i Vennebygdens annex i Ringebu prestegjeld fra 1857, har alltid vært en meget aktet mand innen menigheden, og jeg har

---

hørt han meget rost som en ordentlig og retskaffen mand. Jeg har ikke vært saa meget sammen med han udenfor kirken, men ved at hans datter i nogen tid opholdt sig inden min familie, kom jeg til at erfare adskillig fra hans familieforhold og anser ham for at være en veltenkende, kristelig, og forstandig mand.

*Ringebu 3. Juli 1876
N. Hald*

Tragisk dødsulykke

Nå kom han ikke til Gjøvik, men det kom allikevel store omskiftninger i livet hans. Peder reiste til Jørstadmoen midt i mai og var ferdig med rekruttskolen i begynnelsen av juli. Da var det noen dager fri før bataljonen hadde samling til i slutten av august. Tjenestetiden til Peder var ca. 80 dager pr. år. Lønna steg med årene både med tillegg og inflasjon. Rundt 1880 hadde han med alle tillegg en årslønn på ca. 800 kr.

16. juli 1878 kom Peder en snartur fra Jørstadmoen til Ringebu. Marit kom med hest fra Venåsen for å hente han. På turen ned nyvegen i Bergomsdalen løp hesten ut, Marit ble slengt ut av kjerra og ned i vegggrøfta. Der fikk hun hodet i en stikkrenne og brakk nakken. Da budet nådde Peder i Vålebrua, var hun alt død. Dette var en tung tid for Peder, men livet måtte gå videre.

En dag kom Peder til Venåsen, nedre søre. Der fridde han til Johanne ved hoggestabben, blir det fortalt. De blir gift 3. desember 1880. Han var da 57 år og hun 35 år. Johanne og Peder fikk to døtre, Mathilde født 1881, og Pauline født 1883.

I 1891 er Peder nevnt som pensjonist og gardbruker. Økonomisk har han det trangt, grunnen var både en lite heldig eiendomshandel og at han var for snill. Han døde 1. april 1896.

Artikkelen er hentet fra Hemgrenda 1999, utgitt av Ringebu Historielag

---

De falne fra Nord-Odal under 2.verdenskrig

Gjennom de fem okkupasjons-årene var Nord-Odal forskånet for direkte krigshandlinger, men mange nord-odølinger var allikevel svært delaktige i krigshandlingene og flere mistet livet enten i aktiv tjeneste eller på grunn av annet motstandsarbeid.

Det har blitt reist flere bautaer med deres navn, men hva som skjedde og som forårsaket deres død er det ikke skrevet om på mange år. Dette er en kortfattet, kronologisk oversikt over hendelser i tiden 1940-1945 som fikk et så tragisk utfall for mange av våre sambygdinger.

17. april 1940 – Rustad, Kongsvinger, Hedmark

Kampene ved Rustad i nåværende Kongsvinger kommune, blir beskrevet som en av de blodigste trefningene i Norge i 1940. De norske styrkene, under ledelse av kaptein Magnus Vangerud hadde beveget seg sørover fra Flisa for å stoppe den tyske framrykningen på østsida av Glomma.

Kampene startet tidlig om morgenen og varte bare en times tid, før de norske troppene måtte trekke seg tilbake, men på den korte tiden hadde 13 nor-

ske soldater mistet livet og 11 gårder var satt i brann. De tyske tapene er usikre, men det blir anslått at over 40 tyske soldater døde ved Rustad.

Blant de norske som falt her, var Knut Delbekk og Leif Holtet. Ole Solvang døde 21.april som følge av skadene han ble påført ved Rustad.

Knut Delbekk var født 1911 i Nord-Odal. Hans foreldre var Amund Gundersen Delbekk og Kari Hansdatter Østby.

Leif Holtet var født 1906 i Nord-Odal. Hans foreldre var Theodor L. Holtet og Marie Juliusdatter Dalen. Han ble gift med Dagmar Møller fra Nord-Odal og de flyttet til Sør-Odal.

Ole Solvang var født 1914 i Nord-Odal. Hans foreldre var Hans Solvang og Alma Henrikke Storbråten.

21. april 1940 – Telneset stasjon, Hedmark

Også i Østerdalen var det flere harde trefninger. En av disse fant sted ved Lønrrusten i Rendalen og de norske styrkene måtte etter hvert trekke seg nordover, noen av dem med tog mot Røros. Ved Telneset stasjon ved Tynset ble toget bombet av tyske Heinkel bombefly og sju norske soldater ble drept i dette angrepet, blant dem var Klaus Flugind.

Klaus Flugind var født 1907 i Nord-Odal. Hans foreldre var Peder Nilsen Flugind og Karen Hansen Kvernstuen.

Bauten over de falne fra Sand.

22. april 1940 –

Hovdmoen, Åmot, Hedmark

Etter trefningene ved Rena trakk de norske styrkene nordover og de tyske styrkene fulgte etter. Ved Hovda, eller Hovdmoen, litt nord for Rena kom det til trefninger og de tyske styrkene ble for en kortere periode drevet tilbake, men Adolf Sørli og to andre norske soldater falt.

Adolf Sørli var født 1914 i Nord-Odal.

Hans foreldre var Amund Andersen Sørli og Marte Edwardsdatter Inngjerdingen. Han ble gift med Dagmar Gundersen fra Kråkstad i Ski, Akershus.

23. april 1940 –

Tretten stasjon, Øyer, Oppland

Under kampene i Gudbrandsdalen var engelske styrker med og kjempet sammen med de norske soldatene. Også her var det svært harde kamper.

Seint på kvelden 23.april ble 25 norske kjøretøy angrepet av tyske infanterikjøretøy og stridsvogner. To norske soldater falt og tre ble tatt til fange. De tre som ble tatt til fange ble stilt opp og skutt av tyske soldater. To av dem overlevde på mirakuløst vis, men Amund Dalsrud døde.

Amund Dalsrud var født 1894 i Nord-Odal. Hans foreldre var Anton Dalsrud og Tea Østby. Han ble gift med Julie Andersen fra Tjølling i Vestfold og flyttet til Elverum.

30.april 1940 –

Borlaug bru, Sogn og fjordane

Etter de omfattende skadene på vegen mellom Vang og Lærdal, ble det satt inn et arbeidslag for å reparere denne strekningen. Under et angrep mot arbeidet ved Borlaug bru, ble Kåre Vestgård drept.

Kåre Vestgård var født 1916 i Nord-Odal. Hans foreldre var Arnt Hansen Vestgård og Marie Brenna fra Sør-Odal.

13. desember 1942 –

Nord-Atlanteren

13.desember 1942 gikk M/T Vardefjell konvoi på vei fra Clyde i Skottland til Nord-Afrika. Under kraftig uvær

knakk skipet i to, men det er uklart om det var påkjenningen av uværet som forårsaket havariet, eller om skipet ble torpedert. 12 mann befant seg på forskipet som sank og alle omkom, deriblant skipsfører Nils A. Ambjørnsen. Akterskipet med 29 mann om bord holdt seg flytende og ble 11 dager senere tauet i land på Færøyene. Alle som befant seg på akterskipet overlevde.

Nils A. Ambjørnsen var født 1894 i Nøtterøy. Han var gift første gang med Inger Marie Arntsen fra Nøtterøy og andre gang med Leonore Mathilde Sandberg fra Tønsberg. Familien flyttet før krigen til Sand i Nord-Odal.

18. mars 1943 – Middelhavet nær Derna i Lybia

I mars 1943 gikk det britiske lasteskipet S/S Dafila i konvoi i Middelhavet. Utenfor Derna i Lybia ble konvoien angrepet av en tysk ubåt som senket to av skipene i konvoien den 18.mars. 19 av besetningsmedlemmene, blant dem matros Johannes Mora, omkom.

Det litt motstridende informasjon om tid og sted. En annen kilde sier at han omkom 13. mars utenfor Alexandria og det er denne opplysningen som står på bautaen ved Mo kirke.

Johannes Mora var født 1922 i Tynset. Hans foreldre var Reidar Mora fra Stor-Elvdal og Berte fra Øvre Rendal.

*Halifax i Canada:
Johannes Mora er
blant sjømennene
som er hedret ved
dette minnes-
merket over falne
i den canadiske
handelsflåten.*

Familien flyttet etter hvert til Knapper, der Johannes vokste opp. Johannes ble sjømann og flyttet som ganske ung til Newcastle, New Brunswick i Canada, der han giftet seg i 1942 med Blanche Morris.

27. november 1944 – Wien i Østerrike

Natten mellom 27. og 28. november 1943 var det en brann i Universitetets aula i Oslo, noe som førte til at tyskerne den 30. november arresterte samtlige studenter, samt flere lærere og funksjonærer. Mange ble etter hvert løslatt, men 628 ble sendt til fangenskap i Tyskland. En av disse var Odd Løfsgaard. Han ble etter hvert svært syk og ble overført til sykehus, først i Mühlhausen og siden til Eberhortsdorf i Wien, Østerrike.

Tormod Bekken legger ned blomster på bautasten i Mo i forbindelse med et 17.-mai arrangement rundt 1960. (Foto: Harald Rogstad)

Det danske Røde Kors fikk tillatelse til å hente ham og frakte ham hjem, men han døde 27. november 1944 før Røde Kors nådde fram.

Odd Løfsgaard var født 1921 i Nord-Odal. Hans foreldre var Arne Løfsgaard og Evinda Snartum fra Snerthingdal. Han var jusstudent ved Universitet i Oslo.

7. april 1945 – Neuengamme i Tyskland

Per Nyland var aktiv i motstandsbevegelsen som flyktningelos og førte russiske krigsfanger gjennom Nord-Odal, noe som førte til at han ble arrestert av Gestapo den 5. september 1942 og sendt til Grini. Den 27. februar 1943 ble han sendt til Sachsenhausen og seinere til andre NN(nacht und nebel)-leirer i Tyskland. Han endte til slutt opp i Neuengamme og døde der 7. april 1945.

Per Nyland var født 1896 i Stange. Hans foreldre var Hans Bråten fra Nord-Odal og Kari Slåttsveen fra Espa i Stange og han ble gift med Marie Dagfinnrudhagen.

1. mai 1945 – Karasjok, Finnmark

Alfred Såheim måtte flykte til Sverige i 1944 og der ble han utdannet til pionersoldat i de norske polititroppene. I januar 1945 ble han sendt til Finnmark for å delta i det som blir omtalt som «strids- og oppklaringspatroljer», samt rydding av minefelt. I alt 24 norske soldater omkom i Finnmark mellom oktober 1944 og 8. mai 1945. Alfred Såheim omkom i en mineeksplosjon i Karasjok 1. mai 1945.

Alfred Såheim var født 1922 i Nord-

Odal. Hans foreldre var Brede Karlsen Såheim og Karoline Berntsen Finsrud.

Flere med nære familiebånd til Nord-Odal

I tillegg til disse personene som enten var født eller bosatt i Nord-Odal, var det flere med nære familiebånd til Nord-Odal som også mistet livet (vi tar forbehold om det kan være flere enn de vi har fått med i denne oversikten).

John Palmer Ugelstad fra Eide på Nordmøre, var født i 1915 i Kvernes og var sønn av Magnhild Nasset fra Nord-Odal og Olaf Jensen Ugelstad fra Eide. Han var skipstømmermann og omkom 28. april 1941 om bord på M/T Caledonia på vei fra Halifax i Canada til Storbritannia med olje, da skipet ble torpedert og senket.

Thor Haug fra Kristiansand var født i 1911 i Larvik og var sønn av Hans Haug fra Nord-Odal og Dea Brøvig fra Farsund. Han hadde vært med i kampene i 1940 og drev seinere illegalt arbeid i Kristiansand. Han ble arrestert av Gestapo og sendt til Tyskland med det tyske skipet D/S Westphalen. Han omkom da skipet gikk på en mine og sank utenfor Gøteborg 8. september 1944.

Kåre Hersjøen fra Stange var født i 1900 i Stange og var sønn av Amund Vestby fra Nord-Odal og Olava Kristensen fra Vallset i Romedal. Han var flyktningelos og ble arrestert 31. august 1942 og sendt til Grini. Han ble seinere sendt til Sachsenhausen, og døde der 5. juni 1943.

Eugen Wilhelm Knutsen fra Oslo var født i Halden 1904 og var gift med Eva Marie Bryni fra Nord-Odal. Han var 2. styrmann og omkom 22. juni 1940 om bord på M/S Randsfjord på vei fra New York til Liverpool, da skipet ble torpedert av en tysk ubåt.

Haakon Svein Ruud fra Våler var født i 1914 og var sønn av Harald Sørensen Ruud (i Mo) fra Nord-Odal og Selma Stræte fra Våler. Han tjenestegjorde under kamphandlingene i 1940 og omkom 11. april under bombeangrepet mot Elverum

Einar Bull Rødseth fra Vestre Aker var født i 1898 i Fana. Han var gift med Edele Ansteensen fra Nord-Odal. Var med som frivillig under kamphandlingene i 1940 og omkom 29. april under patruljetjeneste i Nord-Aurdal.

Edvin Eriksen var født 1891 i Ålesund. Han hadde for så vidt ingen familiebånd til Nord-Odal, men som et resultat av hans arbeid med illegal nyhetstjeneste i Ålesund, måtte han flykte til Sverige. På denne flukten døde av hjerteslag den 5. august 1944 da han var på veg gjennom Nord-Odal.

Kilder:

Våre falne bind 1-4, Grøndahl 1949-1950
Kampene i Norge 1940, Dreyers forlag 1978
Store norske leksikon (www.snl.no)
www.nrk.no/sf
www.minnehallen.no
www.uboaat.net
www.sammlarforum.nu

Skolebilde fra Knapper på femtitallet

Dette bildet fra Knapper skole ble tatt i 1955 eller 1956. Det var mange elever i Knapper den gangen. Det var ytterligere fire klasser, men de var ikke på skolen denne dagen, for på den tiden gikk vi på skolen annenhver dag.

1. rekke fra venstre: Lars Mangnes, Stener Fallet, Rita Solheim, Ruth Melgård, Aud Bergseteren, Inger Stensby, Anne-Marie Hee, Bjørg Unni Engebråten, Åse Sandholen, Per Ole Stenberg, Erling Bjerke, Einar Olav Skogholt, Iver Bergseteren.

2. rekke: Erik Sønsterud, Tove Knapper, Helene Ringkilen, Hildegun Melgård, Turid Engebråten, Ellinor Norli, Laila Skogstad, Torill Myrhaug, Anne-Kine Engen, Mary Nordlund, Asbjørn Nybakk.

3. rekke: Ivar Nordlund, Einar Bothner, Kjell Kullbråten, Reidar Engen, Oddvin Sørli, Steinar Normann Bjørnstad, Bjørn Bergseteren, Marius Skogstad, Erik Bjørnstad, Johan Ringkilen, Helge Brodal, Henry Myhrer.

4. rekke: lærer Marthe Vestli, Paul Olav Fallet, Lars Henry Østmoløkken, Thorbjørn Rasen, Asbjørn Kullbråten, Hans Østmoløkken, Finn Knapper, Kristian Ringkilen, Arnfinn Myrholen, Bjørn Jonsrud, Ivar Bergseteren, Tor Bergseteren.

5. rekke: Inga Marie Bakken, Tordis Melberg, Jørgine Skogstad, Kari Melby, Synnøve Sletvold, Borgny Nordlund, Unni Fallet, Anne Lise Bergsødegård, Bjørg Mangnesholen, Wenche Helgedagsrud, Åse Vangen, Marianne Rasen, Lina Kvernstuen og lærerne Marton Leine og Selma Bjørnstad.

Blomster, hage og trivsel

Det er sikkert mange årsaker til at innflyttere trives i en kommune. Men jeg vil våge den påstanden at et aktivt og variert foreningsliv kan være en av dem. Gjennom å melde deg inn i et lag eller en forening vil du treffe mennesker som har de samme interessene som deg selv, og du får nye venner og bekjente på en naturlig måte.

Nord-Odal hagelag er en liten forening med 45 medlemmer, men den er nettopp ett av flere eksempler på at innflyttere og bygdefolk kan finne en felles arena for hygge og nytte.

Bodil Carlson i Gardvik er innflytter fra Drammen og har bodd i Nord-Odal i fire år. Hun er et aktivt medlem i hagelaget og har funnet sin plass der. I henne har hagelaget fått en aktiv og kunnskapsrik leder. Det siste bærer for øvrig hagen hennes preg av. Men, som hun sier, det fine med å ha hage, er at du kan tilpasse den både til ditt ståsted i livet og til ditt bosted. Hagen til en barnefamilie kan se annerledes ut enn hagen til et pensjonistektepar.

Har du lite tid til hagearbeid, vil du innrette hagen etter det. Og folk som vet at de vil være bortreist tre uker

Bodil Carlson er leder i Nord-Odal hagelag.

i fellesferien uten at noen ser etter hagen, bør gjøre andre valg enn de som liker å pusle hjemme når det er høysommer.

Det er dumt å kjempe mot naturen når du planlegger hagen din. Er det mye skygge, så ta høyde for det. Det finnes massevis av planter som trives under slike forhold. Er tomta di en eneste stor bergknaus, så finn planter som trives i litt skrinn jord og tåler tørke. Mange planter stortrives med litt tung og fuktig jord. Det er bare å gjøre de riktige valgene. Og her har hagelagets medlemmer både kunn-

---

Tekst: Bjørn O. Andersen

Foto: Håvard Nyborg

skap og erfaring som du kan nyte godt av.

Hagelaget har møter i Mo menighets- hus. Her blir det holdt faglige foredrag 3-4 ganger i løpet av vintersesongen. Til gjengjeld tar hagelaget på seg å tilplante og sørge for vanning og vedlikehold i bed og urner på utsida.

Mange i Nord-Odal har nok sett roseplantingen ved 22. juli-monumentet på Sand. Rosebedene er under oppbygging, og rosene må vokse seg til, det tar noen år. Nord-Odal kommune betaler for materialer og gir en liten timelønn til laget for arbeidet. Ved et slikt minnesmerke skal det se pent ut. I tillegg luker lagets medlemmer blomsterbedene på Odalstunet.

Hagelaget er ellers synlige i bygda med planteloppemarked ved Mo menighetshus i slutten av mai, stand på «Liv og røre» i Austvatn i august, og høstmarked på Sand i september.

– Om sommeren har vi flere hagevandring. Det er mye inspirasjon å hente ved å se hvordan andre har anlagt hagene sine. Men det er hyggen som settes i høysetet, sier Bodil. Hagehold skal verken være stress eller konkurranse, men avkobling. Ingen skal ha prestasjonsangst for hvordan de utformer hagen sin, sier Bodil.

– På julemøtet i november i fjor hadde laget besøk av Stig Hagemo som holdt foredrag om pelargonia, som mange samler på, og som må overvintre inne. De vanlige juleblomstene, som julegleder, julestjerner, azalea og juleroser kan man derimot kjøpe og nyte uten tanke på gjenbruk, sier Bodil.

– Vi har det hyggelig i hagelaget og du er hjertelig velkommen, selv om du ikke er medlem. Er du på Facebook, kan du gå inn på hagelagets åpne gruppe der, sier hun.

Plantedømming ved menighetshuset i Mo.

Den ensomme fisker

Sola har for lengst gått ned bak Granberget, og de siste stråler som hang igjen og gyllet over grantoppene øst i Ruds- og Kjølaberget, har sluknet for dagen. Storsjøen i Odalen ligger blank og stille. Bare langt utpå kruser et svakt og kjølig vinddrag.

Sommerdagen har vært varm og fin. En svart tjærebredd robåt kommer glidende nordover langs Moneset.

Av Tormod Bekken (1915-1999)

En kan se at mannen som ror, er godt kjent innover her. Bare nå og da tar han en kort kikk inn på landet ved siden av seg. Så holder han igjen blikket mot kjølvannet som ligger som ei lang stripe etter båten. Bredere og bredere blir stripa, til den jevner seg ut og blir borte i den blanke, vassflata. Langt der ute ser han Svartholmene som to mørke flekker. Lenger til høyre Bunessætra og Skolbekken, som lysegrønne flekker mot skogen.

Så svinger han båten brått inn. Stevnen skurer mot land, og båten står atter trygt i den vesle, lune vika, hvor den har hatt fast plass år etter år. Den har laget et dypt svart spor etter stevnen, der den har stått og skuret og vugget i smådønningene her i le attom Moneset, der den lille bekken Gjeita slutter sin kronglete ferd og går ut i Storsjøen.

Mannen er Halvor Moen, på hjemtur etter en av sine utallige fisketurer på Storsjøen i Nord-Odal. Hans daglige navn i bygda var bare Halvor, og alle kjente ham, – den ensomme, døvstumme mannen som bodde i ei lita stue nord på Moskogen. Halvorstugua kalte folk den, men rette navnet var Halvorsrud.

Mannens fulle navn var Halvor Larsen Moen (Stormoen). Han var født i 1825, og var den niende i en stor barneflokk. Foreldrene var Lars Engebretsen Moen (1787-1839) og Berte Johannesdatter (1791-1863). Lars Engebretsen var eier og bruker på Søndre Moen fra 1814. Han ble da tildelt halve gården som arv etter sin far, Engebret Larsen (1748-1811) eller Engebret Kjølset på Stormoen som han ofte ble kalt. Han var fra Kjølseth i Sør-Odal. Engebrets kone var Tore Knutsdatter fra Sorknes i Grue (1756-1819).

Halvors far, Lars, solgte allerede i 1815, året etter at han overtok, Sæterskogen til firma Collett og Søn i Kristiania.

Da Lars døde i 1839, 50 år gammel, ga enka, Berte Johannesdatter, skjøte på Søstua Stormoen og Morterud til sønnen Engebret (1815 - 1870). Søstua Stormoen fikk da gnr. 43, bnr. 3.

Engebrets kone var Berte Larsdatter (1816-1859) fra Nordstua Stormoen. Hun var datter av Lars Hansen (1777-1856), som var gårdbruker, skogeier, skoleholder, dypt religiøs predikant og ivrig haugianer. Han fikk dom for sin haugianervirksomhet.

Engebret Larsen (Halvors bror) solgte fra mange plasser under gården. Da han døde i 1870, 55 år gammel, (kona ble bare 43 år), ble resten av gården solgt på auksjon for 1000 daler til firmaet A.H. Kjær Et Co.

Fisker og garnbinder

Samme året som broren døde og barndomshjemmet kom på fremmede hender, var det Halvor bygde stua si og slo seg til nord på Moskogen. Han var da 45 år gammel. Halvorstua lå mellom høye graner med en liten jordfleck omkring, såpass at Halvor dyrket litt korn og poteter.

Halvor var fisker av yrke. Ved siden av var han garnbinder. Han bandt en masse fiskeredskaper, samt reparerte gamle. Det var både garn, kuper, rysju, vø (not) og lignende, både til seg selv og andre. Han kjente nordenden av Storsjøen svært godt, og hadde sine egne spesielle grunner og kulper hvor han satte garn og reiv.

Fikk Halvor dårlig fangst, nyttet det ikke for andre å forsøke, for etter å ha vokst opp på Stormoen og drevet fiske i sjøen siden han var smågutt, kunne han dette. Det meste av fangsten solgte han. Siken om høsten var gjevst og best betalt, men all fisk i sjøen ble den gang nyttet til menneskeføde.

Fisken ble for det meste saltet i tønner, noe Halvor også var en mester til. Men en god del, både gjedde, ab-

---

bor, mort og brasme, ble tørket, slik det var vanlig på den tiden. Jeg har hørt gamle folk som kjente Halvor fortelle at rundt den vesle stua hans hang det alltid en masse fisk til tørk. Den kunne da oppbevares nær sagt så lenge som helst, sa de som forsto seg på det. Når den skulle brukes, var det bare å bløte den opp, eller aller helst lute den, og luten måtte helst være laget av bjørkeaske.

Halvor var også en flink hestekar. Han drev mye med temming (innkjøring) av unghester. Mange var de bønder som fikk Halvor til å temme unghestene sine. Han laget også en del seleredskap. Jeg har selv sett et par pene, svartmalte bogtrær Halvor både hadde laget og brukt. De var uvanlig små og lette, noe som tydet på at han begynte å kjøre med folene mens de var svært små. Marius Knutsen Solbakken fant blant annet disse da han reiv ned Halvorstua.

Gjorde seg forstått

Halvor var eneboer, og likte det vel også best slik. Ikke kunne han høre, og ikke snakke – og da var det vel like stille i stua enten han hadde noen med seg eller var alene. De som kjente ham, kunne fortelle at Halvor var en klok og flink kar, og hadde gode råd med å gjøre seg forståelig ved tegn og bevegelser.

Når han var i butikken og for eksempel skulle ha skråtobakk, gjorde han disse tegn: Dro handa på skrå over brystet – to fingre opp – handa på baken – handa på brystet (for) – fem fingre opp og tok seg til øret. Handelsmannen forsto å tyde tegnene til: Skrå to – bak – for – fem – øre.

Bare Halvorstøa er igjen

Halvår døde i 1905, 80 år gammel. Halvorstua sto litt nord for Mo kirke, der Svein O. Spilhaug (1864-1942) bygde Granholt i 1908-1909 og bosatte seg der. Spilhaug lot Halvorstua følge med da han i 1907 ga Marius Knutsen (1872-1961) fra Nybråten husmannsrett til å bygge og bo like nedenfor Granholt. Marius reiv da ned stua og satte den opp igjen på Solbakken.

Nå er Halvor – den ensomme, døvstumme mannen – snart glemt. Grava på Mo kirkegård er for lengst jevnet og borte. Ingen finner den igjen. Isen har lagt seg om høsten og smeltet igjen om våren, og fisken har leikt over grunnene i mer enn 70 år siden Halvor forlot den gamle tjærebredde båten sin i Halvorstøa for siste gang.

Mye er borte og mangt er kommet til, men Halvorstøa er der fremdeles. Jeg har vært der mange ganger. Det har også hendt at jeg har hatt båten min der. I dag er det bare noen få som vet hvor Halvorstøa er.

En gammel cowboy har salet av

Ikke alle norske emigranter ble millionærer i USA. De fleste møtte en tilværelse med mange og harde arbeidsdager og det var heller ikke få som fulgte med i dragsuget da bankene gikk over ende i hundrevis i 1929. En som mistet alt han eide i denne tiden, er Sam Fredrikson.

Han kan fortelle om et liv som nybrottsmann før krakket, som cowboy, anleggsslusk og tømmerhugger senere.

Rik på penger ble han aldri, men Sam mener at det finnes andre former for rikdom.

– Giftet meg? Nei, gutt, det har jeg aldri gitt meg inn på. En gang var det en enke som ville ha meg. Hun satt med en stor fin farm, men jeg lot det være. Jeg ville være fri, ser du.

Sam Fredrikson er blitt 87 år. Han bor alene i et lite hvitt hus i Kalispell, Montana, helt inn mot de mektige fjellene og dype skogene i Rocky Mountains. Her går han fortsatt på jakt og fiske, for selv om hørselen er dårlig, så er synet skarpt som på en unggutt, og jeger og friluftsmann har han alltid vært.

– Jeg har det bra, sier Sam. Jeg får både alderstrygd og militærpensjon. Snille venner ser til meg en gang i

blant og ellers greier jeg meg selv slik jeg alltid har gjort.

Sam – eller Søren Kjærnli som han het den gang, var bare 17 år da han reiste ut fra den lille grenda Trøftskogen i Nord-Odal.

– Jeg hadde hørt mye pent om dette nye landet, sier Sam, og flere slektninger og kjente hadde reist over før meg. En kamerat sendte meg billetter og det ble til at jeg dro.

Sam tok båt til Quebec i Canada, derfra reiste han videre med tog til Telemark i Nord-Dakota.

– Jeg fikk arbeid på en farm den første vinteren, forteller Sam, og kveldene brukte jeg til skolegang. Jeg måtte lære engelsk, vet du.

Neste år flyttet Sam til en ny jobb i Montana, og samtidig skiftet han navn. Søren Kjærnli er ikke akkurat det mest praktiske navn en kan ha i USA.

– Baker het det dit jeg kom. Det var et lite sted med en butikk og noen få hus. Adressen hadde jeg sendt hjem, men hver gang jeg spurte kjøpmannen om det var noen brev til meg, ristet han bare på hodet. Han skjønnte aldri hva jeg het, selv om jeg stavet navnet mitt flere ganger. Den eneste måten å løse problemene på, var å skifte navn, men jeg vet om mange brev fra Norge som aldri kom frem.

En uheldig homesteader

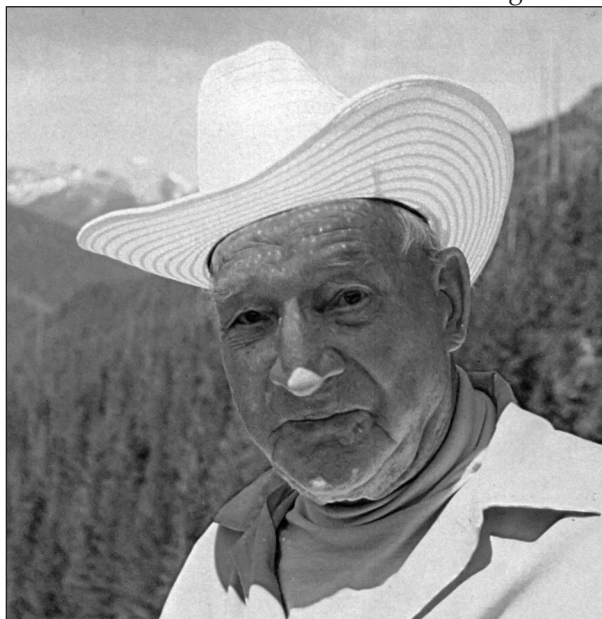
I Baker traff Sam en norsk-amerikaner

som var kommet opp fra Texas med en stor kvegdrift. Store deler av Montana lå udyrket på denne tiden, og det var utmerkede beitemuligheter. Sam fikk jobb som cowboy hos texaneren og ble hos ham i et par år før han tok eget farmland ved Hinsdale i Montana.

– Jeg fikk 360 acres for 15 dollar, sier Sam.

– Senere ble det regulert der slik at homesteaderne, altså vi som tok jord, bare kunne få 40 acres og da måtte det først graves brønn på eiendommen. Fordi jeg var så tidlig ute, kunne jeg ta så mye jeg ville. Mat Nettet het en venn av meg, han tok land ved siden av min farm. Vi var like gamle, født på samme dag i det samme året.

Det viste seg å være dårlig jordsmonn der Sam slo seg ned, men de satte trøstig i gang, bygde hus og lånte penger til husdyr og redskap, såkorn og byggematerialer.

– Jeg passet på å få lånene i to forskjellige banker, sier Sam.

– Da trodde jeg å være garantert om en av dem skulle gå overende.

Sam hadde mye uhell som farmer. Jorda var skrinn med det som var, og dertil kom en overhending tørke de første årene han drev. Da det endelig kom en god sommer og hveten begynte å bli gylden, skjedde det som farmerne mest frykter.

– Det kom en sort sky fra øst. Det var gresshopper. Da de dro videre, var det snaut nok et aks igjen på jordene. Alt var spist opp av de forbannede insektene, og det lille som ble igjen gikk i en kraftig haglstorm et par dager etter.

Sam var blitt nødt til å jobbe litt for texaneren i de dårlige årene, katastrofen med gresshoppene kunne fått hvem som helst til å gi opp. Men Sam var ung og sterk. Han bøyde nakken og tok fatt igjen da det endelige slaget kom. Begge bankene i Hinsdale gikk konkurs og så vel Sam som vennen Mat Nettet måtte selge til spottpris bare for å få dekket lånegjelden. Det eneste Sam hadde igjen, var de to hestene han hadde skaffet seg.

På trampen med felles ungflokk

– Jeg burde ikke klage. Jeg hadde bare meg selv

– *Jeg flyttet hit oppunder fjellene da jeg ble gammel, sier Sam. – Landskapet minner meg om Norge.*

å tenke på. Mat Nettet var adskillig verre stilt, han hadde 10 barn og hadde mistet kona for noen år siden. Mens vi homesteadet, delte vi litt på ansvaret for ungene så de yngste av dem vokste opp med to fedre og ingen mor.

Rett over veien for Sam bor Ellena, en av Mats' døtre. Hun var så liten da moren døde at de mennesker hun husker fra oppveksten er faren, bestefaren og Sam.

– Sam er som en av familien, sier hun, og slik føler mine barn og barnebarn det også. Nå er min far død for lenge siden, og ingen tenker på at Sam ikke er ordentlig bestefar eller oldefar. Han hører til familien og begge svigerdøtrene mine holder et lite øye med ham, selv om den gamle vikingen er fullt i stand til å ta vare på seg selv.

Sam, Mat og ungflokken tok veien fatt innover i Montana, de tok seg småjobber underveis. Da Mat etter en tid begynte på nytt som farmer, dro Sam videre alene. Han arbeidet i tømmerkogen, han var med på å bygge den enorme demningen ved Fort Peck, og han arbeidet på jernbaneanlegg.

– Hoi, sier han, – det var tider. Fort skulle det gå, og arbeidet ble deretter. Rett som det var dro et lokomotiv av sporet så damp og gnister føk.

Sam ble også innkalt til militærtjeneste og var på vei til slagmarkene i Frankrike da freden kom.

– Vi var faktisk allerede ombord i båten da vi fikk beskjed, forteller han. Krigen var over og like etter ble jeg dimmitert. Sam fikk med seg et ubehagelig minne fra militærtiden.

Den fryktelige influensaepidemien som dro over USA i de årene, kom også til Sams leir. Flere av kameratene døde, og Sam ble så sterkt angrepet at hørselen hans aldri ble bra etter sykdommen.

– Jeg har hatt flere operasjoner, sier han, – men det hjelper like lite. Selv om jeg bruker høreapparater i begge ørene, har jeg problemer med å høre hvis det er flere lyder på en gang. Legene har sagt at jeg kunne ha sluppet de problemene hvis jeg hadde gitt meg tid til å få skikkelig behandling den gangen. Men jeg var ung og sprek og ville ut og arbeide. At jeg skulle bli gammel og skrøpelig noen gang, nei, det var over alle blåner.

Gulrotladyen og ekteskapstilbud

Sam kom borti mye rart i tiden som fulgte.

– Jeg fikk jobb på en stor ranch som to gamle ungarer hadde, forteller han.

– Den ene var krøpling på grunn av polio, og det var han som sto for matstellet. Omtrent 1000 føll hadde vi på beite og spesielt om vinteren var det hardt mange ganger. Stakkarene holdt på å fryse ihjel i kuldeperiodene, og snøen lå så dyp at de snaut nok kunne bevege seg.

I dagesvis overnattet Sam i trekkfulle små skur ute på beitene, den eneste måten å redde hestene var å fore dem med så mye høy som de greide å få i seg. Da holdt de varmen.

– Jeg ble der i noen år, sier Sam, – så giftet den eldste broren seg, og da ble det slutt på velstanden. Kona han hadde fått seg var en slik gulrotlady

– vegetarianer altså – og da sluttet jeg. En kan ikke leve uten kjøtt og god mat.

Sam var en flink arbeidskar. Det var ingen problemer for ham å få jobb på en ny ranch hvor matstellet var mer i hans stil.

– Naboen der hadde kreft og døde, og enken ville på død og liv gifte seg med meg. Ja, du vet, jeg tenkte jo litt på det. Farmen var både stor og fin den, men jeg ville ikke binde meg. Hadde jeg gjort det, ville jeg vel aldri kommet til Norge noen gang, så jeg lot det være.

Kontakt med Norge

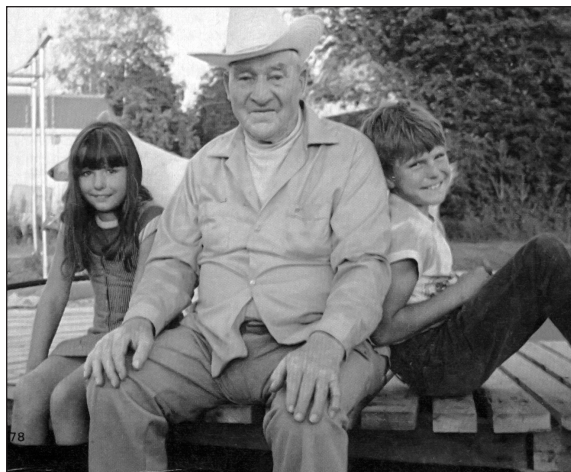
– Jeg har arbeidet hardt i alle år, sier Sam. – Bortsett fra at jeg hører dårlig og gikta er litt slem, så har jeg ingen plager. Legen min sier at hjertet er sterkt som på en unggutt, men så holder jeg meg i bevegelse. Hvis en bare setter seg ned og ser på TV, da er det snart slutt. Alt du gjør av bevegelser hjelper hjertet ditt. Folk er

skapt til å bruke kroppen sin, og det har jeg da også gjort. Vel, bena mine er litt slitne, men de har nå båret meg i 87 år og det er ikke få tonn de har løftet gjennom årene. De er blitt tråkket på av hester og jeg har til og med skutt meg selv i hælen en gang. Kulen sitter i benet enda. Det er rart det er noe igjen av dem når en tenker på hvilken behandling de har fått.

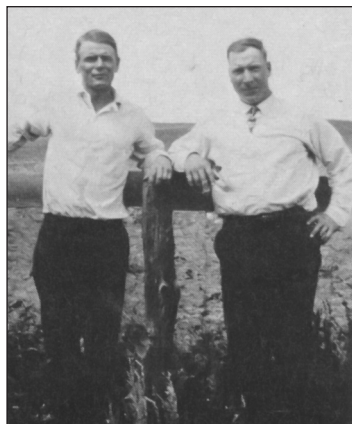
Tre ganger har Sam vært på besøk i Norge. Nå begynner det etterhvert å bli tynt i rekkene i søskenflokken hans, men et par stykker lever og slekten forøvrig er stor. Sam husker navn og adresser til alle, og han skriver jevnlig brev til ikke så rent få av familien, selv om det koster ham mye.

– Jeg er blitt så fordervelig skjelv, sier han.

– Jeg pleier å skrive noen linjer med det samme jeg står opp, da er hånden i hvert fall såpass støt at det går å lese det jeg får ned på papiret. Senere på dagen er det umulig. Det tar meg uker å få ferdig et brev. Jeg har hørt at det

Sam liker å ha barn og ungdom rundt seg. Barna på bildet er oldebarn av Sams avdøde venn Mat Nesset.

Slik så Sam ut den gang han hadde sin egen farm i Montana. Sam står til høyre sammen med en bror av Mat Nesset.

---

er noen kassettpillere i Norge som vi har maken til her, og jeg har tenkt å låne en slik og snakke inn lydbrev til dem i Norge. Da kan vi fortsatt holde kontakten, for brevskrivning det må jeg snart gi meg med.

Poteter og erter

Sams store interesse ved siden av jakt og, fiske er hagen hans. Han har en liten jordfleck hvor han dyrker poteter både til seg selv og til presanger til venner. Dessuten har han gule erter, og dem er han stolt av. Frøene tok han med fra Norge, for i USA har ingen hørt om den slags erter.

– I fjor fikk jeg 15 kilo med gule erter, sier han, og 750 kilo poteter. Det er bra, synes du ikke?

Under et laken på kjøkkenet sitt har Sam en båndspiller og to høytalere. Det var siste års julegave fra Mat Nessets barnebarn. Når Sam skal ha en høytidsstund, finner han frem båndspilleren og et par kassetter med trekkspillmusikk. Så setter han seg godt til rette, legger inn en pris snus og lytter mens tankene går til gamlelandet og en solsvidd stue i en grønn helling i Hedmark.

– Jeg flyttet hit oppunder fjellene da jeg ble gammel, sier han.

– Landskapet minner meg om Norge. Jeg tror ikke jeg kommer til å reise tilbake igjen. Den lange flyturen er

så slitsom. Jeg har det godt her, alle er hyggelige mot meg, og skulle det komme en dag jeg ikke har lyst på å lage maten selv, så kan jeg spise godt på gamlehjemmet her oppe for en billig penge. Det hender jeg tenker på farmen jeg mistet og hva som kunne skjedd om ikke det hadde hendt, men det er ikke noe å gruble over. Jorda var dårlig der. Det ville bare blitt mye slit og lite utkomme. Jeg har alltid vært en fri mann. Jeg har gjort som jeg har villet og det har nok vært det riktige for meg. Som gammel cowboy har jeg salet av, men hagen min gir meg noe å pusle med. Du vet, det er nesten som med ei kjerring, det. Skal det bli noe skikk på det, må du være der støtt...

Sam, eller Søren som han het før han emigrerte, ble født i Kjernlienga på Trautskogen 23. april 1892. Han var sønn av Fredrik Amundsen Kjernli fra Plassen (1858-1941) og Andrea Sørensdatte fra Lognsjølia (1858-1900). Sam var bror til Terje Davidsens bestefar, Amund. (Kilde: Nord-Odal bygdebok II ny serie, side 145).

Sam døde i Kalispell, Montana, 10.mars 1982.

Artikkelen sto på trykk i Allers nr 45, 7. november 1978.

Et hundreårsminne

Herredsstyret ville bygge skole i Otten. Ungene på bildet, som er tatt 22. juni 1914, måtte fortsatt gå den lange vegen til skolen på Trautskogen.

Herredstyret i bygda hadde to store skolesaker til behandling i 1915.

Den 26. juni ble det gjort vedtak om ny skole i Austvatn. Det ble innkjøpt ei 4 mål stor tomt av Søren Bakken, «...beliggende på østsiden av hovedveien forbi nuværende skolehus, for en kjøpesum stor kr. 400. Enstemmig besluttet: Forslaget tiltrades og Kjøpesummen utredes av Skolekassens kontante beholdning med sedvanlig bidrag av Amtskolekassen.»

Senere samme året ble det behandlet en søknad om å bygge skole og lærerbolig i Otten. Herredstyret uttalte at det var «...uheldig baade for bosittende og for Kommunen at opprette Skole på slike avsides enslige Steder, hvorfor Skolehus i Otten

ikke blir at opføre». Så unga i Otten måtte fortsatt gå den lange skolevegen ned til bygda.

Pianospill og opplesning

Ingen ringere enn den berømte pianistinne Dagmar Walle-Hansen og vår egen Harald Stormoen underholder med vakkert pianospill og munter opplesning på Trudvang. Over 200 mennesker benytter anledningen til bivåne stor kunst.

«Under lydløs stillhet paahørtes hvert av de storartede numre fra pianoet og lønnes med kraftig bifald. Under Harald Stormoens oplæsning var der ustanselig latter. Hans mimik er da ogsaa forbløffende – tre vidt forskjellige ansigter i samme sekund», skriver Indlandsposten.

Utpå senhøsten vedtok herredsstyret et budsjett for året etter på kr 99.134.

Av Bengt Ringvold

Leseombudsordningen i Nord-Odal

Kanskje har vi nordodølinger for lett for å registrere alt vi ikke lykkes med. Kanskje er vi for lite flinke til å markedsføre de områdene hvor vi befinner oss i toppsjiktet. Men andre har sett oss. Leseombudsordningen har i Nord-Odal blitt gjennomført på en måte som det står respekt av på landsbasis. I 2012 fikk Nord-Odal en pris for det beste tilbudet til sin brukergruppe i hele landet.

Leseombudsordningen er satt i gang av foreningen «Leser søker bok» som har base i Litteraturhuset i Oslo. Foreningens målsetting er at alle mennesker skal ha tilgang på gode bøker. Foreningen samarbeider tett med en rekke folkebibliotek. Disse blir kalt «Bok til alle-bibliotekene». Det er disse bibliotekene som administrerer leseombudsordningen. Et leseombud er en person som leser for noen som av ulike årsaker ikke kan lese selv: «En historieforteller og gledesspreder, et lyspunkt i hverdagen! En som tar tilhøreren ut i verden», heter det i foreningens beskrivelse. Foreningen deler hvert år ut en pris til det biblioteket som setter målsettingen ut i livet på den best mulige måten. Det var denne prisen Nord-Odal fikk i 2012.

Hedmark fylkesbibliotek avholdt

en konferanse i juni i år for leseombudene i Hedmark fylke. Der kunne vi registrere at kommunen fortsatt holdt tritt med utviklingen. Vi møtte representanter fra kommuner som på mange områder har bedre tilbud enn det vi har, og som ikke minst har vesentlig større økonomiske ressurser, men akkurat på dette området var de nybegynnere. Det var faktisk mange hedmarkskommuner som ikke hadde kommet i gang, og derfor ikke var representert på konferansen.

I Nord-Odal har vi for øyeblikket ti leseombud som leser for forskjellige brukergrupper. Det dreier seg om eldre, demente og psykisk utviklingshemmede. Noen ombud leser for grupper, andre i en-til-en-situasjoner. En av disse er Ragnhild Optjernsberget. Hennes arbeid er veldig spesielt i forhold til målsettingen. Hun leser for én person. Når ingen andre kan få lest avisen for hennes «kunde», leser hun den. Men hun leser fast opp kodeordene i et kryssord og hjelper brukeren til å kunne opprettholde kryssordløsning som er kjær sysselsetting og avveksling i hverdagen. Dette bryter for så vidt rammene for ordningen, men noen ganger gir det gode resultater om rammer brytes under ordnede forhold. Ragnhild betoner at det er ikke bare lesingen som betyr noe, men også samtaler med brukeren og de som hun har rundt seg.

Eira Lindemark leser for eldre mennesker. Disse lesestundene gir henne mye glede på mange plan, forteller hun. Hun leser mye lokalt stoff som de samtaler om etterpå. Nettopp fordi hun selv er innflytter fra Oslo og ikke kjenner så godt til livet på landsbygda, og slett ikke i Nord-Odal, gir det henne ny kunnskap. Så det er ikke tvil om at et leseombud ikke bare gir, men får mye tilbake selv også.

Bjørn O. Andersen er det eneste mannlige medlemmet i leseombudsgruppa. Det er nesten synd, for det er også plass for menn i dette systemet. På de fleste institusjonene er jo kvinner i flertall både blant brukere og ansatte, så en utjevning mellom kjønnene ville kanskje ha vært en

fordel. Grunnen til at Bjørn ble med, var at Eva Stokke, som er leder på arbeidsstua på NOAS, så at det ikke var noe tilbud til de mennene som var der. Hun tok derfor kontakt med Bjørn, og han hoppet inn og fikk med seg noen av brukerne og dannet ei gruppe som de kaller «Gutteklubben kjekk og grei» som treffes annenhver tirsdag. Her blir det lest småstubber som har tilknytning til Nord-Odal eller til livet på landsbygda i Norge for en generasjon eller to siden. Det hender at det også kommer historier som ikke har stått på trykk og som heller aldri vil bli trykt. Gutteklubber er seg selv lik. Men gutta vil gjerne understreke at det ikke finnes noen kvinnefiendlighet i klubben. Navnet

Glad vinnergjeng fra Nord-Odal: Fra venstre Bjørn Andersen, Anita Bunes, Brit Undlien, Solbjørg Breiby, Anne-Mette Berg, Torill Spilhaug Eide, Laila Bakke, Unni Dagfinrud, Erik Evenrud, Elenor Sandodden og Eira Lindemark.

dukket opp nettopp fordi damene hadde et tilbud mens gutta satt på bar bakke.

Biblioteksjef Anita Bunes synes det er morsomt at det har lyktes å få til et så velfungerende opplegg i kommunen med innsats av frivillige. Og det stilles ikke spesielle krav til leseombudene. Det viktigste er at man trives sammen med mennesker og har en liten porsjon alminnelig folkevett.

Men Anita ser at det også er andre grupper som kunne ha nytte av et leseopplegg ledet av et leseombud. Hun peker på enslige hjemmeboende, innvandrere og flyktninger, lesesvake skoleelever og innsatte i fengselet. Etter hennes syn vil det være fullt mulig å få til et tilbud også for disse gruppene hvis det kom henvendelser.

De måtte naturligvis organiseres og drives noe annerledes enn slik det gjøres i en institusjon, men det vil ikke være noe problem, men tvert i mot en spennende utfordring. Så bare kom igjen. Kanskje kunne det være noe å tenke på utover i det nye året? Utskiftninger og supplering i eksisterende opplegg vil det alltid være behov for. Tilbudet til brukerne vil bare bli bedre av det.

Det å gjøre en liten innsats som leseombud gir så mye tilbake at flere burde gripe sjansen. Anita tar i mot henvendelser og bidrar med glede til å lage et opplegg som passer både for bruker og ombud.

Noe er vi gode på i Nord-Odal. Det må vi ikke glemme i en travel og hektisk hverdag.

Et varmende bål

Jeg vil være meg selv i tankers flukt
og drømmers mål.

Jeg vil også være deg
slik jeg selv ikke er.

Jeg vil du skal være meg
slik du selv ikke er.

Slik flettes sjeler sammen i tog
mot frihetens varmende bål.

Av Edel Rudshaug Sæther

Med livet som innsats i seks krigsår

Erling Delbæk ble født og vokste opp på Delbekk i Sand. Han var skogsarbeider inntil han som 20-åring i 1936 brøt over tvert og dro på hvalfangst. Han ble gift i Hvasser på Tjøme. Høsten 1939 dro han ut på hvalfangst igjen. Først seks år senere så familien ham igjen.

Da var han en garvet krigsseiler med to torpederinger bak seg, en mellom Island og Hebridene og en utenfor Spania. Han hadde vært kanonér i marinen, på fartøyer som gikk i konvoieskorte. Han hadde sett skip gå i luften om kring eskortefartøyet, og han hadde opplevd å måtte forlate skrikende mennesker i brennende olje på sjøen fordi det ville vært selvmord å forsøke å unnsette dem.

I et intervju med Vestfold Arbeiderblad i april 1985 forteller Erling om sine opplevelser under krigen.

– Jeg vet ikke hva som var verst, om det var da vi måtte forlate menn som svømte for livet i sjøen, eller de gangene vi selv ble torpedert. Jo, jeg tror det verste var London med de bombede husene, de døde og sårede i ruinene og på gatene.

Stadige mareritt

Alt har gjort et uutslettelig inntrykk som sitter fast den dag i dag, et ma-

reritt fra virkeligheten som har satt evige spor. Marerittet gjenoppleves i fortellingen om det som hendte i drømmene om natta. Det slipper aldri helt taket.

– Høsten 39 dro jeg på hvalfangst. Vi ble sendt til Bergen, og det viste seg at kokeriet hadde engelsk flagg. Vi oppdaget at det var montert en kanonplattform akterut. Da rømte mange hjem. Kanonen, som skulle være til forsvar mot ubåter, ble montert i Glasgow. Vi fikk kanonérere ombord, men også en del av mannskapet ble opplært, deriblant jeg. Så gikk vi til Cape Town og fanget hval sesongen ut, forteller Delbæk.

Ja, vi elsker

– To døgn fra Cape Town kom en engelsk destroyer opp til oss og spilte «Ja, vi elsker». Da visste vi at krigen var kommet til Norge. I London fikk vi oppleve den forferdelige bombingen. Under flyangrep var det bare å gjemme seg hvis man skulle ha noe håp om å overleve. En gang lå vi i en kjeller på en restaurant som ble bombet. Da klarte vi å komme oss til hotellet hvor vi bodde. Jeg hadde ikke sovet på to døgn og sovnet med det samme. Kort etter ble jeg vekket av to konstabler som fortalte at det lå en tidsinnstilt bombe i bakgården. Det var bare å komme seg av gårde. Vi tok inn på Royal Hotel. Den samme natta ble det bombet.

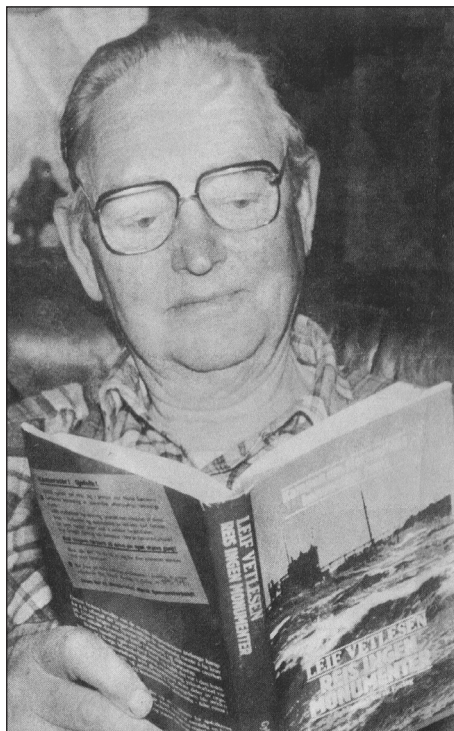

Av Vidar Langstrand

Erling fortsetter: Noen dager senere skulle vi til Afrika for å hente hvalbåter. Da vi stod for å ta toget og reise, ble hele området bombet, et shelter med 1500 mennesker ble slettet med jorden. Det lå et steinkast unna. Vi kom omsider avgårde med toget mens det brant på begge sider av jernbanesporet. Vi tok inn på et hotell i Glasgow. Den natta ble store deler av Glasgow bombet.

Torpedert

– Vi kom til Afrika og vel tilbake til England igjen. Dette var i 1940. Vi gikk ombord i kokeriet Terje Viken som den gangen var verdens største tanker. Vi kom midt mellom Island

Erling Delbæk fotografert i Vestfold Arbeiderblad i 1985.

og Hebridene. Der ble vi torpedert. To torpedoer traff forut, tok begge for-rommene og åtte tanker. Båten sank ikke med en gang. Ja, enkelte av oss hadde et visst håp om at båten skulle klare seg. En av gutta hadde noen flasker whisky nederst i et skap. Vi bad han om en dram.

– Ja, men bare en, sa han. Vel om bord i livbåtene ropte han til meg.

– Du Erling, vi kunne ha tatt en liten en tel. Det var februar og bitende kaldt, men heldigvis ble vi tatt opp av en canadisk destroyer etter åtte-ti timer. Ingen kom til skade.

Torpedert igjen

– Ikke lenge etter var det ut som matros igjen. Dette var sent på våren 1941, og vi var ombord i en båt som het Inga I.

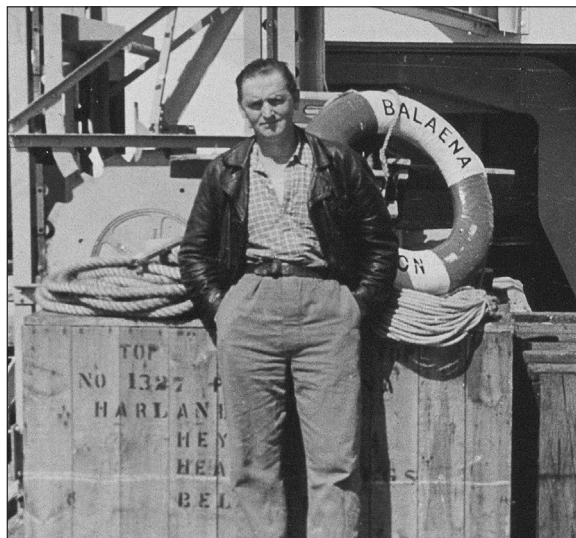
Utenfor kysten av Spania ble vi torpedert igjen. Torpedoen traff midtskips og omtrent delte skuta i to. Jeg husker bare at jeg hoppet rett i sjøen med livbelte. Hva som skjedde omkring meg, har jeg ikke noe begrep om. Jeg vet ikke om jeg var over eller under vann da båten forsvant i dypet. Jeg hadde kommet meg langt nok unna, for jeg merket ikke noe til dragsuget. Fire mann døde.

Kanonér i marinen

– Siden var jeg med flere båter. Vi gikk i konvoi og alene. Vi ble ikke torpedert, men opplevde flere flyangrep. I 44 gikk jeg inn i marinen, tok kurs og ble kanonér. Jeg var kanonér på flere båter. Vi gikk ofte i konvoi, og båter ble torpedert i nærheten av oss. Da var det fryktelig å ikke kunne hjelpe mennesker som lå i brennende olje i

Erlings pass, utskrevet da han skulle på hvalfangst første gangen.

Erling ombord på hvalkokeriet Balaena.

vannet og skrek om hjelp. Hadde vi gått inn i flammehavet, hadde det vært vår egen død.

En ukes permisjon i 45

Delbæk forteller at han kom hjem sist i oktober. Da fikk han en ukers permisjon av marinen for å besøke kone og barn som han ikke hadde sett på seks år. Deretter ble han beordret til Bergen for å bevokte noen tyske ofiserer. I løpet av seks år fikk kona to

brev fra ham og noen få telegrammer på tyve ord som Røde Kors formidlet. Det kunne ta opptil et år før disse kom fram.

Hvalfanger og feier

Erling Delbæk var på hvalfangst til 1960. Deretter var han feier på Tjøme i sytten år til han gikk av i 1977. Han er hedret med krigsmedalje og del-takermedalje.

Nordodølinger på Oppstads fotballag i 1953

Fremste rekke fra venstre: Odd Myrer, Hans Sannerud, Trygve Helgedagsrud, Fridtjof Tømterud og Arne Indgjerdslen. Bakre rekke fra venstre: Nils Larsen, Hans Jakob Luker, Erling Christoffersen, Alf Mellem, Rolf Bekkevold og Gunnar Haug Broch.

**Dette bildet henger på vegg
i Hans Jakob Lukers leilighet
på Sandbo. Bildet vekker selv-
følgelig interesse hos en meget
sportsinteressert person fordi
det er tre nordodølinger å finne
på bildet, nemlig Hans Jakob
Luker, Erling Christoffersen og
Trygve Helgedagsrud.**

Hans Jakob forteller at bildet er fra 1953 og at Oppstad hadde et godt lag den gangen. I seriefinalen mot Namnå på Flisa stadion vant Oppstad 3-1

Av Steinar Bjørnstad

over Namnå og rykket dermed opp til 3. divisjon.

I følge Hans Jakob var Helgedagsrud og Christoffersen solide forsterkninger på laget. Han husker selvfølgelig ikke alle lagene som spilte i Oppstads avdeling, men lag som IL Mogutten, Slåstad, Sander, Namnå og andre var lag de møtte i serien.

Idrett var ikke så alvorlig den gangen som i dag. Han husker fra en kamp på Oppstad at ballen ble sparket langt utover sidelinjen og inn i skogen. Hans Jakob løp og fant igjen ballen. Der satt det to karer og tok seg noen drammer. Hans Jakob ble spurt om

han ville ha en dram, og det sa han ja takk til. Så løp han inn på banen og gjorde innkast. Det ble med den ene drammen, for han overlot til andre å hente ballen når den ble spilt/sparket ut i skogen.

I dag spilles det i flere systemer. Noen lag spiller 4-4-2, andre lag har formasjonen 4-3-3 o.s.v. I gamle dager

var det slik at alle lag hadde følgende oppstilling: Keeper, høyre og venstre back, halfrekke bestående av tre med senterhalven i midten. Løpperrekka bestod av senter i midten med indre venstre, ytre venstre, indre høyre og ytre høyre på hver side. Som så mye annet har fotballen forandret seg siden tidlig på 1950-tallet.

Fire aforismer

TIDEN

Fremtiden var så lang at jeg sovnet.
Da jeg våknet, var den borte.

KJÆRLIGHET

Kjærligheten er en eterisk blomst.
Den må pleies, for å eies.

VEI DINE ORD

Vei dine ord,
så blir de lettere å bære.

DET ER BARE SLIK

I livets høst,
går én først.

Av Edel Rudshaug Sæther

Knivmakeren

Søren Gustavsen Dammen

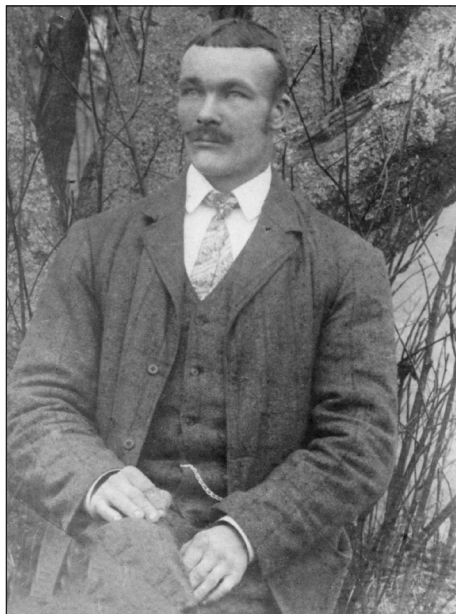
Søren Gustavsen Dammen fra Gardvik er i ferd med å gå i glemselen. Svært få i bygda vår kjenner til ham i dag.

Smed og knivmaker Søren Gustavsen Dammen (Rudsdammen) ble født i 1881 og døde i 1958. Siden det var to Dammen i Gardvik, tok han navnet Rudsdammen. Han kom nemlig fra eiendommen Rudsdammen. Av yrke var han anleggssmed og arbeidet blant annet på Bergensbanen, og en tid, fra 1920, som smed på Nylands Verksted i Oslo. Til hans yrkestitler smed og knivmaker kan vi også føye tømmerhogger, snekker og gårdbruker.

Søren begynte å lage kniver i 1911, og i en periode i tredveåra var knivmakingen fulltids beskjeftigelse. Han brukte helst signaturen Søren G, eller bare S.G.

Han hadde stor kundekrets over hele landet, og det gikk mange kniver til Knaben og Sulitjelma gruver. Der hadde han kontaktmenn som tok opp bestillinger. Til å begynne med smidde han bladene selv, men gikk senere over til fabrikkblad.

Sønnen Harald forteller at han og kona og en av sønnene dro slipesteinen, som hadde sveiv på begge sider. Det var nemlig en tung jobb å dra steinen, for Søren «la hardt på». Bladet ble holdt med en stikke som

Søren Gustavsen Dammen.

han støttet mot skulderen. Først slipte han til sidene og ryggen og til slutt slipefasen. Det kan legges til at han også la inn nytt eggstål i økser og satte nye brodder i hesteko.

De enkle bruksknivene hadde bjørkeskaft og lærslire. Disse kunne ha et enkelt mønster eller stempeldekor. Dessverre er disse knivene vanskelige å spore opp i dag. De bevarte knivene er mer forseggjort, ofte med treslire. Materialet er for det meste valbjørk, men han laget også kniver av ben og ibenholt. Til holker, doppsko og sideskinner brukte han nysølv eller messing. Han hadde ikke dreiebenk,

To av Søren's kniver med slirer.

så knappen på knivskaft og doppsko ble filt for hånd. Det kunne neppe ha vært bedre om han hadde benyttet dreiebenk.

Knivene til Søren var alltid gravert. Spesielt godt behersket han gravering med trambulering. Slirene hadde også alltid ett eller flere dekorelementer. Ofte brukte han torshammeren som dekor. Slireholker og dekorelementer er festet med små stifter.

Søren laget alt verktøy selv, men dessverre er det lite igjen av dette i dag. Mye ble borte da smia brant ned etter et lynnedslag like etter krigen. De knivene som finnes i dag, har ofte eierens initialer innfelt i skaftet. Det tilsier at knivene er laget på bestilling, enten av eieren eller som gave ved en eller annen anledning.

Nesten alle knivene det har lyktes å oppspore, har fabrikkblad. Skogbruksmuseet har en kniv med lærslire og fabrikkblad i sin samling.

Noen av Sørenes kniver har elementer som minner om knivene til Ole Jacobsen Vestby fra Bruvoll. Søren var seks år yngre enn Ole. Historien forteller ikke noe om de har hatt kontakt, men Søren kan jo ha sett kniver som Ole Jacobsen Vestby laget.

Søren var en storvokst og styggsterk mann. Det fortelles at han under arbeid på anlegg kunne ta en 50 kilos

sementsekk under hver arm og rusle av sted.

Det du har lest så langt, er hentet fra «Knivbladet» nr. 3 fra 1992. Artikkelene er skrevet av Frank Holm.

En kraftkar

Søren Gustavsen Dammen var en kraftkar. Han målte hele 204 cm på strømplesten. Søren giftet seg med Marie Gundersdatter fra Sand. Hun vokste opp hos Hans og Marthe Køien i Knapper og tok Køien som slektsnavn. Hun og Søren fikk 4 gutter som ble døpt Gustav, Søren, Harald og Kolbjørn. Alle brukte Rudsdammen som slektsnavn. Deres bopel var Dammen i Gardvik.

I følge et barnebarn, Eldbjørg Løkerbekken, var ikke Søren så veldig raus med gaver (kniver) til familien. Det er derfor ikke så mange kniver å finne innen familien, men Eldbjørg har klart å skaffe seg to. For noen år siden fikk hun nyss om en utenbygds mann som hadde to kniver produsert av hennes farfar. Hun tok kontakt og fikk kjøpt knivene. Prisen vil hun ikke oppgi, men billige var de ikke.

I følge Frank Holm har han funnet fram til følgende i Nord-Odal som er i besittelse av Søren Gustavsen Dammens kniver: Rune Weckhorst, Arne Lunna, Carl Agnar Jernberg, Ingrid Haug, Gunnar Westgård (død) og Knut Høiby (død). Velaug Rudsdammen (Søren G. Dammens barnebarn) har ei slire som Søren har laget.

Helt sikkert unødvendig å fortelle – ta vare på knivene, for de er verdifulle.

Mosokninger «til skræk for bygden» i 1875

I Mo Sogn i Nordre Odalen bor der, skriver H. Amtst., en del høist brutale og berygtede Mennesker, der formelig ere til Skræk for Bygden. Oftere have disse Personer ved større Sammenkomster gjort sig skyldige i de største Voldsomheder og Excesser. I beruset Tilstand gaar de fuldstændig Berserkergang og agter hverken Næstens Gods eller Liv.

For nogen Tid tilbage afholdtes der saaledes på Skydsstationen Sørkedalen en Troppemønstring, hvortil kom almindelig fremmødte en større Del af Distriktets militær-pliktige Ungdom. Ved Andledning blev af de Tilstedeværende drukket saameget, at flere bleve beskjenked.

Efter Forretningens Tilendebringelse begave de fleste sig tilbage til sine Hjem, medens en del bleve tilbage, deriblandt tre Personer af de ovenomtalte berygtede Mosogninger.

Da de paa Grund af sin beskjenkede Tilstand bleve af Skydsskafferens nægtede Øl og paa en pyntelig Maade anmodede om at forlade Huset, blev Skydsskafferens uden skjellig Grund anfaldt af en af Følget og saaledes forslaaet, at han med blodigt Ansigt maatte retirere til en af Nabogaardene. Nu begyndte Voldsmændene at husere paa fuldstændig Røvervis. I Kjøkkenet rev de ned en Kakkelovn,

som de delvis knuste, slog itu Lamper og Stentøi og tog glødende Aske og brændende Vedtrær fra Ildstederne og slyngede udover Gulvene. Der var øiensynligt Fare for at alt kunde have gaaet op i Luer, og kun Husets tvende Tjenestepigers Mod og Uforfærdethed kan tilskrives, at der ikke indtraf noen alvorlige Følger af denne hensynsløse Omgang med Ild. Gjentagende samlede Pigerne op de rundtom kastede Gløder og rev de brændende Vedstykker fra Gjerningsmændene, som nu gav sig ifærd med en del sengeklæder, som de trak ut af Huset og dels skar op, dels rev fuldstændig i Stykker.

Hovedmanden, der første havde gjennempryglet Husets Eier, angreb nu forskellige tilstedeværende Personer, deriblandt Skydsskafferens fem og ottiårige gamle Fader, som blev tildelt et Slag i Hovedet. En Pige, som var bleven kaldt til Hjælp fra Nabogrænden, blev flere gange slaet til Gulvet og mishandlet, og det var først efterat tilstrækkelig Mandestyrke fra Nabogaardene var kommen til Undsætning, at Voldsmændene fjernede sig. Indtil $\frac{1}{4}$ Mils Afstand fra Gaarden fant man Husets Sengeklæder spredte langs veien.

Forhør i Sagens Anledning har været optaget, og det er, tilføier det nævnte Blad, at haabe, at de Angjældende maa blive tilbørlig straffede, saa at et Exempel kan statuere til fremtidig Skræk for den halvvilde Bygdebefolkning.

Nordodølinger i FN-tjeneste på Gaza

Etter Suezkrisen dannet FN en fredsbevarende styrke 7. november 1956. FN-styrken skulle overvåke våpenhvilen og stå som en buffer mellom israelske og egyptiske styrker på grensen mellom Egypt og Israel.

FN-styrken ble kalt UNEF (United Nations Emergency Force), den bestod av soldater fra Brasil, Canada, Colombia, Danmark, Finland, India, Indonesia, Jugoslavia, Norge og Sverige. Senere trakk Colombia, Finland og Indonesia seg ut.

På det meste hadde UNEF 6073 soldater utplassert. Norge deltok sammen med Danmark (Danorbataljonen), og omlag 11000 mann gjorde tjeneste der. Ni nordmenn mistet livet i denne tjenesten.

Soldatene søkte om å verve seg til oppdraget og ble plukket ut av forsvaret. I årene mellom 1956 og 1967 deltok omkring 35 nordodølinger i denne tjenesten.

En tjenesteperiode, kalt kontingent, varte i 6 måneder. Det var ikke lov til å reise hjem i denne perioden, og det kunne være tøft å være så lenge hjemmefra. Hjemlengslen ble nok tøff for mange, særlig i jula. Noen soldater var i én periode, noen i to peroder med eller uten opphold i

mellom, andre opptil tre perioder. Gazastripen er 38 km lang og 6 km bred.

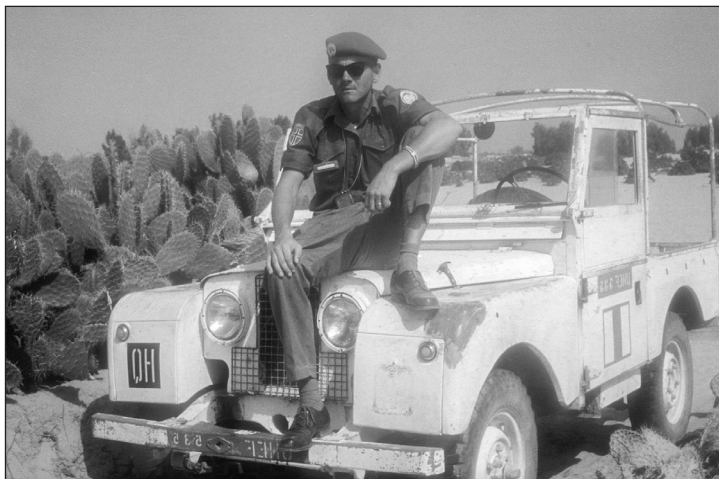
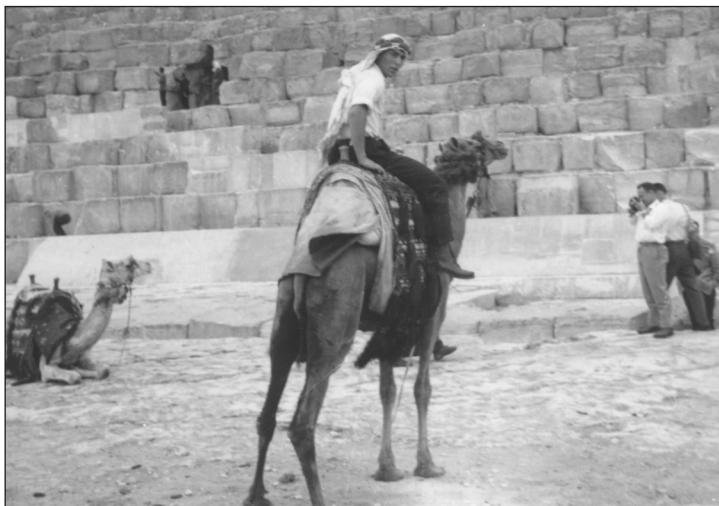
Den 15. november 1956, kom det første norske kompaniet med fly til Abu-Suweir. Etter et kort opphold fikk kompaniet i oppgave å rykke inn i Port-Said. De fransk-britiske styrkene skulle trekke seg ut, og de norske styrkene skulle være buffer mellom disse og egyptiske styrker. Her ble de danske og norske styrkene slått sammen til Danorbataljonen.

Etter Port-Said ble bataljonens oppgave å følge etter de israelske styrkene etter hvert som de trakk seg tilbake gjennom Sinai. Det var tøffe forhold med minelagte områder og minusgrader om nettene. I slutten av januar hadde det norske kompaniet nådd El-Themed, nesten framme ved Akababukta. Da israelske styrker trakk seg ut fra El-Arish, ble det fullstendig omgruppering og Danorbataljonen overført dit.

Under tilbaketrekningen fra Suezkanalen hadde israelerne ødelagt veier, jernbane, telefonlinjer og flyplassen i El-Arish. Israel holdt fortsatt Gazastripen og hadde ikke til hensikt å gi den fra seg uten videre. Etter politiske forhandlinger i FN, ble det den 6. mars 1957 klart for innrykking på Gazastripen. Israel hadde gått med på å forlate området, og i løpet av natta hadde alle israelske styrker trukket seg ut. Så ble områdene langs grensen

Odølinger i fremmede omgivelser: Øverst Oddvar Aasen, i midten Klaus Flugind og nederst Amund Haagenrud.

---

delt opp i passende teiger til hvert kompani. Compani 1 lå helt nord på Gazastripa, helt opp mot grensen ved siden av veien som går til Askalon i Israel.

Compani 4 flyttet i 1962 til Rafah. Her lå også FN-hospitalet hvor flere norddødlinger tjenestegjorde. Det var også i Rafah Wenche Myhres barnehospital ble bygget med norske penger, med plass til 20 pasienter. Det ble åpnet i 1965.

Lokalbefolkningen hadde tilgang til legetjenester hos FN-styrkene, både legene i bataljonene og i hospitalet i Rafah. FN hadde også mange flykninger i sin tjeneste i messer, depoer oog lignende, i alt mange hundre. Det ble i forskjellige kontingenter samlet inn penger til noen av de dårligst stilte flykningefamiliene. Det ble i 1965/66 samlet inn penger til bygging av hus for 2 enker, en med 9 unger og en med 10 unger.

Bataljonleiren (hovedleiren Hill 88) lå i nærheten av Gaza. Compani 1 hadde to troppsleirer: A-leiren lå ute i ørkenen ca 1 km fra Middelhavet med bare sanddyner over alt og B-leiren som lå i utkantan av ørkenen.

I begynnelsen likte lokalbefolkningen dårlig at FN var tilstede, og det var ganske tøffe forhold for bataljonen. FN-styrkene skulle forhindre at folk krysset grensen og gjorde en flott innsats som ikke var uten fare. Det var få kampskader, men mange trafikkskader og vådeskuddulykker blant FN-personalet.

Vaktene (FN-soldatene) var bevopnet med skarpladde våpen når de posterte langs grenselinjen. De var på observasjonsposter om dagen og på

patruljer om natta. I friperiodene gikk det i trening, bading i Middelhavet og soling som gjorde folk veldig brune.

Været var veldig tørt og varmt med stekende sol og ca 35-40 grader, bortsett fra i regntida, som var fra jul og utover. Da fløt alt bort, og veiene ble borte. Vannet ble liggende lenge oppå før det trakk ned i bakken. Det var også muligheter for å reise til for eksempel Jerusalem, Kairo, pyramidene og Dødehavet i friperoder. Det var én gratis reise med opphold per halvår (lommepenger måtte man holde selv).

Under seksdagerskrigen mellom Egypt og Israel i 1967 ble FN-styrkene trukket ut – etter ti og et halvt år på Gazastripa.

De som deltok fra Nord-Odal var: Odd Bergseth, Gunnar Birkeland, Jan Bjørnstad, Yngvar Bothner, Jan Harald Christoffersen, Kjell Engen, Kåre Fjelland, Klaus Flugind, Amund Haagenrud (sønn av Knut), Amund Haagenrud (sønn av Nils), Einar Ludvik Jensen, Finn Larsen, Jan Erik Linnerud, Magnus Lyngstad, Asbjørn Malerud, Oddmund Mellem, Lorang Mellomløyken, Helge Norderud, Tor Norderud, Vidar Rasen, Olav Ringkilen, Amund Rudshaug, Odd Jan Skarnes, Agnar Stuen, Erik Snekkerlien, Holger Tørmoen, Melvin Vangen, Per Vangen, Odd Vestli, Henry Arnold Vik, Oddvar Viken, Rolf Westby, Alf Reidar Østvik, Gunnar Aaberg, Oddvar Aasen.

Det tas forbehold om at noen ikke er kommet med her.

Martea minnes julefeiring i gamle dager

I boka «Liv og Lagnad – Folkeminner frå Odalen» samlet Magne Aurom folkeminner fra odalskommunene. Blant bidragene fra Nord-Odal er minner nedskrevet etter Martea Bakken (1852-1929) fra Bruvoll. Her forteller hun litt om julefeiringen i Odalen på 1800-tallet.

Mor tente på ein gard. Der måtte de støtt ha stål over fjøsdøra. Julkvelden fekk krøttera litt ta alle slag frå julkveldsbordet – sjåkkån kalte døm det (eit sjåkkån).

Sjåkkån kunne au væra salt og mjøl som de bar med seg i ein saltpåså knytt kring livet når de lokke. Påsån var ta strige eller lignende.

Mor fortalde at om julkvelden i måneskin kunne ein gå til eit vegskil. Da skulle ein få se sin tilkommende.

Rukua og limen skulle stå utafør fjøsdøra om julkveldsnatta, så de usynlige kunne få bruke reidskapen.

Et par dager føre jul vaske a mor stuggua rein. Gølvart vart hvitskure.

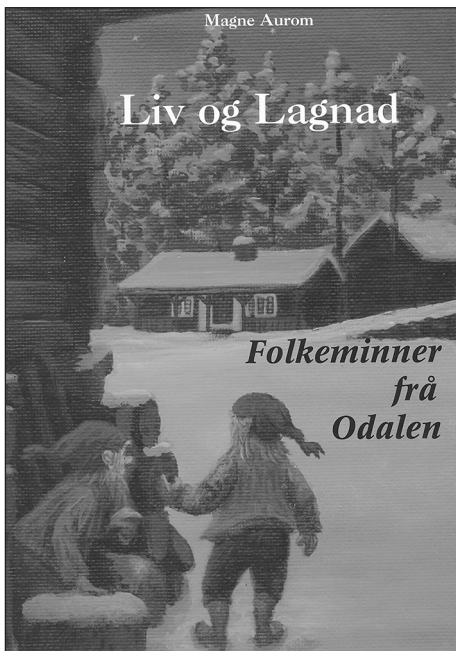
Far var skomaker. Han hadde da med seg heim frå garden (Haug) to digre rughalmstøtter (bunter) på kjelken, og de vart breidde fint og jamnt utover golvet, så det ikke skulle bli tilrakke. Sia låg vi alle i hop i halmen på gølvi til julkvelds. Men da vart halmen høvin ut og golvet sopt. I mellomtida vart det lagt ny halm i

sengene. Over halmen hadde vi ei fillerye og så skinnfell.

I jula skulle sengene væra pene, så da hadde vi laken under oss au. Ja slik var det i stugua vår og visst i are au. Men håssen det var på garda, veit je itte.

Heime kokte vi låg på gras og potetris og hadde lite mjøl og salt i drikken mårå og efta. Slik var det på alle garda om vinteren.

Julkvelden fekk vi lutfisk og risengrynsvelling. De vaksne fekk ein

Boka «Liv og Lagnad» utkom i 1942. Den ble revidert og trykket på nytt i regi av Odalstunet i 2001.

dram au. Bordet måtte ikke ryddes ta, men stå dekt om natta. Mor sa at dersom ein gikk om julkvelden og titte inn gjennom glasnet, skulle ein få se håkken som var feig.

Om julmårån brukte de før å se under bordet. Da skulle de få væta håssen året skulle bli (kornhaustinga).

Fann døm fulle byggkorn, skulle det bli godt år.

1. dag jul måtte ingen gå bort uta i kjerka. I jula fækk vi hest til kjerka. Hadde vi vøri i Sand, så var det skikken å stane i Fjellsbakka og gå rundt og skjenke. Da vart det mye ståk og leven til slutt. Og fort vart det kjørt.

Suksess med levende undervisning

Langt inne i skogen, i nærheten av Trautgruva i Nord-Odal, blir vi brutalt revet tilbake i tid. Vi er tilbake i 1942 og Norge er i nazistenes hender. Fem tause flyktninger følger etter en ukjent los gjennom de mørke skogene. Flukten til «Sverige» er i gang. Skogen er stille, kun lydene av våren med yre beker og dyreliv bryter stillheten. Så plutselig...

«Halt!», «Schnell!». Tyske gloser gjaller gjennom luften i det flyktingene runder en sving. Tyske soldater kommer fra alle kanter mens hakekorset vaier i vinden foran dem. Flyktingene skal gjennom den første virkelige prøvelsen på ferden til «Sverige», en tysk vaktpost. Utstyrt med falske grenseboerbevis prøver flyktingene desperat å forklare hvorfor de befinner seg i grenseområdet. Dette skjer mens soldatene stiller repeterende spørsmål, ransaker flyktingene og bagasjen deres.

Skuddene drønner gjennom kveldsluften. Spenningen og frykten er til å ta og føle på. Soldatene er utålmodige, grove og nådeløse. Varer blir konfiskert, og alt flyktingene sier blir vrent på i forsøk på å avsløre dem. Alt mens tyske marsjer og nazistiske kampsanger ljoner fra høytalerne.

Levende Undervisning

Losturene er et tverrfaglig undervisningsopplegg hvor elevene går inn i et rollespill som flyktninger under andre verdenskrig. Underveis møter elevene uniformerte, tyske soldater, motstandsfolk i ulike roller, angivere, skogsarbeidere og sjåfører som bringer dem videre gjennom spillet. Hovedmålet med turene er å levedegjøre undervisningen og la elevene lære gjennom å oppleve hvordan det faktisk var.

Foreningen «Levende Undervisning» står bak turen. Initiativtakerne er Lasse A. Weckhorst fra Nord-Odal og Steinar Martin Sørøy fra Sør-Odal.

– Det har vært fem fantastiske turer. Vi er svært imponerte over de positive ungdommene i Nord-Odal. Over 120 elever har gjennomført den 39 km lange ferden til «Sverige», en enorm gjennomføringsprosent, kan Sørøy berette.

– Turene har vært et strålende bilde på dugnadsbygda Nord-Odal, sier Weckhorst.

– Hele 80 frivillige har vært med på opplegget i ulike roller, alt fra foreldre og andre som har vært losere, til Mo Bygdekvinne og Mo Sanitetsforening som møtte flyktingene i «Sverige» med mat, drikke og varme. Frivilligheten har vært enorm alle fem dagene. Uten alle våre fantastiske frivillige, hadde dette prosjektet aldri vært mulig. Vi takker for all støtte og

hjelp fra alle, og ikke minst velvilligheten til alle grunneierne langs ruta, sier Weckhorst og Sørøy.

Motstand på Linder

Oppe på nydelige Linder var en av de hyggelige postene på turen. Elevene fikk møte motstandsbevegelsen gjennom fortellinger om radiovirksomheten under krigen og ved fortellinger om hendelser i nærmiljøet. Alt ble fortalt med innlevelse og i tidsriktige antrekk. Det ble også mulighet for en god kopp med varm buljong her.

– Posten ble til gjennom et fabel-

aktig samarbeid med Nordre Odalen Kulturminnelag. Vi velger å fremheve Bengt Ringvold og Jørgen Bekken som det fremste bildet på frivilligheten og engasjementet prosjektet har skapt, sier Weckhorst.

Fornøyde elever

Tilbakemeldinger fra elevene tilsier at opplegget gjør inntrykk på de involverte.

– Gjennom flere timer hadde vi planlagt og jobbet med å skape en dekkhistorie som ville skjule meningen med vår reise til Sverige, så når

Til venstre: En tysk kontrollpost midt ute i skogen. Den tyske offiseren til venstre gestaltes av Lasse Weckhorst.

Under: Bengt Ringvold og Jørgen Bekken fra Nordre Odalen kulturminnelag hadde ansvaret for radio-stasjonene på Linner.

(Foto: Ann Helén Moen Nannestad)

vi først ble plassert med en los, var det litt som å bli plassert i annen tid, likevel med mennesker man kjente fra før av – noe jeg tror var med å berolige situasjonen litt, men likevel var det både spennende og lærerikt innenfor flere fag. Bare følelsen av å gå og vente på at det skulle dukke opp noen eller noe, skapte spenning i seg selv, forteller Stine Aagaard-Nilsen.

– Gjennom kanoturer, skyting og gåing i mørket ble det skapt et fellesskap, både mellom oss innenfor gruppa, men også med de som «kjempet» for vår side. Det virket så realistisk, selv om det var mye gåing og mange var slitne på slutten, så var det slik det var også for dem som gikk under 2. verdenskrig, sier Stine.

– Jeg fikk veldig mye ut av turen. Samtidig som jeg beseiret mine frykter, så var dette en tur som ga mange inntrykk, og det er ved hjelp av å gå denne turen at jeg forstår så mye bedre hvordan det faktisk var og er å være flyktning. Og når jeg kjente på redsel, tenkte jeg på hvor ille det var for dem som faktisk var med i krigen og gjorde dette for å overleve. For dem var dette en kamp mellom liv og død, forteller Ane Lindkjenn Larsen.

– Presset på den tyske vaktposten var så virkelig. Alle var så seriøse i rollene sine, og vi følte oss virkelig som flyktninger, sier Andrine Oppi Berg.

– Turen var fantastisk, lærerik og spennende. Vi fikk et virkelig innblikk i hvordan flyktningene hadde det under andre verdenskrig. Det å gå i mørket var spennende og nervepirrende, man visste liksom ikke når noe

skjedde, og når det først skjedde ble man satt inn i en liten panikkmodus, og du følte hvordan det var å være en flyktning!

Isak Amundsen forteller at turene var både morsomme og lærerike. Han konkluderer med at de måtte hatt det utrolig hardt under andre verdenskrig.

Vellykket opplegg

Foreningen Levende Undervisning er meget godt fornøyd med første gjennomføring av losturer. De håper prosjektet blir årlig i Nord-Odal og at også andre ungdomsskoler i distriktet kan få oppleve turene.

– Det å sette seg inn i hvordan flyktningene hadde det under krigen gjør noe helt eget med elevene, og med flyktningekatastrofen vi har i verden i dag er turene høyaktuelle for å sette elevene i stand til å reflektere ikke bare over egen livssituasjon, men også hvordan mennesker andre steder i verden har det. Som forening håper vi på å kunne være med å fremme likeverd og toleranse gjennom losturene, sier Lasse Weckhorst.

Initiativtakere er Steinar Martin Sørøy (t.v.) og Lasse Weckhorst.

Tilbakeblikk på året vi har lagt bak oss

Bispevisitas

Solveig Fiske har vært biskop i åtte år, nå kommer hun på sin første bispevisitas til Nord-Odal (desember 2014). Hovedposter på programmet er folkemøte i Sand kirke om vold i nære relasjoner, jubileumskonsert i Mo kirke, samt gudstjeneste, kirkekafe og visitasforedrag i Mo.

Varmest på 72 år

Hos Per Fløtten er temperaturen målt daglig siden 1942. Aldri tidligere har middeltemperaturen gjennom et år vært så høy som i 2014. Den forrige rekorden, som er fra 2000, ble slått med 0,3 grader. Middeltemperaturen for 2014 endte på 6,6 grader.

Utrygge på jobb

Ansatte ved NAV-mottaket på Sand sitter helt ubeskyttet uten noen form for sikkerhetstiltak og fluktvei. Det skjer samtidig som vold og trusler er et økende problem for NAV-ansatte. Først sa kommunestyret i Nord-Odal nei til strakstiltak til kr. 125.000. To måneder senere sa formannskapet ja til raskt å trygge NAV-ansatte.

Verona-tur i kjærlighetens navn

Mette Haugland skrev et brev i kjærlighetens navn, adressert til Romeos Juliet, og vant en drømmeweekend i Verona. Det hele var egentlig en

ren tilfeldighet. Mette Haugland fra Knapper, ble inspirert av filmen «Letters to Juliet». Da hun så filmen på tv i sommer, ble hun fascinert av ideen om at jenter fra hele verden sender brev til Juliet, kjent fra Shakespears Romeo og Julie, for å spørre om kjærlighetsråd. Mette studerer til daglig journalistikk på HIOA og elsker å skrive

Revejakta

Den store revejakta i Nord-Odal ble arrangert for 11. gang. 205 jegere og over 50 hunder deltok. Arrangementet er så populært at det er satt begrensninger på antallet deltakere. Jakta er et samarbeid mellom Mo og Sand JFF.

Skiglede

Skikarusellen har blitt en stor suksess i Nord-Odal. I det andre karusellrennet i Steinbekken deltok nærmere 100 barn og unge. Karusellen ruller mellom Sand, Bruvoll og Knapper.

Kav odølinger fikk dialektpris

«Knapper & Glansbilleder» underholder på kav odøling. Nå har de fått dialektpris. Nordre Odalen Kulturminnelag står bak dialektprisen «Kav odøling». Årets prisvinner har mer enn noen andre gjort nordodølinga stolte av dialekta gjennom bruk av en underfundig, sprelsk og til dels «vovet» (vågal) humor. Og ikke

minst viderefører prisvinneren en fortellertradisjon som er i ferd med å bli borte, er juryens begrunnelse.

Banken satser mot Romerike

Odal Sparebank satser videre på Romerike. Nå er Odalsbanken på plass på Ask i Gjerdrum. Banken satser forsiktig med en kontordag i uka.

Stifter boligspareklubb for eldre

Nå får også Odalen sin egen boligspareklubb for eldre. Arbeidsutvalget har allerede sett på ulike leilighetsalternativer. Einar Olav Skogholt og Rolf Døli er initiativtakere til stiftelsen av boligspareklubben.

Nord-Odal klarer seg uten kassakreditt

Vi har ikke hatt kassakreditt på mange år. Det opplyser Nord-Odal kommunes rådmann Runar Kristiansen. Flere av glåmdalskommunene har flere titalls millioner kroner i kassakreditt

for blant annet å ha til utbetaling av lønninger til ansatte.

Nekter å følge regjeringen

Nord-Odal kommune trosser regjeringen og vil følge nåværende arbeidsmiljølov. Bakgrunnen for at saken kom opp i kommunestyret var en interpellasjon fra Nord-Odal SV.

Hallgeir kapret seier i landskamp

Sand-gutten Hallgeir Engebråten gjorde en strålende innsats da han representerte Norge i skøytelandskamp i Finland. I konkurranse med de beste løperne fra de tre nordiske landene vant likegodt Hallgeir den avsluttende 1500-meteren i landskampen med tida 2.08.93 på utendørsbanen.

Mapei vil forske for 80 millioner

Mapei vil forske på CO²-utslipp, tunnelsikkerhet og betong i kaldt klima og har inngått avtaler for nær 80 millioner kroner. Det er tre store forskningskontrakter Nord-Odal-

Vinnere av årets dialektpris «Kav odøling»: Fra venstre Bjørg Skogholt, Jorunn Skjønhaug, Jan Even Rønning, Håkon Skogstad og Håvard Skjønhaug.

---

bedriften nå har signert med Sintef, Norges tekniske naturvitenskapelige universitet og industripartnere som Heidelberg Cement og Aker Kværner.

Her får gutta bank

Jentene er flinkest på skolen. I Nord-Odal er forskjellene størst i hele Hedmark. Her har jentene som går ut av grunnskolen et karaktersnitt som er 24 prosent bedre enn guttas. Jentene i Nord-Odal topper listen i Hedmark med 42.9 grunnskolepoeng for 10. klassinger (årlig snitt 2008 – 2013).

Månedens bedrift

«Milepelen AS er et vertshus som ligger idyllisk til ved Storsjøen. Bedriften satser på lokale mattradisjoner og er et samlingspunkt for innbyggerne i kommunen». Slik innleder NHO Innlandet begrunnelsen for at vertshuset er kåret til «Månedens bedrift» i deres nedslagsfelt.

FrP er ute av kampen

For lite engasjement ute i folket gjorde at Fremskrittspartiet ikke klarte å samle nok kandidater til høstens valg. Lederen i Nord-Odal FrP, Knut Hageberg, hevder at det er lederen i Hedmark FrP som er årsaken til at partiet noe overraskende ikke stiller liste i kommunen ved høstens valg.

Sammen om nybygg

Biblioteket og banken ser på nye lokaler. Nord-Odal kommune og Odal Sparebank ønsker å gå sammen om et kombinert bibliotek- og bankbygg i Sand sentrum. Hjørnetomta mellom Bunesvegen og Sentrumsvegen på snaut to dekar er pekt ut som aktuelt

sted. Bygget kan bli på nærmere 1000 kvadratmeter.

Næringsutvikling

I Nord-Odal erkjenner man å ikke ha vært gode nok på næringsutvikling. Nå får kommunen drahjelp av Odal næringshage. En samarbeidsavtale er underskrevet, og intensjonen er en mer aktiv satsing mot næringslivet.

Bedre trivsel og helse

Helseportalens statistikk for Nord-Odal er ikke lystig lesing, og nå vil Nord-Odal sanitetsforening gjøre noe med det og starter et prosjekt med en spørreundersøkelse om livskvalitet og helse blant kommunens innbyggere.

Rekordhandel i nærmiljøet

Aldri har glåmdølene handlet mer innenfor egne kommunegrenser enn i 2014, og Nord-Odal og Grue har størst økning. Det er satset på å få både Coop, Kiwi og Europris på plass. – Det tror jeg har bidratt til at flere legger igjen penger på Sand, sier Ellisiv Hovig, som har ansvaret for næringsutvikling i Nord-Odal.

Det satses i Nord-Odal

Det bygges leiligheter på nytt boligfelt vest for Sand sentrum ved fylkesvei 24. Hele området er totalt på omkring 80 dekar. Feltet skal bygges ut over flere år og kan få 77 boenheter av ulik type. Nå starter byggingen av de åtte første leilighetene. De fire første skal stå ferdige i år.

Befaring om vindmøller

Olje- og energidepartementet kom til Nord-Odal på befaring for å se

nærmere på vindkraftplanene. Når det tas en endelig avgjørelse i saken, kan ikke departementet si noe om nå. Vertskommunene og klagepartene var invitert. – Den videre behandling av saken vil vurderes etter at befaringen er gjennomført, sier kommunikasjonsrådgiver Harald Eikenæs Vengen i Olje- og energidepartementet.

Peder (13) fikk kulturstipendet

En stolt Peder Eliassen Sjøen fikk utdelt Kulturstipendet av ordfører Lise Selnes under Sandsdagene. Foruten å spille trommer i Nord-Odal skolekorps og bandet Rock'n Roll Tribute band, er han med på en rekke idrettsaktiviteter. – Han er virkelig en allsidig ung kar, sier ordfører i Nord-Odal, Lise Selnes.

Rekordvåt mai

Våteste på 120 år. Tre generasjoner Fløtten har målt nedbør for Meteorologisk institutt siden 1895. Aldri

har mai vært så våt. 146 millimeter nedbør har bøttet ned. Mai er også den kaldeste siden temperaturmålingene startet i 1942.

Helautomatisk værstasjon

– Meteorologisk institutt har nå satt opp en helautomatisk værstasjon, sier Fløtten og peker på en metallkonstruksjon som står midt ute på jordet. Om noen få måneder er de ferdige med testingen, og Fløtten kan pensjonere seg.

– Men det kan godt hende jeg fortsetter litt til, for Glåmdalen trenger meg jo ennå. Vi får se hva som skjer, sier Fløtten.

Lune karer fra Løvebakken møtes på Morodalsfestivalen

Kåre Willoch og Sigbjørn Johnsen er begge opptatt av et åpent og inkluderende samfunn. De møtes på Morodalsfestivalen. Kjell Grinden, leder av arrangementet, er såre fornøyd med

Kåre Willoch og Sigbjørn Johnsen i samtale med Bjarne Haug Thesen som ordstyrer.

å ha fått Willoch og Johnsen til festivalen som er tilpasset alle – uansett funksjonsnivå og ferdigheter.

Tar avgiftene med et smil

Til tross for de nest høyeste kommunale avgiftene i hele landet vil ikke Nordodølingene flytte fra bygda. – Vi får så mye igjen at jeg nærmest tar avgiftene med et smil. Men det frister jo ikke potensielle innflyttere, sier Johnny Randen. Ordfører Lise Selnes hører få klager på det høye avgiftsnivået.

Her ble gullbongen levert

Hos Spar i Mosenteret ble den «mystiske» vinnerbongen i V75 innlevert lørdag 13.juni. Den innbrakte vinneren 17 millioner kroner. Det er en mann i 50 åra fra Oslo som var den eneste som klarte å tippe alle de riktige vinnerne i Bjerke-travet. Han har hytte i Nord-Odal, og bongen ble derfor levert på Spar-butikken i Mo.

Morodal-sjefen fikk kulturprisen

Primus motor for Morodalsfestivalen, Kjell Grinden, har fått Nord-Odal kommunes kulturpris. Den ble selv sagt overrakt under festivalåpningen. Grinden fikk prisen nettopp for sin innsats med Morodalsfestivalen gjennom sju år. Over 1500 besøkende var på årets arrangement.

Tjekkisk delegasjon på besøk i «kvinnebygda»

Fire tsjekkiske kvinner kom til Nord-Odal for å lære mer om likestilling og politisk engasjement av sine medsøstre. De ble inspirert av Nord-Odal.

Populær ordfører

Lise Selnes er en av de mest populære ordførere i Hedmark, til tross for at kommunen er en av de dyreste i landet. Selnes er den tredje mest populære ordføreren i Hedmark. Ordførererne i Tynset og Ringsaker inntok de to første plassene. Selnes sier hun ble svært overrasket over å få en slik plassering, men hun trives godt på tredjeplass.

Hyttesuksess

Odølingen hyttegrend tiltrekker seg mange utenbygds fra. Knapper Eienomsinvest as står bak satsingen og gleder seg over at flere og flere vil ha hytte i Nord-Odal.

– Odølingen hyttegrend ble klargjort for tomtesalg i 2011, og siden da har tomtene blitt solgt raskere og raskere, forteller Skogholt.

Helt konge blant landkrabber

Han var ikke lite stolt nordodølingen Svein Ruud, da han kunne ønske statsråden og gjester fra hele verden velkommen til Norges første krabbhotell. Som daglig leder for Norway King Crab, er det langt fra barndommens krepsesenter i Storsjøen ved Austvatn til kongekrabben langs Finnmarksysten. Den gangen solgte han og kompisen krepsen til Vinger hotell for 100 kroner kiloen – en liten formue for to smågutter. Nå er det verdensmarkedet som gjelder. Mange kom for å være med på åpningen av Norges første krabbhotell på Herbergåsen.

Miss Univers Norway

Martine Rødseth fra Gardvik stakk av

med seieren i Miss Universe Norway – Jeg var utrolig glad. Endelig gikk drømmen min i oppfyllelse, sier hun. Nå venter internasjonal finale i Miss Universe for Martine. Der er det konkurrenter fra nærmere 100 forskjellige land. Finalen sendes til 1,2 milliarder TV-seere.

Foto: Knut Yrvin

Mapei åpner eget kurs- og opplæringscenter

– Dette har vi ønsket oss i mange år, sier administrerende direktør Trond Hagerud. Mapei åpner sitt nye kurs- og opplæringscenter i oktober. Den 900 kvadratmeter store bygningen vil ta imot kunder og samarbeidspartnere fra hele Norden og Baltikum.

På god vei

Nord-Odal har økt bevilgningene til

Til venstre: Martine som Miss Universe Norge 2015. (Foto: Knut Yrvin)

Under: Mapeis nye kurs- og opplæringscenter.

veivedlikehold mest de siste fire årene og bruker dobbelt så mye penger per kilometer som Grue og Våler. – Alt er ikke rosenrødt i vår kommune heller. Vi har flere veier og områder som trenger å rustes opp, sier ordfører Lise Selnes.

Der «alle» stemmer

Trøftskogen er landets minste valgkrets. På «Skoga» er valg både høytid og kos, og det er lett å holde styr på velgermassen, som i år teller 28 stemmeberettigede. Det vakre kapellet er valglokale, som alltid siden tidlig 50-tall. Det er Norges minste, og sikkert også mest sjarmerende valgkrets. Trøftskogen holder stand.

Kommunevalget 2015

Lise Selnes og Nord-Odal Arbeiderparti fikk best oppslutning i hele distriktet. 61,6 prosent av stemmene – det

femte beste resultatet på landsbasis – gikk til Arbeiderpartiet. Mandatfordelingen i det nye kommunestyret blir som følger: Arbeiderpartiet 15 – Høyre 4 – Senterpartiet 4 – SV 2.

Mapei åpner eget kurs- og opplæringscenter

– Dette har vi ønsket oss i mange år, sier administrerende direktør Trond Hagerud når Mapei åpner sitt nye kurs- og opplæringscenter i oktober. Den 900 kvadratmeter store bygningen vil ta imot kunder og samarbeidspartnere fra hele Norden og Baltikum.

Jonas på Nationaltheateret

Jonas Strand Gravli fra Knapper tar opp arven etter Nord-Odals store skuespiller Harald Stormoen når han debutterer i forestillingen «Helikopter» på Nationaltheateret.

Jonas Strand Gravli (i forgrunnen) på scenen i «Helikopter».

Husholdningskursus for unge Piger i 1906

Amtets Husholdningskursus (ordnet af Landhusholdningsselskabet), som i Mai Maaned har været i gang paa Sand i Nordre Odalen, slutted Fredag den 1ste Juni. Amtet har bidraget med 8, Bygdestyret med 4 Stipendier paa 15 Kroner, saa de fleste af de unge Piger, som søgte saadant, blev hjulpne. Selve Kurset kostede ikke mere end Kr. 15 for hver, da Bygdestyret gav frit Hus, Lys og Ved, og Bestyrerinden lønnes af Amtet.

Kurset har havt 20 Elever, hvoraf 2 udenbygds, fra Eidskogen. De har alle været vel tilfredse med Udbyttet af denne altfor korte Skolegang. De har hver dag havt Bagning, flere Slags Husholdningsbrød og forskjelligt finere og simplere Bagverk, og laget 3-4 Retter Mad til Middagen.

«Det er Kokkens Ret at spise, naar de andre er mæt», men dette gjælder ikke her. Disse unge Kokkepiger satte sig til det pent dækkede Bord, naar Maden var færdig, og opvartede hverandre efter Tur. Til Frokost, hvor de af Hjertens Lyst kunde kritisere og

sammenligne hverandres Bagverk, blev de serveret Melk og The, ikke Kaffe.

Bestyrerinden, Frk. Narud, har blandt saa meget andet lært de unge Piger at lage Suppe af Karvekaal og Stuing af Rød-Syrens Blade. Det er de to mest velsmagende Grøntretter, nogen kan byde sin Gjest. Her i Bygden findes endnu Husmødre, som trakterer sine Svin med «Fiskesøet», selv om det er den kraftigste Gjeddesuppe. De unge Piger har lært at lage udmerket Fiskesuppe af den.

Amtsagronom Moe har holdt 3 Foredrag om Fjøsstel, Hus- og Havestel, Fru Moe et om Husflid og Dr. Ansteensen et om Sundhedspleie. Nedskriveren var saa heldig at faa høre to af Foredragene. Disse blev ikke bekjendtgjort i Forveien, saa det blev helst bare Kursets Deltagere, som fik godt af dem.

Naar vi i Nordre Odalen næste gang er saa heldige at faa samme Husholdningsskole helst forlænget til 2 eller 3 Maaneder vil vi fremdeles vel unde vore unge Piger selv at æde al den gode Mad, de lærer at lage. Men Foredragene vil gerne flere faa godt af.

---

*Av Mathea Trøften (1856-1940)
Hedmarkens Amtstidende, juni 1906*

«Nordodøling» i USAs Viking-bataljon

En av de drøyt 1000 norsk-amerikanere som tjenestegjorde i den amerikanske hærens 99. bataljon under andre verdenskrig, var Robert Thorsten Bjorgum. Han ble født i 1918 på en farm i Dane Prairie, Otter Tail County, Minnesota og var barnebarn av Frederik Arnesen Mobråten og Karen Johansdatter Søberget i Knapper.

Frederik og Karen utvandret fra Nord-Odal i 1887. I USA brukte de Arneson som etternavn. De bosatte seg i Otter Tail County i Minnesota og fikk etter hvert flere barn. Deres nest eldste datter, Inga, giftet seg med Albert Bjorgum, og et av deres barn var Robert «Bob» Thorsten. Dette er hans historie.

Bob Bjorgum hadde akkurat giftet seg og begynt i ny jobb som butikksjef for en Woolworth-butikk i Fergus Falls da han våren 1942 ble innkalt til militærtjeneste. Etter rekruttskole i Texas og påfølgende offiserskole i Georgia skulle Bobs kompani sendes til Stillehavet. Det hadde han lite lyst til, og han søkte seg derfor til 99. Infantry Battalion som holdt til i fjellene i Colorado.

Bob fant seg fort til rette i «Viking-bataljonen» sammen med nordmenn og norsk-amerikanere. Han var nær-

mest som fullblods nordmann å regne, siden alle hans besteforeldre hadde utvandret fra Norge.

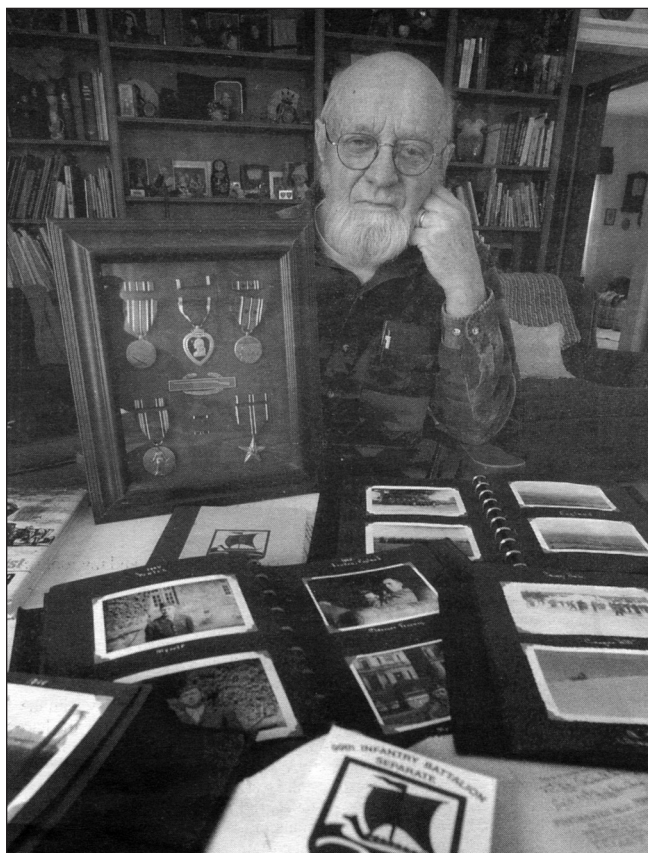
99. bataljon i US Army (den amerikanske hæren) ble opprettet i mai 1942 og var «øremerket» for operasjoner i Norge. Det var meningen at bataljonen skulle bestå utelukkende av norsk-amerikanere (første eller andre generasjon) som snakket norsk, eller nordmenn i USA som hadde sendt inn søknad om amerikansk statsborgerskap. Kompanisjefene skulle hentes fra USAs 2. Armé. Disse skulle også være av norsk avstamming og snakke norsk. En av kompanisjefene var Bob.

Foruten offiserer besto 99. bataljon av 931 menige, hvorav 884 infanterister, 36 fra saniteten og 11 fra transport/service. Bataljonen var i kamp totalt 101 dager. 52 mann ble drept i kamp, 207 mann ble såret og seks mann ble rapportert savnet i kamp.

Siden bataljonen skulle settes inn mot tyskerne i Nord-Norge, måtte soldatene gjennom hard og realistisk trening i kulde og snø gjennom flere måneder i Colorado.

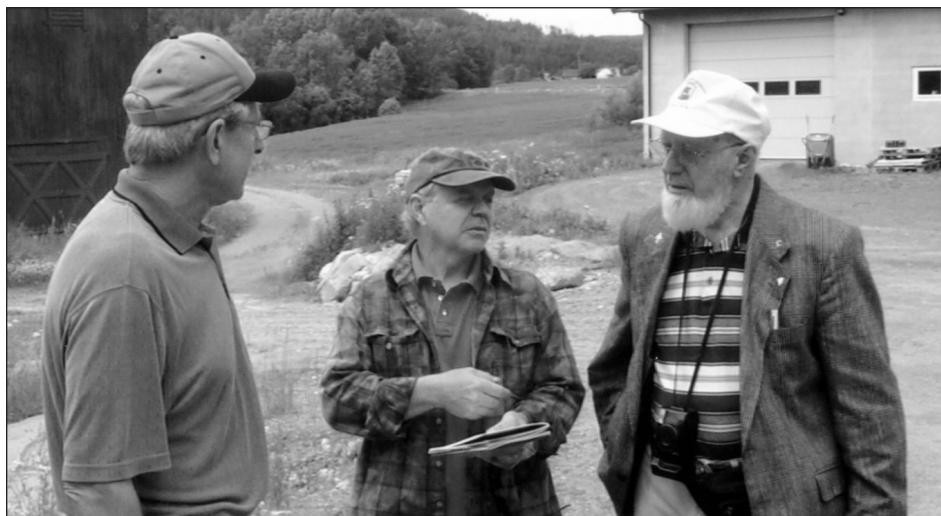
– Vi lå i over 3000 meters høyde og var ofte på lange utmarsjer på ski eller truger. Det kunne være godt under 20 kuldegrader, og vi måtte bære alt utstyret vårt, 30-40 kilo, på ryggen, fortalte Bob i et intervju med lokalavisa Goodtimes i 2003.

I september 1943 ble bataljonen sendt til England, hvor de skulle gjennom

*Til venstre:
Robert Bjorgum i sitt
hjem i 2003.*

*Under:
På besøk i Nord-Odal i
2007. Fra venstre: Hans
Petter Skinstad, Bruce
Owen og Robert Bjorgum.*

ytterligere trening og gjøre de siste forberedelsene før transporten til Nord-Norge. Bare et par dager før planlagt avreise, kom det ny beskjed. Bataljonen skulle delta i den store invasjonen i Normandie. Den 17. juni 1944 krysset de Den engelske kanal. De deltok i flere trefninger med tyske styrker. Under et oppdrag i byen Elbeuf ble Bob truffet av en artillerigranat og skadet i hofte og bein. Han ble fløyet til England der han tilbrakte nesten et år på sjukehus

før han fikk reise hjem til USA. Resten av 99. bataljon ble sendt til Norge og var med på frigjøringen våren 1945.

Bob fortsatte som butikksjef, og sammen med kona Genevieve fikk han tre sønner. Familien besøkte Norge og Nord-Odal flere ganger, senest i 2007. Bob døde i 2013, 94 år gammel.

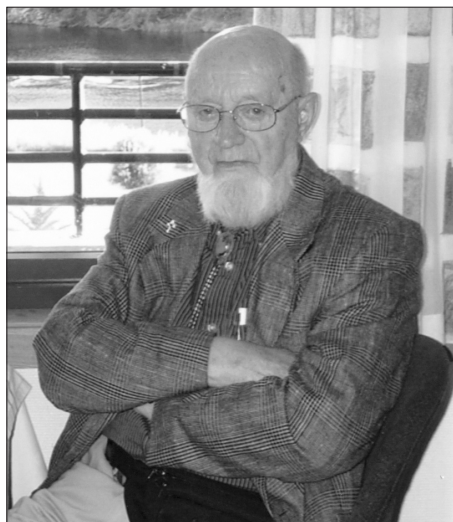
Kilder:

«Bataljon 99» av Gerd Nyquist,

H. Aschehoug & Co, 1981

Avisa Goodtimes, Minnesota 27. mars 2003

Bob Bjorgum med familie og norske slektninger på Milepelen i 2007. Fra venstre : Leslie (gift med Gregory), Jennifer (gift med Bruce), Bruce Owen Bjorgum, Lars Mobraaten, Bob og Gregory Robert Bjorgum.

En lurdagskvæll bortimot midtsammars

– Je tiss sulua fliger bae høkt å lågt i kvæll je.

– Ja, spekulerer på om det er nåe regn i æmning, vi får tru at det høller opppe denna kvæl igjønnom, svarar Eli inne tur kammerse.

Døm tala fært på være denna æftan, det betidde jo mie heile sammarn, mæn da det skulle være fæst i «Pavliongen», da førde døm me litt meir.

Den låg slik tell at døm nesten såg dit, å ihvertfall nere i hagan såg døm mie ta taket og bakken frammafør. Ja der bodde døm Eli, Kristian og døtra Maren.

På «Pavliongen» hadde det vøri dansartellstøllinger i gjønnom lange tier. Bigd om haddn vørti au en gong, så nå de siste åra varn nåe større. Ja, åsså hørde døm spellinga gøtt da, ofte tili på æftan, da musikken skulle laga sæ tell, å au heile natta.

Kristian hadde vøksi opp me detta dansarstølle i grannlagi og gjærrett tell mie innimillom da han hadde stønner i frå ærbe. Mænn enn ting likt'n itte, det var å være enn ta de som skulle hølle stir på alle om natta, det vart bære enn gong, før hass del.

– Je trur være lagar sæ tell bra i kvæll, Maren, du skær full i vægen?

– Ja, je glear mæ, mæn klokka er itte så mie ennå, det er ei stønn att.

Joda, kvæll kom den, og Maren som hadde gledd sæ i mange daer

alt, var i kleom ei go stønn før ho skulle gå bortover. Det var jo nåe som var annsless denna gongen, det var han som ho skulle træffe, Lasse, i frå lenger uti bigda.

Dømm hadde gått ei stønn i hopes på skuern, å nå hadde døm fønni att tell n'an, nå på vårparta.

Maren gledde sæ meir å meir, jo lenger utpå lurdan det bar. Danse skulle døm, hølle omkring n'an, prate i hopes. Mæst hadda løsst på å danse heile natta, ja ho fækk se håssen det vart.

Lurdagskvæl kom me slik govær døm heme mente, så det var mie følk ve dansarplassen tile på kvæl.

Døm som skulle spille hadde niss gitt ut nåe musikk, så mange kjenne att døm i frå radioen og innspellte kassetter. Maren håpte på at de skulle spille den ho likte så gøtt, sist hørt i Nitimen før nåa daer sea.

Det vart nesten slik ho hadde førestøllt sæ, ja åsså fækk døm to prate mie i hop, meir hæll nåen gong, titte ho.

Så kom siste dansen, ho titte at ho å'n Lasse var bortimot som ett ei stønn da. «Bye, Bye Baby Goodbye», jome over dans'gølv, tenkj om det itte tok slutt...

Lasse hadde mopeden stånes ve ei furu i nerheten, å der fækk døm sagt alle de huggale orda tell n'an, opptell fleire gonger, før døm skilldes denna natta. Døm vinke tell n'an, å snart var

liden ta mopeden borte da han kom neri grusvægen. Sammarsnatta var så lun å værm, å alle dessa fine blomma etter vægakanten, å da me himmæll som hadde gulrøvv færje på sæ, ho titte ho itte hadde sett det slik nåen gong før.

Vægen hemmatt gikk lett, ho var så glad, tenkj hå mie døm hadde fått prate denne kvæll, ja åsså all dansinga da... Døm hadde tellåme fått prate om tia som kom etter denna sammarn. Væl hemmat søvna Maren me enn gong, ittnå var som å legge sæ etter enn slik huggal kvæll.

Ute beginne det å bli lisere, fuggærn hadde vakne att før å bine på en nir dag, det var jo slik denne tida midt på sammara. Mænn lenger nere på bigdevægen var det are lider i sammarsnatta...

– Maren, Maren du må vakne.

Klokka var bære litt over åtte sin-dagsmorran.

– Det har hennt nåe fært, du må høre på mæ, han La...

– Si det si det, skriker Maren.

– Han Lasse kjørde ta i natt, han butte ti enn stein på vægakanten, han vart fønnin nå på måråssida.

Maren ut tur sengen, fækk på sæ nåa kleer, før så å flige det ho gredde bortover tell «Pavliongen».

– Je fækk høre, å herregud...

Maren træffer'n Olaf som driver å rødder opp at etter fæsten.

– Ja, han drog ta væga i natt han.

– Droge ta væga, trur du itte je veit det liksom, att det går ann...

Maren neover vægen bærføtt på nigruse væg, førbi nåa vassflor, å videre neover. Etter ei stønn ørka itte flige lenger, ho fant ittnå stælle

som det hadde vøri nåe gæli. Så på tur oppover att, ho må å tælefona å ringe tell'n Lasse. Oppe att ved danseplassen får ho låne telefon, å ringte sjukehuset. Mænn der var det itte mie å få greie på.

– Vi kan dessverre ikke gi deg noen opplysninger om pasienten, da du ikke er pårørende.

Maren får ordne sæ skjuss tell sjukehuset, så etter ei stønn står ho ve senga der som Lasse ligger. Han ligger der heilt stille, døm har støa opp huggu hass som au er heilt inntulle. Det er alle slags remedier rundt'n, som skær tell da nåe slikt har hennt. Maren er alldeles i frå sæ.

– Lasse, Lasse se på mæ, si nåe, se på mæ...

Ho sitter ve senga i langsammelig ti utover sindann, tell ho blir overtala tell å dra hemmat. Ho er der hør dag utover sammarn, mæn han blir ittnå annsless.

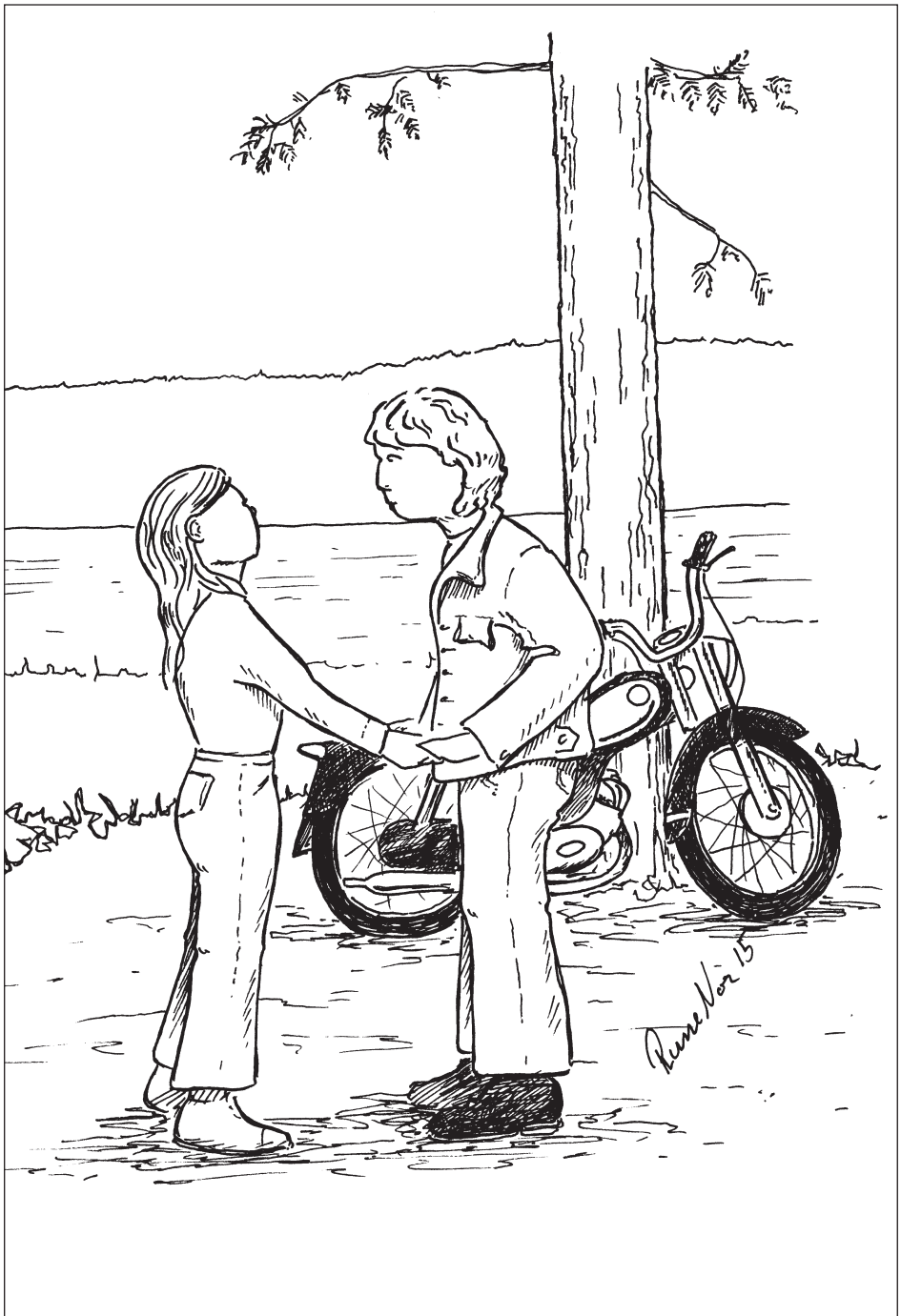
Tia går, det blir høst å vinter, Lasse blir nåe bere, mæn det går smått, smått framover. Alle tiss detta er så trist, mæn trøsta er att han er i live. På seinsammarn året etter uløkkla fløtter Maren før å ta meire lærdom i Trondheim. Detta er det med stor sørj ho gjær, mæn ho titte ho måtte lære litt meir i tia framover. Ho er hos'n kvæll før ho skær reise å sier detta, mænn ho er itte sikker på om'n Lasse forstår. På mårån dagen etter drær a tur bigden.

12 år etter

– Mamma, mamma, jeg møtte en mann borte ved danseplassen, han satt bare der og sa ingenting.

– Mæn hærregud, du må da itte

tala ve fræmmne kær, det må du itte gjæra, svarar mora.

– Han så snill ut, ihvertfall ikke noe farlig, sier döttera.

– Dette gjer du itte enn gong tell, bære så du veit det.

Slik tala døm på Slettbråtån denna førmeddan. Sammarn hadde kommi før fullt, me vøl full ta blåmmer; røvvkløver, tjrublåmmer, præstkrager å mange are slag. Sola sto høgt på himmla, nå ve mæddassleite, det var gøtt å vart i gjønnoom hele dagen. I langsammelig tid hadde det vøri govær, den likeste førsammarn igjønnoom fleire år.

I Slettbråtån hadde det vørti annsless, gammelfølka var borte, så a Maren hadde fløtt hemmat i frå Trondheim. Ho hadde fått sæ ei dötter, ihopes med'n Jon frå det stælle. Ida var snart ti år gammal.

Døm hadde fløtt hit like føre på skleite, mæn tia fløig fort, å nå var det alt mitt på sammarn. Å så titte a Maren å'n Jon at det var så huggalt at a Ida hadde sli trevne etter dessa måna her. Ittnå var likere enn det.

Hælja kom, å me dansarfæst i «Pavliongen». Fisste gongen før'n Jon, mæn han gledde sæ, sjøl om han itte kjenne så mange der, mæn han hadde jo Maren me sæ dit. Ho hadde førtært mange gonger før hassen stæmningen var da døm gikk hemmanetter en slik kvæll. Me vægen væstafør den store vøl, sola som skjein i gjennøm grantrea å laga skugger der døm gikk, å i hopes me musikken døm hørde lenger framme, var detta bære så huggalt.

Det vart dansing, prating å litt skåling natta igjønnoom. Døm søllte øl tell høgstnatten, så stæmningen var det

ittnå å si på. Maren å Jon danse mie, ihvertfall hør are hæll trea dans, døm hadde det så huggalt. Gøtt utpå kvæl hadd'a Maren sett enn kær sittan enn stubb unna dansegølvet, jussom litt bortjømt, litt bak der døm søllte føe å drikke. Håkke var detta, som satt der åleine nå. Ho såg næen som tala ve'n, mæn ittnå anna.

Det var nåe som bine å regjære inni skrøtten hennes, ho fækk et sug i magan, vart litt værm au.

– Det er full itte, det er full itte'n Lasse, tenkjte ho. De to skulle tell å danse att, mæn ho miste løssta, ho måtte gå enn tur bortover dit.

– Je går en tur på do je, sier a tel'n Jon i det ho hopper ned frå gølvet. Beina høllet på å dømne, å heilt ør i huggu gikk a dessa skretta bortover. Ja, nå såg a Maren gøtt håkke det var, n'Lasse satt der. Ho hadde hørt at han var bere, mæn itte at han hadde vørti så kjækk.

– Hei Maren, lenge sea...

– Jaa, je visste itte...

– Jo, je har vørti nåsåner bra att, etter alle desse åra.

– Mæn je borde ha tala ve dæ før, nei nå har je det itte gøtt, svarer Maren.

– Har du ei dötter?

– Ja, vi har fløtt hit att, etter att'a mamma å'n pappa vart borte, joa, vi har ei dötter, det er a Ida på snaue ti år.

– Je såg a før snaut ei viku sea, her omtrent, såg håkke det var dötter tell ja, att det går ann å bli så lik mor si. Nå skjønnte a Maren håkke a Ida hadde møtt på her denna dagen.

Døm såg på n'an ei stønn etter detta, alt vart bære så rart, døm to her att...

– Je får tellbasjatt tell dansgølve,

kvæl er vonom over trur je, hå mie er klokka?

– Kvart over tøl, svarar Lasse.

– Je får gå, hade bra.

– Hade bra. Om ho hadde vøri ør i huggu i sta, var det ittno mot nå. Det var jussom som det itte hadde vøri tellfælle det ho hadde vøri me på.

Maren fant Jon att, sittan å prate me enn granne tell Slettbråtån, så han hadde itte ense hå lenge ho hadde vøri borte.

Nåa minnotter over ett var fæsten over. Nåen vart att, are drog hemmat me enn gong. Maren og Jon drog i vægen fort hemmat etter at siste dansen var fæluspellt. Juninatta var så fin å lis, det var jussom itte tia før å legge sæ, sjølv om det var høgstnatten.

– Je må nukkk sitta oppe ei stønn, skær itte du Maren, vi har jo hatt det så huggalt i kvæll?.

– Joa, mænn je må tellbarsjatt, glømmte nåe.

Ho tær jeinvægen over vøl, fliger som ho skulle vørti jaga, så det er itte lengi før ho er på baksia ta dansargølv.

– Lasse, Lasse, itte reis, itte gå, je må, je må tala me dæ.

Maren slenger sæ rundt hærsjen på'n å griner som en onge. Lenge står døm slik, ja døm griner begge to.

– Ittnå skær skille øss nå, låv mæ det.

– Men Maren, du har da ei dötter å gubbe me dæ hit åt bigden.

– Ittnå skær skille øss nå, Lasse.

I gjømnen ifrå sola på nordhimmel sto det enn kær å såg detta, ja hørde litt au, det var så litt denna tia ta døgnet. Han rusle etter ei stønn tell Slettbråtån att, han borde full ha førstii detta før, mænn, mænn. Jon visste at detta fækk itte nåen gjort nåe me.

Maren hadde fønni att sin Lasse...

Bortimot tøl år var det millom dessa netten, å på dessa åra hadde mie vørti annsless, mænn nåe var akkurat slik det hadde vøri, døm hadde itte glømmt n'ann.

Sammarsnatta hadde vørti kalere, litt skøddedis hadde lagt sæ over vøl som Maren hadde kommi fligenes over. Borte ve eine veggen ta dansargølv sto det et par denna natta, tett inntell nan, det var så stille rundt døm, døm ennse itte mie i denne stønna døm hadde nå.

Før tøl år sea, den siste dansen da, ja døm komm høvv den begge to. Nå i frå kassetspellarn i bil hass Lasse kom den sangen, dømmes egen, ingen skulle få ta ifrå døm den. «Bye, Bye Baby Goodbye», hørdes enda enn gong i sammarsnatta...

Hvis du vil høre sangen i sammarsnatta nå, å den gongen før tøl år sea, så gå inn på YouTube på Internett og søk på tittelen med Rainbow og Lars Kristoffersen.

Minner fra krigen i Nord-Odal 1940-1945

– I Nord-Odal hadde vi ingen krigshandlinger, og det var svært sjelden vi så tyske soldater. Vi hadde få og til dels snille nazister i bygda. Men vi hadde en god del flyktningetransport og mange små hendelser og opplevelser som ble litt spesielle fordi det var krig.

Dette sier Fridolf Stuen. 81-åringen i Rovelstadgrenda var bare smågutt under krigen, men opp gjennom årene har han skrevet ned både egne minner og historier som han har hørt andre har fortalt.

– Jeg var bare seks år da krigen kom og forsto nok ikke alt som foregikk. Hjemme hadde vi ingen radio, og nyheter om krigen som vi fikk gjennom avisa, gikk meg nok hus forbi. Likevel er det en del ting som har festet seg i erindringen, sier han.

– Jeg husker at tante Inger kom til oss og fortalte at det var krig i Norge. Mor lå til sengs i migreaneanfall den dagen. Tante fortalte at de hadde pakket sekker med det mest nødvendige og forberedt seg på å rømme til skogs. De tyske flyene som bombet Elverum kom over her, og vi hørte eksplosjonene i det fjerne. Tyske tropper sto på vestsida av Mjøsa og skaut med kanoner mot de norske stillingene

nord for Minnesund mot Strandlykkja. Den skytinga hørte vi her.

Fridolf forteller mer: «Det ble dannet en avdeling fra skytterlagene som ble forlagt på Trautskogen. Tanken var å hindre tyskerne å komme fram på vegen Trautskogen-Espa. Omkring 16. april klarte tyske tropper å ta seg over mjøsisen fra vestsida og over til Espa. Dermed måtte de norske stillingene ved Strandlykkja trekke seg tilbake.

Snart ble det innført forskjellige forordninger. Det ble dannet forsyningsnemnder i hver kommune. Det ble delt ut rasjoneringskort på matvarer og enkelte andre ting. For sukker, mjøl og smør ble det tildelt bestemte mengder per medlem i familien. I forbindelse med bærplukkingen om høsten fikk vi ekstra sukker til sylting. Ellers måtte vi søke om å få kjøpe sko og andre ting, som seletøy til hestene.

Det ble ansatt kontrollører som reiste rundt i bygda for å kontrollere avling og dyrehold hos bøndene. Man ble pålagt å levere en viss del av avling og slakt. Det var nok de fleste som lurte unna både korn og poteter.

Lærerne ble også satt under press for å få dem til å innordne seg det nye styret. Det samme gjaldt prestene.

Etter hvert ble jerngrepet på det norske folk strammet til, og det ble flere konflikter. Det resulterte i at studenter måtte rømme over til Sverige. Så kom arrestasjonene av jødene. Dette førte til at det ble opprettet flyktningeruter

Fridolf Stuen har skrevet ned både egne minner og andre historier fra krigen i Nord-Odal.

med loser som førte flyktingene over til Sverige. Dette reddet livet til mange jøder og andre som motarbeidet okkupasjonsmakten. Her i Nord-Odal var det mange som var engasjert som flyktingeloser. Her er det mange historier som vi ikke bør glemme.

Jeg vil spesielt nevnte Knut Christoffersen. Han var vår nærmeste nabo i mange år. Han var mye sammen med far, spesielt når det gjaldt jakt. Han hadde en gang noen russiske flyktinger som lå i dekning i kjelleren. Dette klarte han uten at kone og barn visste om det. Det var en bragd i seg sjøl, for rømlingene måtte jo ha mat og drikke. Jeg vet ikke hvor omfattende arbeidet hans var, men han forsto etter hvert at han måtte forlate familien og flykte over til Sverige sjøl. Jeg husker at han kom hjem til oss kvelden før han dro. Han hadde med seg elgri-fla, en halvautomatisk Remington. Fordelen med denne var at en med enkle grep kunne dele stokk og løp, slik at den var lett å frakte med seg i ryggsekken uten at noen så den. Før Knut dro, fikk han noe mat til niste for turen. Dermed hørte vi ikke noe mer fra ham før etter freden i 1945,

da han kom hjem og fortalte oss hva han hadde opplevd.

Jeg var da 11 år og satt og hørte på hva han fortalte. Knut var en stillferdig mann, vant til å ta seg fram i skogen. Han hadde gått aleine uten hjelp over til Sverige. Det var varmt og tørt vær, og han hadde drukket vatn i myrhøl. Det resulterte i at han fikk problemer med magen. Hvor lang tid han brukte på turen, husker jeg ikke.

Da han kom fram til grensegata, speidet han forsiktig og så etter tyske patruljer. Da han var midt i grensegata gjorde den dårlige magen at han måtte sette seg ned på huk og gjøre fra seg. Da hørte han et skudd som smalt like ved. Han trodde ikke det var han det ble skutt mot, men han fikk det travelt med å dra på seg buksa og komme seg videre inn i Sverige.

En gang var det mye snakk om noen russiske krigsfanger som hadde rømt fra en togtransport ved Strandlykkja. Noen av dem fikk hjelp av norske grenseloser, noen klarte å ta seg fram sjøl, mens andre ble tatt til fange igjen. Noen stolte for mye på nordmenn de møtte og ble angitt til tyskerne. Ikke alle var «gode» nordmenn.

Ole Kjernli, som bodde i Holtet på Trautskogen, fikk besøk av lensmannen i Stange som ville ha ham til å følge seg til ei koie ved Nysætra. Ole var lokalkjent som få, men han sa til lensmannen at han ikke visste sikkert hvor koia lå. Han fulgte lensmannen i ei bue ovafor koia, og han gikk og pratet høyt for å advare de som måtte være i koia. De stoppet ved en bekk nede i en dal. «Hvis jeg ikke er helt vrangsnudd, ligger koia oppe på haugen der», sa Ole. Han ville ikke være med opp og satte seg til å vente mens lensmannen trakk pistolen og gikk mot koia. Det var rømlinger der, og de løp ut og innover i skogen. Lensmannen skjøt etter dem, men han bommet. Ole hørte sjølsagt skuddene. Han fortalte senere at det var de lengste minuttene han hadde opplevd.

Per Lishaugen var grenselos under krigen. Han hadde mange harde og spennende turer. Det er fortalt om et oppdrag der han møtte og tok over et følge med flyktninger på skogen mellom Eidsvoll og Nord-Odal. Den gang var ikke vegen over skogen ferdigbygd. Olaf Tangen, som kjørte drosje, fraktet dem over til Mo. Derfra skulle de gå videre over skogen til Solør. Da de gikk ut av bilen og skulle starte marsjen, var det en av flyktningene som slo seg vrang og ville bli med bilen tilbake. Dette nektet Per. For ham var denne en helt ukjent person som kunne komme til å røpe opplegget for flyktningeruta. Mannen holdt seg fast i bildøra, men Per var sterkere, og med pistolen framme fikk han truet ham til å bli med videre. Da de kom til Solør, kom det ingen los som avtalt for å ta over gruppa. Per

måtte derfor gå videre ned i bygda for å finne vedkommende. Før han gikk, klippet han over telefontråden slik at ingen skulle få ringt. Det endte med at Solør-losen kom og tok følget videre over til Sverige.

Det hendte også at Per fulgte flyktningene helt til grensa. En gang hadde en av dem med seg en liten unge, som Per bar i ryggsekken. Før de passerte grensa, fikk ungen sovemedisin for at det ikke skulle bli ungeskrik. I tillegg til grensegata, var Glomma ofte et kritisk punkt på ruta. Bruene var ofte bevoktet. En gang de skulle over elva, var det is på vatnet. Den var imidlertid for dårlig til å bære folk, og ute i elva var det åpent vatn. Per klarte å finne en båt, men han måtte banke ned isen for å komme fram. Dette var ikke enkelt i nattemørket, og heller ikke lydløst.

Anton Vandevjen var en gang under krigen på bærplukking på Tannesskogen nord for Skyrudsaga. Der traff han på en russisk flyktning. Anton gav ham nistematen sin og prøvde å forklare russeren retningen over til Sverige. Senere på dagen, da han syklet hjemover, møtte Anton noen tyske soldater. På vegkanten så han den samme russeren og gråt. Han var tatt til fange igjen og trodde sikkert at hans siste time var nær.

Like før freden kom hadde hjemmefronten samling vest for oss, på et sted som kalles Masurkasvingen. Der ble det gitt opplæring i våpenbruk. Blant deltakerne var Per Lishaugen, Erik Rovelstad, Torger Stuen, Jakob Lishaugen, Julius Haga, Edvin Stuen, Trygve Sannerud og Erling Sanne-
rud.

Først ble hjemmefront-troppen samlet og forlagt på Trudvang. Deres oppgave var å sørge for vakthold og ta hånd om nazistene. De var også med på leting etter nazi-lensmannen Per Oppegaard i Stange. Senere ble troppen flyttet til Skytterhuset i Mo, og utpå sommeren ble den oppløst. Noen av mannskapene ble flyttet til Eidsvoll. Der gikk de inn i en styrke som kaltes Vaktbataljonen. Det var store tyske styrker som var avvæpnet og måtte holdes under kontroll, og det ble fortsatt lett etter nazister som var på frifot.

Bruene i Eidsvoll og Minnesund var strengt bevoktet. Disse vaktene hadde skarpladde våpen, og de hadde ordre om å skyte dersom biler ikke stoppet for kontroll. I Eidsvoll var det en dyrlege som måtte passere over brua flere ganger om dagen, og han ble derfor irritert over å måtte stoppe så ofte. En dag kjørte han derfor videre uten å stoppe for kontroll. Vakta, Edvin Stuen, handlet etter instruksen og avfyrte et skudd gjennom bilen, ved siden av sjåføren. Dyrlegen følte seg nok ikke fristet til å unnlate å stoppe flere ganger.

Hjemmestyrkene i Norge hadde mange radiooperatører rundt om i landet som hadde kontakt med den norske ledelsen i England. I vårt distrikt hadde vi en som gikk under dekknavnet «Timian». Radiosettet hans ble kalt Berit. «Timian», som het Christian Ring i det sivile, skrev en rapport om sin virksomhet i distrikt 12 i perioden 1944-1945. Dette var en farlig jobb, for tyskerne var på stadig jakt etter disse senderne. De brukte to peilestasjoner som prikket

inn senderen fra to vinkler. Det ble også peilet fra fly.

Timian hadde først sin sender flere steder i Eidsvoll. Så ble han flyttet over til Nord-Odal. Han ble plassert i ei hytte ved Skiren i Mo, der han feiret jula 1944. Siden var han i et hytte ved Bjerten, og senere i hytta Kikkut ved Vangom i Bruvoll. En tid var han på Trautskogen, og en tid ved Setersjøen. Folk fra hjemmefronten sørget for at han fikk mat og nødvendig utstyr, og de tok med meldinger til forskjellige mottakere. Det kunne være meldinger fra London om flyslipp av våpen. Konteinere ble sluppet ved Tennungen og på Skinnarmyra på Holth skog. Hjemmefrontmannskaper møtte opp ved droppene og tok vare på alt utstyret.

På Holt-skolen hadde vi en lærer, Olav Tillerås, som var med i hjemmefronten. Han var også tilsluttet lærersambandet for å ha et skalkeskjul for virksomheten i hjemmefronten. Jeg husker at det en dag kom lastebiler med tyske soldater på skoleplassen. De var på jakt etter flyslipp. Tillerås fortalte etter krigen at han hadde sittet inne i leiligheten sin og lest i ei illegal avis. En radio sto på en divan med et pledd over. Han ble ikke oppmerksom på at noen kom inn i rommet før han merket et klapp på skuldra. Der sto en tysker. Jeg vil tro at pulsen slo litt raskere. Men tyskeren ville bare ha opplysninger om noen veger.

Klara Nordhagen arbeidet i Oslo under krigen. Hun var med på å hjelpe flyktninger og ble arrestert. Hun satt på Grini fra 8. juni 1944 til 7. mai 1945».

Kulturminnelagets
bøker fås kjøpt hos
Mariehøna på Sand.
De kan også bestilles
på telefon 909 81916
eller på Internett:
kulturminnelaget.no
Pris: kr. 300
(+ evt. porto)

Tanker om alt og ittno

Bjørn O.
Andersens
betraktninger

Der er en bygd...

Nord-Odal gjennom 101 år
1905-2005

Det var en gang...

Om kultur- og
forminner
i Nord-Odal

Der var ei sæter...

Om sætre og sæterliv i Nord-Odal

«Ord frå Odalen»

Trollringen kulturforum har lansert boka
«Ord frå Odalen». Boka inneholder dikt,
aforismer og limericks av odølinger eller om
Odalen. Boka kan kjøpes hos Mariehøna på
Sand, bestilles på telefon 909 81916 eller
på Internett: kulturminnelaget.no
Pris: kr. 200 (+ evt. porto)

Trollringen